

III.
M. 38867.

1875
M. 38867
A

38.864. III. M. 2.

SKRIVNOSTI
⋮ **SRCA** ⋮

FRANCOSKI SPISAL
PAUL BOURGET

POSLOVENIL
A. KALAN

V LJUBLJANI 1910
ZALOŽILA
KATOLIŠKA BUKVARNA

Leposlovni spisi

iz zaloge

Katoliške Bukvarne v Ljubljani

so naznanjeni na
zadnji in predzad-
nji strani ovitka.

SKRIVNOSTI SRCA

FRANCOSKI SPISAL
PAUL BOURGET

K. k. Stadtbibliothek Lebach

LJUBLJANA, 1909

ZALOŽILA KATOLIŠKA BUKVARNA

NATISNILA KATOLIŠKA TISKARNA

030029305

Kazalo.

	Stran
Častna beseda	1
Sin	44
Strokovnjak	59
Ovadnica	87
Pahljač	106
V pasti	122
Kandidat	145

Častna beseda.

Novela. — Paul Bourget. — A. Kalan.

I.

Narava nam nudi krajev prelesne lepote in ljubke nežnosti, ki se zde nalašč vstvarjeni za to, da objemajo nadčloveške bojesti ter dihajo vanje duha blaženega pomirjenja. Nisem pa za-se našel kraja, ki bi vplival name kot tolažeče zavetišče s toliko silo kakor obrežje jezera Thoune, ob katerem je zgrajeno mesto istega imena. Čestokrat sem sedeč ob reki Aar, ki se izteka z mogočno silo iz jezera, čutil, kako mi diha ta kraj duha miru v moje srce. Tam visoko se vije v širokih presekah dolga vrsta brnških snežnikov, Devica in Blümlisalp dvigata svoje vrhove, pokrite z večnim snegom; tu blizo se vije potok, kristalno zlat med starodavnimi, mogočnimi drevesi, ki nagibajo svoje veje v potok, kakor da bi dremale. Lesen most zapira obzorje ozke doline in nad njim se dviguje ljubki tounski gradič. Streho s štirimi slokimi stolpiči pokriva temnorujava opeka, in njena barva se harmonično sklada z barvo lesa, iz katerega je napravljen most. Sosednji zvon, oni iz

cerkvice v Scherzlingen, napolnuje s svojim glasom prazniško tiho zeleno obrežje, od katerega se vidijo razni otočci. Na enem stoji hišica z balkonom; ob njem rase polno ličja, v katerem se potapljajo labodi. Tu je živel pesnik Henrik Kleist, ki so ga gotovo očarala ta ljubka a obenem veličastna vrata v gorenjo deželo. Ne odtegne se temu vtisku nikdo, ki hodi po teh krajih proti Interlaken. Komaj dobro nastopi svoj sprehod ob Aari, gotovo si zaželi, ako je mlad, priti sem, da tu na varnem skrije svojo srečo, ali da tu zakrije svoje boli. Ako pa je že prekoračil dobo sladko-bridkih sanj, skusil bo ob teh staročastitih drevesih, ob valih potoka, ki beže hitro, kakor čas življenja, ono hrepenenje po zbranosti na pragu odhoda v večnost, kar so naši očetje označili z modro besedo: *Retraite! Samota!* Čuli smo v šoli sloveče verze: *Tircis, il faut songer à faire la retraite . . .*

Misliti treba, da napravimo račun. Zdeli so se nam tedaj naivni. Trudno življenje nam je pa pokazalo njih globoki pomen. Zde se nam kakor obzorje, v katerem tu živimo. Ako je opazujemo, čutimo otožno željo končati, odreči se za vselej; živo čutimo, kako se drobi naša duša v tej jasnini med zelenim drevjem in dre-majoče-šumečimi vodami ob teh visokih gorah, ob tem sivo-temnem mestecu, kjer bi oni, ki so umrli pred petsto leti, ako bi se mogli dvigniti iz grobov, še spoznali terase starega gradu, glavno cesto tam doli, in tam gori svoje snežnike, ki se čarobno blesté ob zahajajočem solncu.

Tako prelestno sladkost, tak vspava-joč mir za krvaveče rane prišla je iskat zadnje poletje na obrežje tounskega jezera ena naših rojakinj, katere ime je za nekaj tednov velikost njene nesreče seznanila s svetom. Toda kakor drugo, pozabili so ljudje tudi na to. Malokdo se bo, čitajoč ime Mme de Bessay, spomnil grozne drame, v kateri je ona ovdovela. Stvar sega bolj v prve dogodke revolucije na Ruskem. Pred dvema letoma se je komandant de Bessay poslovil od armade. Bival je slučajno v Moskvi, da ondi dvigne veliko dedščino po sorodniku Verekievem, ki je star samec brez otrok svoje imetje ostavil franc. častniku, svojemu sorodniku. Potrebno se je zdelo komandantu, da sam na licu mesta uredi vsled oporoke precej zamotane stvari. Šest dni je že v Moskvi in kosil je v klubu. Bil je sosed mizi, kjer je obedoval knez Sergij Komov, zelo sovražen državnik tiste dobe, eden izmed mučencev za državno oblast, eden onih, ki bi bili radi narodu pomagali, a so od nehvaležnih rojakov prejeli kot plačilo le zasmeh in smrt. V teh mirnih klubovih prostorih razpočila se je nekega dne bomba, ki jo je podložil še do sedaj neznan zločinec. Komov je bil umorjen in ž njim vred še šest drugih omiznikov, med njimi tudi de Bessay. Grozna katastrofa je bila za ženo de Bessay tem hujša, ker se je slučajno mudila na obisku pri svojih sorodnikih ter je na nekem kolodvoru kupila list, ki je objavil ono grozno nesrečo. Udarec je bil zanjo tako strašen, da je bila čez osemnajst mesecev še vedno tako

potrta na živcih, da ji nobeno zdravilo ni pomagalo.

Po nasvetu neke prijateljice in gnana vsled nemira, ki je take vrste ljudem v krvi, želeč vedno novih zdravil, prišla je povprašat za svet enega najbolj slovečih nevrologov v Evropi, ki je bil tedaj profesor v Bernu. Ta zdravnik ji je svetoval zdravljenje bolj v samoti in na deželi. Zato je sklenila, ko se je mudila v Thounu, da se tukaj naseli za nekaj mesecev. Najeli so neki takrat prazen gradič, ki je vstrezal zahtevanim pogojem in tudi sicer je bila ta vila zelo prikupna. Tu se je nastanila nesrečna vdova s svojim sinom. Po nekaterih tednih se je že kazal vpliv te mirne in zdrave narave, pomirjeval se ji je organizem, razdejan vsled bolesi, razsut vsled nespanja in strahov, ki so ga zastrupljali kakor fiksna ideja.

Poslopje, kjer je bivala, bilo je zgrajeno na tesnem polotoku, kjer se loči od jezera v svojem izviru reka Aar; zgradba je še sedaj znana, pravijo ji gradič Stockhorn in sicer zaradi gore istega imena, ki se dviguje nad njim. Hiša je bila zgrajena sredi preteklega stoletja, sezidala si jo je neka rodbina iz bližnjega Lausanne, da bi prebivala ondi v počitnicah, pa je sedaj ubožala in zato dala hišo v najem. Ker je bila hiša dalje časa zapuščena, zato so se rastline in drevesa prav po svoje razrastla okrog gradiča; po zidovih se je razpenjal bršlan, visoka drevesa so obdajala poslopje, tako da je bil gradič skoro popolno zakrit v zelenje. Nekaj čisto navadnih

cvetlic, vrtnic, solnčnic, georgin, bilo je vse, kar je lepšalo grajski vrt. Te cvetice so s svojimi živimi barvami lepšale ograjo ob obrežju. Nanje so se ozirali ljudje iz ladje, ki je prevažala ljudi med Thournom, Oberhofen, Spiez in St. Beatenberg. Čolnarji so pripovedovali tragično usodo Mme de Bessay tujim gostom, ki so natezali oči, natikali svoja očala, da bi prodrli v notranje skrivnosti gradiča. Toda kaj bi bili videli radovedni turisti, tudi če bi se bile razklenile pred njimi orjaške veje? Videli bi bili malo oglašena pota med zidovi in med tratinami in ob gotovih urah žensko kakih petinštiridesetih let v črno oblečeno, ki je v spremstvu svojega sluga ali včasih ob strani mladega sina hodila po teh potih gori in doli. Vsi zdravniki so bili v tej točki istega mnenja: Nikoli ne sme ostati sama. V tem predpisu se kažejo znamenja usodne diagnoze in uideje težko tudi bolj indiferentnim ljudem. Tem manj se je pri tem mogel varati mater ljubeči sin. Mirna ta hiša, ta skrivnostno-tihi park skrivala sta v sebi v svoji monotoni dolgočasnosti jednako patetično moralno dramo, ki bi bila lahko tako strahovita, ko bi se bila naglo razvila, kakor je bila ona, kjer je bil oče umorjen. Mladenič sedemnajsterih let, dozorel vsled skrbi in odgovornosti prezgodaj, ki je strahom opazoval pri materi najmanjši gibljaj, vsak pogled, vsak vtisk na mater, katero je čuval kakor varuh; vedel, je, da se vsak hip lahko rodi kak grozen načrt v glavi, le za silo boljši, da se lahko zgodi druga nesreča, še groznejša nego prva.

Da v mladem srcu vznikne in živi te vrste dušna kriza, zato niso dovolj le zunanji dogodki, zato treba tudi notranjega dušnega razpoloženja. Fran de Bessay je bil še celo majhen eden izmed onih dečkov, ki so z vršenjem svojih dolžnosti, po svojih navadah, po posebnosti v oblikah, po umerjenosti pri igrah kazali neko priročno disciplino, vsled tega so se znali uživeti v svojo okolico in to je najboljše znamenje globoke razumnosti. V mladosti prežene upornost, to je nesoglasje med nami in našo okolico v desetih slučajih skoro gotovo devetkrat, samoljubje in pčnos, in na njihovo mesto se naseli mrzlot in krutost.

Otrok pa, ki je vesten do skrajnosti in ki ne dela sodb o svojcih, je skoro vselej plemenit. Fran je oboževal očeta in mater, ki sta svojemu jedincu oskrbela domačo vzgojo in ga nista pošiljala v javne šole. Njegova družina je živela za-se svoj svet. Žaloigra v Moskvi zato ni nič manj hudo zadela njega kakor njegovo mater. Za njegove čutnice ni bil ta udarec nič manj hud in tudi posledice pri njem niso bile nič manj bolestne. Kar je bila materi vdovi smrt komandanta, to je bilo njemu sinu zdravstveno stanje matere, udarec, ki mu je malo da ne oslabil jasen razum. Toda mladenič je bil še v dobi neizrabljenih sil. Vkljub tej grozi si je znal pridobiti z delom moči, da se je ž njimi ustavljal fiksni ideji, ki ga je nadlegovala. Zato je nadaljeval svoje nauke in z dobrim uspehom napravil prvo skušnjo na vseučilišču. Tudi bivajoč v Švici ni pre-

nehal z učenjem. Štirikrat na teden se je vozil opoldne z železnico v Bern, kjer je imel učno uro pri nekem vseučiliškem profesorju; odtod se je vračal proti večeru domov. To vztrajno pripravljane na skušnjo se je družilo v njegovi otroški gorečnosti z ljubeznijo do matere. Sklenil je, da postane zdravnik, da nikdar ne zapusti matere, da jo bo lahko zdravil, ako bi bila še bolj bolna. To je bil roman, o katerem je ta mladenič svetlih, plavih oči sanjal sprehajajoč se med bujno dišečimi lipami po drevoredu v Stockhornu. Zamislil se je, da je v bolnici na kliniki in da proučuje znanost, katero bo posvetil ženi, ki se je prezgodaj postarala, nad katero je že sedaj čuval kakor zdravnik. Čolnarji v Aaru, ki so ga vsi poznali in pozdravljali, kadar je hitel na postajo Scherzlingen, so ga imenovali v svojem švicarskem narečju »mladega doktorja«. Bolj prikladnega imena bi mu ne bili mogli dati. Hodeč po kolodvoru se je zamišljen povpraševal: »Kako jo najdem, ko se vrnem? Morda pa ni bilo prav, da sem šel z doma. To jutro je bila mati bolj blede,« ali pa: »Mislim, da se ne motim: Boljše ji je. Vsaj se je veselo razgovarjala. Oj moj Bog, da bi bila še kdaj taka, kakor je bila pred tem strašnim dnem!« . . . Kmalu se mu je oživil drug prizor, ki ga je silil, da je stiskal svoje trepalnice, skušajoč ga pregnati. Spomnil se je namreč na umor svojega očeta, ki je bil tem strašnejši, kolikor bolj slučajno se je izvršil. Oče njegov je z grofom Komovim govoril prvič v klubovnem salonu, četrť ure pred kosilom. In v

srcu oficirjevega sina se je vzbudilo tako strašno sovraštvo proti zarotnikom, da bi bil mejpotoma v Bern v vlaku stopil v drug kupé, ako bi bil zadel na kakega ruskega dijaka ali dijačko, katerih je bilo vse polno na tem vseučilišču. Očitajoč si je rekel, ker mu tudi ta usodni udarec ni vgasil v srcu verskih spominov: »In evangelij zapoveduje, da moram odpuščati svojim sovražnikom!... Jaz, jaz bi tega ne mogel nikoli...«

II.

Pojasnili smo na kratko značaj in razmere, v katerih je živel Fran de Bessay; zato pa lahko presodimo, kak strah ga je prevzel, ko je vračajoč se nekega popoldne od svojega pouka v Bernu, čul, kako sta se dva sopotnika v istem železniškem vozu med seboj razgovarjala:

»Zadnji čas je, da se Evropa združi zoper te vrste ljudi...« pričel je pošten, miren švicarski meščan in z roko molil svojemu sosedu, sebi precej podobnemu, izvod nekega lista... »Mislijo, da so povsod na Ruskem. Zopet se je nov političen napad zvršil v nekem hotelu v Murrenu. Neka Rusinja je ustrelila z revolverjem. In glejte: zopet se je zmotila v osebi... Ne bo treba drugega ne vam in ne meni, da bova ponesreči le nekoliko podobna kakemu velikemu knezu ali kakemu generalu, ki jih je tajni odbor obsodil v smrt, in midva ne bova mogla v miru niti svoje kave spiti na kakem javnem prostoru... Še enkrat vam rečem: Take ljudi treba izgnati.«

»Toda kako,« odgovori drugi, ki je med tem že prebral novico, ki ga je nanjo opozoril njegov prijatelj. »Ti ljudje so silno spretni in vporabljajo orodje, ki se skriva vsakemu nadzorovanju. Če je res, kar piše ta list, izvohajte potem nihilistko v petindvajsetletni ženski, ki se je zapisala v hotelu z danskim imenom, ki se vede celo dostojno, ne govori z nikomur, plačuje redno svoje račune in se kaže neškodljivo, kakor ste vi ali jaz?«

»In čudno,« prekine ga prvi, »ta nesrečni Steenakers je mrtev in ona takozvana Mme Noetsvet je pobegnila. Petindvajset ljudi je bilo, ki so bile priče tega dogodka in vsi niso mislili na drugo kakor le na to, kako bi ubežali, ona pa je seveda mej tem imeela čas, da je izginila... No, eden je, ki ne bo mirno spal to noč, to je general Gorka, ko izve, kakšna propalica mu je bila za petami... Videli ste med zadnjimi novicami, da je gospodar hotela dobil pismo od morilke, v katerem ga prosi oprostjenja, da mu je napravila tak nered in pojasni, da ni ustrelila Steenakersa, marveč generala... In ta ubogi Steenakers je bil pošten belgijski rentir, ki je vsako leto prišel v Murren na oddih! Da bi le pač jutri zvedeli, da so jo zapili...«

»Da, opazil sem pismo,« reče sosed. »To je nečuveno, nečuveno. In cna pošlje še petdeset frankov v poravnavo računa in za napojnino strežnikom. Bila je torej tako drzna, da se je ustavila na potu, spisala te vrstice ter jih oddala na pošti!... To so morilci, ki so tako vestno-natančni,

ki žive v veri, da so pošteni; no, vsaj so res pošteni, razen kadar rabijo revolver ali bombo!... In ta ima še štiri kroglice v svojem revolverju, ker je ustrelila le z eno. Seveda je potem naravno, da se je niso upali prijeti...»

»Ali bi mi hotela za trenutek pokazati časnik, gospoda?« poprosi ju Fran z boječim glasom. On po navadi na svojem potu sicer ni z nikomur spregovoril nobene besede, a sedaj se ni mogel ustaviti želji, da bi se ne poučil o žaloigri, ki je bila docela podobna oni, kjer je našel smrt njegov oče. Časti vreden meščan za hip pogleda neznanca, v črno oblečenega. Na njegovem poštenem obrazu se je videlo, da je neodločen, kakor bi se hotel prepričati, če tudi ta ni eden sodrugov one takozvane Mme. Noetsved. Toda na poštenem obrazu skromnega mladeniča je takoj sprevidel, da je bilo neopravičeno tudi za hip nezaupanje, zato mu je dal zahtevani časnik, prijazno mu rekoč:

»Imejte ga, kolikor časa hočete, gospod. Jaz sem ga prečital in sem ga tako hotel pustiti v vozu. Popisuje, kakšna je ta ruska anarhistka. Kdo vé, morda bi jo kdo, ki bi čital slučajno te vrstice, ki jih je našel v vozu, kje ne spoznal? ... Prepričan sem, da jo bo ovadil ... Rad bi, da bi jaz mogel to storiti ... Če tujci ne bodo varni v Švici, kje pa naj bodo? ...«

Ta opazka je kazala, kako ljudje sodijo o tem v deželi, v kateri je turiztika glavna narodna industrija. Mladenič ni bil zmožen proumeti tega sicer opravičenega vendar smešnega egoizma, tako ga je pre-

vzela beseda, ki jo je čul: »ki bi čital slučajno te vrstice ...« — Ko je bral podrobnosti o tem krvavem dogodku, zamislil se je nenadoma v salon, kjer je bivala sedaj njegova mati ... Mme de Bessay je zdaj pila svoj čaj. Navado je imela, da je po tem okrepčilu večkrat šla sinu naproti, ki se je vračal iz Berna in ako je vlak imel zamudo, je na svojem sprehodu prišla celo do postaje Scherzlingen. Ako je danes to storila, lahko je naletela na potnike, ki so se razgovarjali o zločinu v Murrenu. Mor-da je kupila tudi kak list, kakor je to storila na malem kolodvoru v Bourbonnais, kjer je zvedela za umor svojega moža. Čitala bo ta dogodek in zadel jo bo eden tistih udarcev, ki so ji zdravniki in zlasti profesor D. toliko priporočali, da se jih ogiblje. In vse, kar si je na zdravju pridobila zadnje tedne, bi bilo hipoma izgubljeno.

»Da,« si je mislil sin nadaljujoč s svojim berilom, »ta gospod ima prav. Treba bi bilo, da se Evropa združi zoper te pošasti. Ti ljudje ne poznajo groze svojih hudodelstev. Ako se materi poslabša vsled tega nenadnega strahu, bo to delo teh lopovov . . . Ta gospod ima tudi prav, trdeč, da bi bil on rad tisti, ki bi jo ovadil . . . Vsakdo bi moral obsoditi taka zločinstva . . . Materi je bilo tako dobro, ko sem zjutraj odhajal. Prav vesel sem bil vzlasti ker je bil tudi lep dan . . . Pa jaz nisem prav imel. Nikdar nima človek prav, kadar nima bojazni pred svojimi željami. Knjige mi tako govore in življenje me tega uči. Oče je bil mnenja, kdo ve kaka sreča

je zanj dedščina po Verekijevem. Zato je moral umreti . . . Kakor je v velikem, tako je tudi v malem. Ko bi deževalo, bi bil jaz zagotovljen, ker bi materi niti v glavo ne padlo iti do kolodvora. Ker pa je nebo tako jasno, gotovo se je tega domislila. Hotela je vedeti vse podrobnosti, sedaj jih ve natanko . . .«

Take misli — in nekatere so prese-gale njegova leta, vzlasti dogodek, ki ga je motil kakor huda poskušnja — so se v mladeniču, kakor bomo videli, razrasle v neko gotovost. Kdor strastno ljubi kako slabotno bitje, tak si vse najhujše predstavlja, kadar se gre za to drago srce. Ko je torej sprevodnik zaklical ime postaje Scherzlingen, je bil France tako trdno prepričan, da ga čaka mati na kolodvoru, kakor je bila živa njegova domišljija. Toda ta prazen strah, ki si ga je naslikal, mu je izginil, ko je stopil iz vlaka. Senčnata podoba te vdove s skrbljivim obrazom, zagrnene v žalobno črno ruto ni bila na kolodvoru. Vendar sin ni bil še popolno pomirjen, dokler ni prišel v Stockhorn in dokler ni spregovoril s služabnikom!

»Saj mati vendar ni bolna, Peter,« ga je vprašal ves v strahu.

»Gospa je v salonu in piše pisma,« odgovori Peter, »ni šla nikamor, ker je utrujena vsled vročine.«

»Ali ni dobila nobenih pisem iz Francoske ali od drugod? — Ne! Tem bolje,« reče mladenič. »Nekaj dni od sedaj naprej morate poskrbeti, da ne dobi nobenih časnikov v hišo, ali ste razumeli, prav nobenih . . .«

In razložil mu je na kratko, zakaj mu to tako odločno ukazuje. Peter, ki je bil ordonančni sel pri generalu de Bessay, preden se je poročil s hišino svoje gospe, je ves iznenaden in potrj poslušal, kaka žaloigra se je dogodila v Murrenu. Ravno tako kakor švicarski meščan v železniškem vozu na progi iz Berna, je vzkliknil tudi stari služabnik:

»Ali se že ne bodo odločili, da polové povsod te lopove? Če bi jaz koga takega zasačil, z lastnimi rokami bi ga obesil na to-le drevo in prav nič bi se tega ne kesal. Bodite mirni, gospod, tudi Lujizi bom to stvar priporočil in gospa ne bo zvedela prav nič o tem novem zločinu Popolnoma prav imate, v tem stanju bi jo kaj takega strašno razburilo; vsa bridkost bi se ji vrnila. To se ne sme zgoditi.«

III.

Bodite mirni! Žal! Razburjeni mladenci se ni dolgo veselil tega miru, ki mu ga je obetal zvesti služabnik. Slutnja, ki ga je pretresla ob novici, da je Steenackers umorjen, se je žalibog le prekmalu uresničila na drug celo strahovit način. Kakor prelestna kača so se plazili in razvijali sedaj strahotni dogodki pred njim, kakor da bi mu bilo usojeno, igrati na kocke, ki se zanj vedno obrnejo na črno. In vendar ta usodnost ni neutemeljena, ker popolno logično izvira iz prejšnjih dogodkov. Če bi mu ne bili ubili očeta v Moskvi, bi ta napad, ki ga je izvršila Rusinja pod imenom Mme Noetsved, ne bil

nikakor usodno vplival na zdravje matere. Posebno pa bi bili njemu prihranjeni strašni duševni boji, ki so se, dasi on ni vedel zanje, kakor temni oblaki zbirali nad njegovo glavo.

France se je zanesel na čuječnost Petrovo in Lujizino, da gospa ne zve ničesar o tem zločinu, ki je bil docela podoben zločinu v Moskvi, zato je z veselim obrazom pozdravil mater, in jo je res našel prav vedro kakor zadnje lepše dni. Šel je z njo na sprehod proti jezeru pred večerjo kakor po navadi. Sedla sta na navadno klop in skupno občudovala lep prijazen večer, zlat odsvit zahajajočega solnca na rumenih oblakih, drobno nasejanih po nebesu, in strme vrhove snežnikov, ki so čarobno odsevali v jezeru. — Vrnivši se domu sta skupno večerjala v obednici, veselila sta se prijetnega somraka in mati je bila živahna in zgovorna kakor ni bila že cele mesece poprej. Sin pa jo je radostno opazoval in poslušal, sicer vedno še v strahu, vendar zadovoljen, da je videl enkrat tudi brezskrben smehljaj, ki ga je materi povzročil razgovor in se je tako redko pojavil v zadnjem času na materinem licu.

Po večerji sta odšla v knjižnico, ki je bila tudi v pritličju ob parku. Mme de Bessay je sedla na zofo in vzela v roko vezenino, na kateri je lahko kar mehanično delala tudi v mraku. Dobro ji je delo v somraku v teh britkih urah in še le tedaj, ko se je popolno stemnilo, ukazala je, da so nažgali luč. France je sedel pri svojem pisalniku in urejeval svoje zapiske

zadnje učne ure. Bil je popolno miren, kakor je bila mirna tudi mati, kar se je naenkrat pojavil neznaten dogodek in za njim takoj drugi ter sinu hipno tako prevzel srce, kakor Robinsonu, ko je nenadno na vlažnem pesku ob bregu opazil človeške stopinje. Pri oknu se je pokazal njegov služabnik z namenom opozoriti mladega gospoda na nekaj, kar bi bil rad prikril gospej. Bil je čas, ko je družina sedla k večerji.

»Gospod,« dejal je Francetu, ki je pod pretvezo, da gre iskat knjigo, ki jo je pozabil, prišel iz sobe; »čolnar Hartman je priletel iz Scherzlingen nas naprej opozorit, da pridejo policaji v Thoun . . . Preiskali bodo baje vse vrtove in vse hiše . . . Ona ženska, ki je po pomoti ustrelila onega Belgijca, se baje skriva tukaj nekje. Videl so jo . . . Hartman je vedel za bolezen matere in kako je občutljiva za take dogodke . . . Zato je mislil, da je njegova dolžnost, družino na to naprej opozoriti, da ne bo potem preveč iznenadena.

»Stopite hitro k vratom, ki vodijo v park,« odgovori mladenič, in ako pridejo policaji, povejte jim takoj o razmerah v hiši. Takoj morajo vedeti, da je v hiši zelo bolna ženska, kateri so zdravniki strogo prepovedali vsako razburjenje. Zato naj samo mene pokličejo, in jaz jim vse razkažem, kar hočejo.«

France se je vrnil v knjižnico k materi in razmišljal v duhu o načrtu, kaj mu je storiti, ako vkljub njegovim prošnjam policaji udero v gradič. Toda zato ni imel časa več nego pet minut; tedaj pa

se mu je zazdelo, da se mu je srce ustavilo. Pogledal je skozi okno in zdelo se mu je v polmraku, da nekdo stopa po drevoledu počasi, kakor da bi ne vedel, kam naj se obrne. Ko je natančneje opazoval, spoznal je, da je to ženska . . . Obstala je. Zakrila se je . . . Kar naenkrat se je zdelo, da je nehala omahovati, pospešila je korake, šla mimo sosednje hiše in se plazila ob gostem grmovju. Tedaj pa se je Francu razlila kri po žilah. Mati, ki je na naslonjaču kazala hrbet oknu, vstane.

»Stemnilo se je,« je rekla, »poklicati moram, da prinesejo luč.« — Ko bi ona pogledala skozi okno, bi tudi ob svitu lune opazila potovalko, o kateri je imel France že usodno slutnjo . . . Policaji iz Murrena so zasledovali njene stopinje . . . Blizo tu nekje je morala biti . . . Ta ženska pač mora biti le . . . O Bog! Kako se je tresel France za mater, ako se obrne; ta pa je opazila nek nered v knjižnici in pozvonila slugi: »Pač ne bomo nikoli našega Petra navadili na red,« je vzdihnila . . . »Kadar briše prah s knjig, jih ne more nikoli položiti zopet na svoj prostor . . . Glej, cela vrsta knjig tu stoji na glavi . . . Kam pa greš, France?«

»Sprehajat se nekoliko po parku,« ji odgovori sin, »preden donesejo luč.«

Glas njegov je bil tako čudno izpremenjen, da se ga je sam ustrašil. Mati tega ni opazila. Pogosto se je namreč sin vznemirjal, da je bila mati zatopljena večkrat v svoje misli tako, da ni ničesar opazila, kaj se godi zunaj okrog nje. — Tudi sedaj ni ničesar opazila.

V teh okolnostih je bilo sinu malo lažje mogoče premisliti, kaj storiti sedaj, ko je tukaj hudodelnica iz Murrena, skoro gotovo da je za njo pa takoj policija. Krčevit strah mu je napravljala ta grozna misel. Vse je bilo na tem, kako da on pride do nje ne da bi ona kaj storila, kar bi nedvomno izdalo njegovo navzočnost. S tako naglostjo kakor mesečni in tako točnostjo, ki se polasti naših mislij in kretenj v usodnem trenutku, ko bi imela najmanjša pomota nepreračunljive posledice, odide France iz knjižnice skozi odprta vrata v drevored, od koder je prihajala sumljiva potovalka. Gotovo je bilo — in s tem je opravičeno računal — da se bo v prvem hipu hotela kam skriti, ko zagleda, da ji kdo iz gradiča gre naproti. Komaj se je parkrat prestopil, že se je umaknila skrivnostna begunka v gosto grmičevje. On pa je šel naprej in kazal svoj pogum s tem, da ni preveč hitel. Če je bila res Mme Noetsved, ki je umorila neoboroženega Steenackersa, tedaj bo nepoznanka gotovo oborožena in bo brez dvoma tudi streljala na vsakega, ki bi jo hotel prijeti. France se je moral tako delati na potu, kakor da bi je ne bil opazil. Vse njeno vedenje je kazalo, da se je umaknila v park z namenom, da se obrne do gostov v Stockhornu, da jih poprosi — kaj? Zavečja? Pomoči? Karkoli! Gotovo si je skoro že pred vrati na jasnem glede prošnje, ko se je enkrat za to odločila. Junški mladenič si ni prav nič zakrival, v kaki nevarnosti da je. Toda on ni bil zastonj sin vojakov in dasi mu je srce zopet

huje udarjalo, ko se je bližal kraju, kamor se je ženska skrila, ona vendar ni mogla opaziti tega njegovega razburjenja. Bila sta sedaj pet korakov eden do drugega. Hipoma se mladenič ustavi. Ženska je morala misliti da jo je opazil. Segla je z roko pod obleko v žep, da si poišče svoj revolver. Kaj mu je torej storiti, da ne ustreli? Hipoma se France spomni, da je bral v poročilih o potovanju, da v Zedinjenih državah tatovi kriče onim, ki se jim bližajo: »Hands up!« »Roke kvišku!« Zato tudi on dvigne svoji roki, hoteč s tem pokazati, da nima orožja, se previdno bliža in reče s tresočim glasom:

»Madame! . . . Glejte! Mene se vam ni treba bati . . . Samo kričite nikari! ostanite mirni! Ne umaknite se iz grmovja! . . . Nič ne smete izdati, da ste tukaj, sicer ste izgubljeni . . . Policija vas išče po vasi. Sedaj, ko govorim z vami, so morebiti policaji že v gradiču . . . Verujte mi to, prosim vas, verujte mi! . . . Bil sem v sobi v pritličju ravno tedaj, ko ste zavili v ta drevored. Nekaj hipov sem vas opazoval. Takoj sem videl, da se skrivate, in iz tega, kar sem čital po listih in kar sem zvedel o tej policijski gonji, uganil sem, kdo da ste . . . Vi pridete iz Murrena, kjer ste bivali pod imenom Mme Noetsved. Iz tega uvidite, da sem o vsem dobro poučen . . . Nikar mi ne tajite, ker jaz sem vam to povedal, da vam dokazem, s kakim namenom sem prišel do vas. Vem, kaj ste vi storili. Če bi bil pustil, da pridete v gradič, bili bi vas takoj prijeli. Prišel pa sem zato vam pomagat, da se

rešite . . . Zato pa za menojo, kar naravnost za menojo! . . . Sedaj je bil čisto blizu Mme Noetsved. Njegov sinovski strah ga ni varal. Bila je res ona ki je umorila nesrečnega Steenackersa in ki jo je usoda prignala v ta kraj, ki je bil najbolj zakoniten in samotni ob bregu jezera. S tem, da je ženska molče poslušala mladeniča, je priznala vse. Njega pa je z groznim strahom prevzela misel, da bi mogli policaji žensko prijeti v parku tako blizu matere, morda celo v gradiču, ko bi se bila anarhistka tje umaknila. Nastal bi boj, streli bi pokali, kri bi tekla in morda bi bilo več mrtvih. Mati bi slišala streljanje, hotela bi vedeti odkod to in gotovo bi to zvedela. France se je že bal, ko bi mati samo v listih čitala o tem, kako bi to vplivalo na njene razdejane možgane, kaj šele, ako bi se bili ti prizori vršili neposredno pred njenimi očmi . . . Kaj bi mu bilo zato, če bi bila ta ženska umorjena ali če bi imeli vsled njegove pomoči še njega za njenega sokrivca! Vsekako bi bila ta strašna nova poskušnja prihranjena materi; zato je sklepajoč svoje roke ponovil svojo prošnjo:

»Da, morate . . . Jaz vam dam častno besedo, da storim vse, kar morem, da vas rešim . . . Moja častna beseda!« je ponovil . . . »Ali mi verjamete? . . .«

»Jaz vam verjamem, gospod,« je odgovorila begunka. »Pokažite mi pot, jaz grem za vami.«

Somrak se je ob svojem slovesu kazal še toliko prozornega, da sta si mlada človeka mogla razločiti poteze na svojih

obrazih. Mm. Noetsved — ohranimo ji to izposojeno ime, ker ta skrivnost se tudi ni pojasnila po tem dogodku — ona je lahko na obrazu Francovem spoznala, da mu je resno z obljubo, dasi je bila to zanjo neumljiva uganka. Toda, kako bi ona ne vsprejela te ponudbe tako vtrujena in v toliki nevarnosti? Šestintrideset ur je bila že na potu in bežala je kakor preganjana zver, ni ne spala, ne jedla od Murrena, od koder je ušla na uprav čuden način, do tega osamljenega gradiča ob Thounskem jezeru. Tu sem se je približala, rekoč: »Prosila bom za kos kruha. Ako ga ne dobim, se ustrelim.« Drzna, odločna je bila ta ženska in njena lepota je imela divji izraz. Na vtrujenem bledem obrazu svetilo se je dvoje sivih oči, ki so se bliskale v rezkih pogledih. Drobna usta vsled upehanosti na pol odprta, kazala so bele, precej narazen stoječe zobe. Glavo so ji krili gosti črni lasje tako, da je bila tudi v tej zmedeni obleki dva dni potikajoč se po lesu, vendar še posebna prikazen. Brez dvoma je bila ta ženska boljšega stanu in tem groznejši je bil drzni zločin, ki ga je izvršila z roko, katera ji je bila okrvavljena od trnja in kamnov. Bila je bolj majhna, drobna, prav kakor da bi ta slabost kazala moč njenih mirnih živcev. To je tudi kazala s tem, da je gibčno stopala vkljub svoji skrajni onemoglosti za hitečim Francetom. Tako sta hodila nekaj časa po potu v parku, nobeden ni spregovoril besede, mladenič je napeto poslušal, ako morda ne zasliši glasu od Petra, ki bi ga opozoril, da je policija

blizu; tujka pa je držala svoj revolver v žepu za slučaj kakega iznenadenja. Stemnilo se je in črna noč je še množila morečo tišino. Prišla sta do malega lesenega paviljona, ki je stal na mestu, kjer se loči reka od jezera. Ta kiosk je imel dva konca, na vsakem po eno sobo. Proti cesti sta bili dve kabini za kopalce, v njej je bilo razno ribiško orodje, od vrat proti jezeru je bil mostič in na koncu je bil privezan ribiški čoln. Druga soba je bila osojna, določena kot zavetje proti vročini, zlasti za popoldne, kadar se pije čaj. Ključ je France pustil v vratih prejšnji večer. Kdo vé, če ga ni vrtnar odnesel? Od tega je bilo odvisno, ali se mu posreči njegov načrt. Kakor bi se bil oddahnil, ko je obtipal ključ, reče polglasno: »Ključ je v vratih . . . Vstopite madame. Pazite na hodnik. Jaz si ne upam prižgati luči. V tej kabini ostanite; vrat pri kabini ne zaprem, pač pa zaprem zunaj vrata in ključ pustim v vratih; policija bo videla ključ, poskusila in ker bodo vrata zaklenjena, bo gotovo prepričana, da ni nikogar tukaj. Tudi okno je gosto omreženo.«

»Hvala, gospod,« rekla je Mme Noetsved. Čisto mirno je to rekla kakor fanatiki, ki nazunaj brez kakega iznanadenja v največjem miru izvrše v skrajni napestosti najgrozovitejše sklepe . . . »Sicer pa, če se vam tudi ne posreči odgnati od tod te policijske pse, povem vam, da me ne dobe žive. Toda poprej jim bom drago plačala svojo smrt . . . Revolver je v mojih rokah!«

S temi besedami je potegnila revolver iz žepa in ga stisnila na svoje prsi z neko divjo odločnostjo, kakor kak »out-law«, človek izven postav, ki svojega življenja ne ceni višje nego življenje drugih. France se je zgrozil v dno svoje duše, prijel jo je trdo za roko:

»Madame,« je vzkliknil, »ne, vi tega ne storite. Prisezite mi, da tega ne storite . . . Toda, vi tega ne morete umeti . . . Poslušajte! V tej hiši, kamor ste se vi namenili, prebiva sedaj uboga žena, moja mati. Ona je sedaj stara žena. Pred dvema letoma je pa bila še mlada. Bila je srečna. Imela je moža, ki ga je ljubiła, in ki jo je tudi on ljubil, moj oče. Živela sta vedno za blagor drugih, za me, za sorodnike, za prijatelje, za podložne, za reveže . . . Moj oče je moral po opravih v Rusijo. Bil je ravno takrat v Moskvi, ko so izvršili napad na kneza Komova. Eden izmed vaših somišljenikov je storil to, kar ste vi tukaj storili. Igral je na srečo, odgovoren, da zadene tudi nedolžne. In moj oče je bil eden teh nedolžnih. Bil je ubit kakor M. Steenackers.«

»M. Steenackers ni bil nedolžen,« je odgovorila . . . »on se je imenoval . . .«

»Gorka?« ji seže vmes France. »Da, vi ste to mislili, pa ste se varali.«

»Jaz se nisem varala,« zatrjevala je tujka, »vsaj sem imela njegovo fotografijo . . .«

»Vi ste se varali,« ponovi France z vedno večjim povdarkom, »kruto ste se varali. In ali hočete vedeti sad te grozne zmote? Dve leti je, kakor sem že po-

vedal, ko je moja mati zvedela ono grozno novico in vsi smo bili v strahu, da se ji um omrači, tako jo je pobila ta žalost . . . To je vzrok, zakaj sem jaz prihitel iz gradiča, zakaj sem hitel vam nasproti, ko sem vas opazil v drevoredu. Na prvi pogled takoj sem spoznal, kdo da ste. Jaz nisem imel namena vas rešiti, jaz bi bil vas najraje zgrabil s svojima lastnima rokama. Ne! Prišel sem, da obvarujem svojo ubogo mater pred groznim udarcem; če bi ona zvedela, da ste tukaj, ko bi čula strele, s katerimi se branite, ona bi tega ne mogla več prenesti. Nima več moči za to. Ta prizor bi bil zanjo povod za norost ali smrt.

Dal sem vam častno besedo in držal jo bom. Storim vse, kar je v človeških močeh, da vas sedaj ne primejo, in da morete ubežati. Toda če se mi ne posreči, mi vi ne smete biti vzrok grozne nesreče. Da, če se prične tu kaka borba, če streli pokajo, kako bi tega ne čula moja mati? Mirno vam govorim o tem, dasi me grozen strah objemlje. Mi nismo petdeset metrov od gradiča. Moja mati utegne priti, ona pride . . .«

On obmolkne, prevzet po podobi, ki jo je klical. Bil je tako mlad, tako nevajen življenja v kljub usodi, ki ga je oropala očeta, tako malo zrel za pretresljive dogodke, s katerimi se je sedaj boril. Čutnice njegove so bile preslabotne. Grenko je zaplakal. Njegova tovarišica ga je gledala, pa mu ni nič odgovorila. Zdelo se je, da tudi ona tej grozi ni kos, ker vsedla se je na stol, kakor da bi se ne mogla

več držati pokoncu . . . Nakrat se začuje glas skozi zrak. To je bilo dogovorjeno znamenje med Francetom in Petrom, po katerem je opozoril Franceta, ne da bi vzbudil pozornost matere. Bile so prve besede pesmi Marseillaise . . . Kakor hitro je čul mladenič to pesem, rekel je:

»Policaji se bližajo, če že niso tukaj. Peter me kliče, da moram v gradič . . . Treba bo vse sile napeti. Madame, ali boste pustili, da se vrnem v tej grozni negotovosti? . . .«

»Ne!« odgovori ženska in kakor da bi se pogovarjala sama s seboj, nadaljuje:

»Ne! To bi ne bilo prav. Tudi drugi imajo do nas pravice. Da . . .«

Tedaj pa hitro zgrabi za revolver, ga zamahne proti Francetu, in reče:

»Nate, vzemite ga, jaz sem vam obljubila, toda če imam revolver, ne vem, če bi imela toliko moči, da bi držala obljubo. Dolg imava eden do drugega, jaz ga vam plačam . . . Toda storite kar morete, da me ne zalotijo. Bila bi brez obrambe, in kaj takega doživeti, bi bilo zame prekruto! . . .«

IV.

Dve uri je že minulo od tedaj, ko je France čutil, kako mu je tresočemu se in strmečemu zdrsnil iz stisnene roke morilkine v njegove roke revolver, orožje morilkino — še gorak od strastne vročice — dve uri je bila Mme Noetsved že zaprta v kopališki kabini. Mladenič je zaprl vrata kabine, pustil pa je nasproti v vratih pa-

vilijona ključ od zunaj, ko ga je poprej zaklepajoč dvakrat obrnil. Ker se je iskanje vršilo hitro, bodo najbrž policisti takole sklepali: »Ta kiosk je zaprt od zunaj in ključ je v vratih, torej tu notri gotovo ni morilka.« Kako bi bil mogel kdo misliti na to, da bi bila s kom o tem dogovorjena. Toda kaka poskušnja bi bila za Franceta, ako bi vkljub temu stvar natanko preiskali. Ali bi ne padel sum lahko nanj? Na to on ni pomislil. Sploh pa je bilo storjeno vse v taki naglici, da je komaj še prišel pravočasno, ko so štirje policaji iz Thouna bili uprav na pol pota med parkom in gradičem.

»Znano nam je, kaka nesreča je tudi vas zadela, gospod de Bessay,« je odgovoril na prva pojasnila načelnik policajev. »Tudi vi ste bili žrtva teh zlodjev. Bolje bote zato razumeli, nego vsak drugi, da treba na vsak način pokazati, da tako ne sme biti. Ta ženska mora biti tu nekje ob jezeru. Mi moramo vse preiskati, to je naše povelje. Toda ker je vaša mati tako bolna, ne bomo silili v sobo, kjer ona prebiva. Prepričani smo, da pri njej ne bi našli morilke . . . To je vse, v kolikor morem ustreči vašim željam.«

Kakšne trenutke je užival sin po teh besedah, lahko uganemo. Sklenil je, da ostane v knjižnici poleg svoje matere. Povabil jo je, kakor se je to večkrat zgodilo, da sta igrala na karte in sicer zato, ker se je bal, da mati utegne siliti na sprehod v park, ali pa da bi šla v kako drugo sobo v gradiču. Igrala sta in on je imel toliko sile v sebi, da je sledil prav natančno igri,

a srce mu je vstrepetaló pri vsakem šumu, ki se je začul okrog hiše. Toliko hujše mu je bilo, ko je slutil, da policaji sedaj preiskujejo zunaj po grmovji. Toda ker so bili zidovi debeli in ker je zvesti Peter dobro pazil, se ni nič opazilo v knjižnici, ko so policaji stikali po drugih sobah. Dóvršila sta igro. Mme de Bessay je šla v spalnico. France pa je navadno še ostal buden do enajste ure in je skušal sicer tudi mater pridržavati, ker je okoli polnoči trpela hude napade, ni več zaspala in je morala uživati v ta namen omotna zdravila. Sin sicer ni bil zato, a nocoj ji je sam ponudil klorala, ker si je mislil, da je to nocoj zanjo manj nevarno, kakor pa če bi ne mogla zaspati in bi bila po kakem ropotu ali strahu še bolj razburjena. Tudi on je vsak hip pričakoval kaj hudega. Končno pa je vendar prišel v sobo služabnik ter mu naznanil, da se je vse srečno izšlo, bolje kakor se je moglo sploh pričakovati. Ko so policisti vse preiskali po sobah in v grmovju po parku, so odšli, da so še prišli na vlak, ki je nalašč nanje čakal v Thounu.

»No, to bodo veseli potniki, ki so imeli zaradi teh policajev toliko zamude,« je modro sklepal sluga Peter. »Večkrat se človek jezi nad kako stvarjo, ki bi bila njemu v prilog. Tudi nam je mnogo na tem, da ubijejo takega steklega psa . . . Najbrže so videli žensko v Münsingenu, pa so po pomoti mislili, da je pri nas. Ko bi gospe ne bilo, bi jaz obžaloval, da je ni tukaj. Popolno pravično bi se mi zdelo, da bi enega od teh prokletih ruskih nihi-

listov zgrabili uprav v hiši mojega generala. Mislim, da bi bilo to zanj zasluženomaščevanje . . .«

Te besede služabnikove so bile prav priproste, privrele so mu iz duše, kakor je mislil in čutil. Na sina pa so udarile kakor strela s toliko silo, da je dalje časa zrl kakor okamenel. Zdelo se mu je, da vidi pred seboj podobo svojega očeta, one razdrobljene kosce, ki jih je bomba v Moskvi še pustila pieteti sina in matere vdove. Odkar je zagledal Mme Noetsved v drevoredu in spoznal, kdo da je, ni imel več druge misli kakor to, kako odvrne od matere nevarnost, katere groza ga je skoro iz uma spravila. To je bilo ono duševno stanje, v katerem bolnik, ki trpi na strašljivosti, vidi le eno stvar, ono, ki se je boji. Ako je ta grozeča nevarnost odstranjena, tedaj se šele vzbudimo iz svojega strahu, in naše dušne sile stopijo zopet v ravnotežje, tedaj pa se čudimo sami sebi kakor epileptik po krizi, katera ga je potegnila s seboj z nepremagljivo silo. Policisti so odšli, ne da bi bili našli morilko. Mati ni bila sedaj več v nobeni nevarnosti od te strani. Razburjenje tega popoldneva in zlasti zadnjih dveh ur se je razpršilo. Položaj se je sedaj mladeniču pokazal tak, kakršen je bil v resnici. Opomba služabnikova mu je bila zadosti, da je moral priznati dvojno hudo: On Franc de Bessay, sin generala de Bessay, po nedolžnem umorjenega od ruskih nihilistov, on je vsprejel v svoje zavetje eno od teh revolucionarjev! On Franc de Bessay, veren sin pobožne ma-

tere, ki ga je že neprostovoljna slaba misel begala, on ki se je spovedoval, da je zanemarjal svoje neznatne dolžnosti, da je trdo govoril s služabnikom, da je preveč poželjivo vžival jedi, on je pomagal morilki, da je varala sodnijo, da je »stekel pes«, kakor je surovo, a popolnoma opravičeno rekel Peter, mogel ubežati pravici. In razne podobe so mu polnile glavo ter mu kazale, kaj je storil in kaj mora še storiti, tako živo, da je skoro obnemogel vsled očitkov.

»Ta Steenackers, ki ga je ta ženska umorila,« si je rekel, »ima morda sina. Kaj bi mislil ta sin o meni, ako bi vedel za to? Kaj bi bil jaz mislil o onem, ki bi bil skrival morilca mojega očeta? Kaj bi mislil jaz o takem, ki bi zaznal za kako tatvino in poznal tatu, pa bi ga ne ovadil? — In kaj je tatvina v primeri z umorom. Vsaj sem imel dovolj sredstev zabraniti, da bi se mati ne razburjala, da bi ničesar ne slišala . . . Dal bi bil zapreti vrata v gradič in sporočil bi bil Petru, naj gre opozoriti policaje, da je ženska skrita v parku. Oni bi šli tje, ona bi jih videla in bi bežala. Kam? Gotovo proč od gradiča. In če bi bili streljali, bi bilo to že daleč proč od gradiča. Mi pa bi materi rekli, da je gotovo kak prepir na cesti . . .

Te možnosti, ki mu jih je porajala njegova domišljija, so se vdejestvovale v njegovem duhu kot resnične, ko se je oprostil prejšnjega strahu; a sedaj se ga je lotila druga kriza manj izmišljena, a tem bolj žgoča. Te podobe so mu postale tako neznosne, da je stresel z glavo, kakor bi

se jih hotel otresti. Zakril je z rokama svoje oči, hodil je po sobi in glasno klical sam sebi: »Ah, kakšen otrok sem!« Zatem, ko so se mu te ideje poostrile in ubrale drugo pot, je dostavil: Da, kakšen otrok! . . . Toda prepozno je bilo o tem razmišljati. Ta ženska je še vedno tukaj in ona ne sme tukaj ostati. Jaz sem ji dal besedo. To je dejstvo. O dani besedi se človek ne razgovarja, dejal mi je vedno moj oče, dana beseda se drži. Jaz sem obljubil tej ženski, da storim vse, kar je v mojih močeh, da jo rešim. Začel sem, zato moram tudi končati. Da, končati moram. To se pravi: jaz jo moram prositi, da zapusti Stockhorn in da jo podpiram pri njenem pobegu. Da, pomagati ji moram, to je treba. Peter mi je že jasno po svoje povedal, kaj bi on storil ž njo, ko bi vedel, da je tukaj . . . Prva stvar je torej, da se je čim preje iznebim. Vsi domači treba da gredo spat. Čestokrat je on sam ostal buden, čital ali pisal pozno v noč v knjižnici. Ako bo torej on čul, ne bo to vzbudilo nobenega suma. Zato pozvoni in naroči družini, da lahko gredo počivat, on pa počaka nekaj časa in posluša korake po stopnjicah in kako se zapirajo vrata. V tem čakanju šinila mu je urno misel v glavo, o kateri je začel razmišljati. Kakor hitro se je je zavedel, takoj ga je obvladala. Ugajala je živo njegovi naravi in njegovi vzgoji.

»Da, jaz sem zastavil svojo besedo. Toda ali častna beseda tudi velja za ljudi, ki so sami sebe postavili nekako izven postave? . . . Tako bi tudi jaz, ako bi

me bila ta ženska pregovorila, da ji obljubim s častno besedo, moral pomagati iskati onega Gorka, katerega je mislila, da ga je umorila in katerega umoriti ji je bilo naročeno kakor pravijo, po enem izmed njih odborov, tedaj bi ga moral jaz tudi njej izročiti? Nikakor ne. Človek ne more obljubiti, on ne more častne besede dati zoper čast . . . Ako se reši odtod z mojo pomočjo, recimo, dobi kakega tovariša zločinca, začne zopet zasledovati generala, da ga ustreli. Jaz pa bi bil odgovoren za njegovo kri. Jaz bi bil njen pravi sokrivec. Jaz tega nisem mogel obljubiti s častno besedo. Jaz tega nisem nikdar obljubil. Za hip sem bil v zmoti. Sedaj vidim popolno jasno svojo dolžnost. Moja dolžnost je, da popravim slabost, ki sem jo pokazal pred dvema urama. Slabost? Ne. Jaz sem spolnil prvo svojo dolžnost, da sem namreč obvaroval mater prizorov, ki bi bili zanje morebiti usodni. To je moja najsvetejša dolžnost. Moja mati sedaj počiva, in se ne vzbudi kmalu. Sedaj sem prost, da izvršim drugo svojo dolžnost: da pobijem tega »steklega psa«. Vsaj imam to zver pod ključem. Pokličem Petra, pa mu vse razodenem. Oba greva tja doli, ona je brez orožja in jo lahko zveževa. On jo straži, jaz pa hitim v Thoun klicat policaje. V eni uri je stvar rešena.

Kar odleglo mu je, tako je bil vesel, da je kar na mah pregnal vse očitajoče mu misli, da je tako izvršil, kar je sklenil, skoro avtomatično. Kar v hipu zapusti knjižnico, stopi po stopnjicah in stoji pri vratih, kjer spi njegov služabnik. Toda

tu namesto da bi potrkal, se pa ustavi. Tihota po snivajočem gradiču je bila toliko, da je slišal, s kako silo mu polje srce v njegovih prsih. Polglasno kakor da bi moral ponoviti to, kar vpije v njegovi duši, reče:

»Ne! Tega ne morem storiti . . . Ta ženska bi me zaničevala in ona bi imela v tem prav, ona bi me morala zaničevati! . . .«

V.

Vsedel se je na stopnjišču na spodnjo stopnjico in si zakril glavo z rokama. Borba, ki se je bila v njegovi duši, povzila je vse njegove sile, tako, da je pozabil kje da je in da ga lahko kdo izmed domačih tukaj iznenadi. Srca mu sedaj niso obteževale samo dušne boli, pridružile so se tudi vnanje skrbi. Begunka je še vedno v paviljonu. Ko bi ga kdo opazil v tem njegovem čudnem položaju, zamišljenega v tem kotiču gradiča, pa bi šel za njim, poizvedel skrivnost in ga izdal? Bilo je treba v teh tragičnih razmerah mnogo človeške previdnosti tej dobri duši, kateri poskušnje niso mogle raztrgati deviškončne vestnosti. Čas je bežal in on je še vedno sedel nem kakor žrtev svoje volje, ki se ni mogla nikamor odločiti. Hipoma pa dvigne glavo. Ura ob dnu stopnjic je bila polnoči in slovesno se je razlegal njen glas v samotnem miru po okolišu. France jih je štel te nevtešljive glasove enega za drugim. Ko je opazil, kako čas hiti, zasnoval je nov načrt v svoji duši, načrt, s katerim je hotel ustreči svoji besedi in

svojemu otroškemu čustvu, svoji prisegi in svoji poštenosti. V takih duševnih bojih se rad pojavi hip, ko mislimo, da se sprijaznijo nasprotja in človek se vrže na to misel, kakor čolnar z ladjo, ki jo preganja vihar, v varno пристanišče, kjer upa, da se reši. »Ta bo prava,« reče si France tihim glasom . . . »Kako da se že poprej nisem spomnil na to? Ni mogoče drugače spraviti v sklad častne besede in pa vesti, kar je pravzaprav bistveno . . . Ako je ona zadovoljna, bo napad v Murrenu njeno zadnje hudodelstvo. In zadovoljna mora biti. Ona ne more, da bi ne bila zadovoljna . . . Toda, ako mora ona nocoj še na pot, treba ji je kaj jesti. Že poprej se je zdela tako slaba . . .«

France vstane in tava po stopnjicah kolikor more tiho. Gre v knjižnico, vzame ondi majhno električno svetilko, katero je rabil ob svojih ponočnih sprehodih ob jezeru; nato vstopi v jedilnico, vzame ondi kruha, mesa, vina, in četrť ure pozneje je bil že skozi vrata v parku pri paviljonu. Pričakoval je, ko ključi zarožljajo, da bo jetnica zaklicala, da bo vprašala: »Kdo je? Nič . . . Ali je morda ušla, ko je videla, da se on toliko časa ne vrne? . . . Vrvíce od ribiških mrež, katere je vtaknil v notranja vrata, so pričale, še vedno zapletene, da se jih ni dotaknila nobena roka. Na rahlo odpre vrata. Vstraši se; menil je, da je tujka mrtva, mrtva od strahu, od vtrujenosti in razburjenosti . . . Kaj je videl? . . . Mirno je ležala na klopi, kakor kaka vtrujena žival, ki je gonila z veliko silo divjačino, pa se je varala. Glava ji je

počivala na obeljenem debelem lesu; Francetu se je zdela ženska kakor pomlajena, otroška. Namesto petindvajset, prisodil bi ji bil osemnajst let. Silno se mu je sicer mudilo, da napravi odločen korak in stori že enkrat konec strašni negotovosti, vendar si Fran de Bessay ni mogel pomagati, da je ne bi par hipov opazoval v radovednosti, kjer se je sočutje srečavalo z grozo. Na mirnem obrazu zdelo se mu je, da so izginili sledovi njenega hudodelstva zadnjih dni. Roka, ki je umorila — moriti, kako skrivnostna, strašna beseda — je visela ob klopi, ohlapna, mrtva, kakor roka male deklice. Dihala je redno in mirno. Nasprotje med tem mirnim spanjem in med tem, kar je vedel o tej ženski, je mladeniču tako razburilo bolne živce, da jo je trdo prijel za roko in vzbudil. Prestrašila se je. Videlo se ji je na obrazu, da je v borbi s človeško družbo. Pa spoznala je Franceta in hitro zopet mirne krvi rekla:

»A, vi ste... Oni ljudje so odšli... Slišala sem jih, ko so se razgovarjali zunaj pred paviljonom. Obračali so ključ, pa notri niso prišli... Kmalu nato sem zaspa. Trudna sem bila in zelo lačna...«

»Dà, odšli so,« je odgovoril France, »in jaz sem vam prinesel jesti in piti.«

»Jaz nikdar ne pijem vina,« dejala je in odvrnila od sebe steklenico z vinom, ki jo ji je ponujal mladenič. »Dajte mi rajši vode od tam«, in pokazala mu je konec kabine, kjer so valovi jezera pljuskali ob ladijo.

Prinesel ji je vode in spila je je poln kozarec; nato pa je pričela jesti kruh in meso s tako živalsko slastjo, da se je videlo, kako silno je bila jedi potrebna. Ko je to povžila, šla je po hodniku k jezeru ter si tam umila svoj obraz, obrisala se z robcem in se vrnila zopet nazaj.

Ne da bi izgubljala čas s kakim zahvaljevanjem, rekla je s poudarkom, ki je kazal, da je vsaka izgubljena minuta zanjo nekaj upanja manj za rešitev:

»Pripravljena sem... Treba, da odhitim... Priti moram do Straetlingen, kjer me pričakujejo... S čolnom bova hitro tam, ako mi vi pomagate veslati do...«

»Če vam pa jaz nečem pomagati, če vam jaz ne pustim vzeti ladije?...« odgovori ji France.

On je spremenil svoj glas, da bi opozoril tujko, da ne govori besed, kakoršne je ona pričakovala. Ona urno stopi po hodniku, se postavi predenj, ga pogleda iz oči v oči ob svitu električne luči, ki je stala na mizi:

»Ako vi nečete?...« ga vpraša, »kaj hočete s tem reči?...«

»S tem hočem reči, da sem vso stvar premislil in da sem vam na razpolago pri vašem begu samo pod enim pogojem, in jaz imam pravico, da vam ta pogoj stavim. Vi mi morate priseči, da se od danes zanaprej ločite od te proklete sekte upornikov, h kateri pripadate, da se nikdar več, zapomnite si, nikdar več ne udeležite kake zarote, da je zločin na nedolžnem Steenackersu zadnji vaš zločin in če ste dobili nalog umoriti generala Gorka, da

tega povelja ne izvršite. Vi mi morate priseči, da hočete premeniti svoje življenje. Če ne...«

»Če ne, vi sneste svojo častno besedo,« ga prekinje tujka. Neka uporna grenkoba je bila čutiti na njenem glasu.

»Da, da!«

»Požrite svojo častno besedo takoj,« je nadaljevala. »Braniti se ne morem in bežati, za to nimam več moči. Zvežite me! Ker ste pokazali tako lepo svojo policijsko dušo, vršite svojo dolžnost!... Nikdar ne prisežem na to, kar zahtevate od mene... Nikdar! Jaz nisem storila nobenega zločina, storila sem le svojo dolžnost... Mogoče je, da sem se zmotila in da sem imela Steenackersa za Gorka, toda storila sem to v dobri veri. Mi smo v vojski in vsaka vojska zahteva žrtev. Ne, jaz ne prisežem, da bi morala prizanesti generalu Gorku, ako ga zalotim. Jaz namreč si ne morem misliti, da bi kdo svoje obljube ne držal. Ko sem vam obljubila, da se ne bom branila z orožjem, sem bila vsa prevzeta in so se mi smilile vaše solze, takrat ko ste me zaklinjali v ime in prilog svoje matere, tedaj sem bila iskrena. Dala sem vam dokaz za to... Vi, vi pa mi igrate komedijo. Vi ste se sedaj razkrinkali. Tem bolje... Imejte svojo častno besedo, še enkrat vam rečem, imejte jo! Jaz imam skoro rajše, da ne držite besede. To bo zame dokaz več, koliko so vredni ti visoki krogi, katerim se tudi vi prištevate. Skoro bi se bila kesala svojih dejanj z ozirom na to, kar ste mi povedali o usodi svojega očeta. Tega kesanja me vi sedaj opro-

stite. Umorili so ga, vi pa mene izročite trinogom in midva sva — pobotana!»

»Madame,« vzklikne mladenič, »ne govorite mi o mojem očetu. Ne skušajte me...«

»Jaz vam nudim samo izgovor za lopovstvo, ki ste se zanj odločili. Čemu se vi pritožujete?« odgovorila je in nadaljevala z neko pikro ironijo in se izdala z govorjenjem, da je bila ali da je še studentka. »Vi ne boste samo navaden Judež. Vas bodo smeli imenovati Oresta ali Cida.«

»Torej vi ne vsprejmete mojih pogojev?« jo vpraša.

»Ne!«

»Vi mi nečete obljubiti, da ne bote več izvršili novih umorov?«

»Ne!«

»Dobro tedaj! Vi ne greste odtod drugam kakor kamor zaslužite...« je dejal. Naglo, kakor da bi se bal, da ne pohiti za njim in ne poskusi uiti v park, je bil pri vratih; hitro jih odpre in zaklene za seboj, kakor zadnjič, vendar ne tako hitro, da ne bi slišal, kako je znotraj jetnica z zaničljivim zasmehom slovesno izrekala besede:

»Jaz vam dam častno besedo, da storim vse, kar je v moji moči, da vas rešim... Ah, verujte mi... Jaz sem vam zastavil svojo besedo in jaz jo držim. Storim vse, kar je po človeško storiti mogoče.«

France je čul te besede, drugo za drugo, ki jih je nedavno on njej slovesno govoril na istem mestu v paviljonu. Mme.

Noetsved jih je z namenom izgovarjala počasi, kakor bi jih slovčala. Iz vsake besede izvil se je tak zaničljiv zasmeh, da je sinu častnikovemu od sramote vsa kri šinila v glavo. Vse se je obrnilo v njem in bilo mu je kakor da bi bil dobil pljusko v obraz. Instinktivno pognan po tem vrtincu, ki je bil silnejši nego vse njegovo razmišljanje, nego vsa njegova načela, on odpre zaprta vrata in brez kake besede v pojasnilo, brez očitania, brez tožbe stopi v ladjo, rekoč:

»Prav, bodi!... Vi želite priti v Straetlingen. Vstopite!«

Mme Noetsved se ni videla nič iznenadena vsled te spremembe in ga zato tudi ni zahvalila z nobeno besedo. Iskala je krmila, da bi mu pomagala voziti, kakor da bi ne imela med seboj spregovoriti besede, ki odloči o življenju ali smrti. Tudi on ni kazal nobenega začudenja, da je prevzel ta posel, tako navadno, kakor da bi mu bil tovariš pri tem čolnar Hartman. Kmalu sta ladjo odločila od brega. Luna, ki je bila cel večer zakrita v oblake, posvetila se je sedaj odhajajočima na jezero. Ta svetloba je pomagala Francetu, da je ugasnil električno svetilko, potem ko je našel in z okna vzel ključ od ladišča. Ako bi bila tujka kaj dvomila o iskrenosti svojega tovariša, so ji vse te podrobnosti odstranile vsak dvom. Mladenič je storil vse, da ji zagotovi njen beg. Vstopila sta v ladjo, prišla vsak za dvoje veslij in začela voziti kolikor mogoče ob senčnatem bregu, da bi ju ne zalotili. Molčala sta oba; ona je vedno sledila zna-

menjem, ki jih je on dajal za krmilo. Od časa do časa je prenehal z vesli in se ozrl nazaj, da se prepriča, ali vodi ladjo po pravem teku. Pod njima pa je šumelo jezero in njegovi valovi so se svitali ob lunini svetlobi kakor biseri, kakor dražestni svetli opali. Nad njima pa so se dvigali sneženi vrhovi Blümlisalp, Jungfrau, Moensch, Eiger v fantastični svetlobi in se v daljavi družili s sinjim nebesom, na katerem so sijale zvezde; pred njima ob bregu pa so bili nižji temni griči s svojimi pečinami in ob nje so pljuskali valovi iz jezera. Vse je bilo skrivnostno tiho, le vesla so delala nekaj šuma; bila je čarobna noč, in njena jasna lepota je bila v popolnem nasprotju z mislimi, ki so težile veslarja. V treh četrt urah skoro sta dospela s čolnom do onega kraja, kjer se potok Kander izliva v Tunsko jezero.

»Tu sem treba da zavijeva,« je dejal mladenič. »Vi greste dalje do velikega mostu in tam spoznate Straetlingen po njegovem starodavnem stolpu.«

To so bile doslovno prve besede, ki sta jih v teh treh četrt urah spregovorila, odkar sta se vsedla v ladjo. Zdelo se je, da Mme Noetsved niti teh besed ni slišala. Franc je na njenem veslanju spoznal, kako silno mora biti utrujena. Toda ko je ladja med dvema čerima zadela ob suho, našla je hitro svojo moč, vstala in hipnila iz ladje na breg, ne da bi bila prišla za roko, ki jo ji je ponudil Franc v pomoč. On pa je ostal v ladji. Ko je bila na suhem, se mu ni nič zahvalila. Pač pa je nenadno spregovorila v poveljujoče kratkih bese-

dah, kakor bi kak bogatin zahteval plačilo dolga od človeka, s katerim sta se razšla:

»Vi imate orožje, ki je moja last. Blagovolite mi je izročiti.«

»Tu je imate,« odgovori mladenič in vzame iz žepa revolver, ki mu ga je tujka dala v paviljonu. Ona stegne svojo roko, da bi ga prijela in vzdahne tako sumljivo, da se hipoma v mladeniču vzbudi očita-joča vest.

»Ne,« je dejal in umaknil svojo roko tako, da ni oddal orožja grabežljivi roki.

»Jaz vam ne dam tega revolverja, ako mi ne prisežete, kar sem tam doli zahteval od vas.«

»Dajte mi nazaj moje orožje,« ponavljala je ona. »Vi nimate pravice, da bi ga hranili. Jaz sem ga vam samo zaupala, ne pa podarila. Revolver je moj, zato mi ga dajte nazaj!«

»Vi ga ne bote imeli,« je dejal in ko je videl, da ga mu hoče iztrgati iz roke, ga je vrgel v jezero. Predrzná ženska si ni mogla, da bi od jeze ne zastokala. Dvignila je roko kakor da bi hotela z njo udariti. Nato pa se je glasno zasmejala in ta zaničljiv zasmeh je bil podoben onemu v paviljonu.

»Saj je povsod dovolj puškarjev in kemikov,« je klicala, »vi niste s tem preprečili, zapomnite si, prav ničesar. Vi ste le učinili veliko lopovstvo in grdo nesramnost in to vse zato, ker imate strah . . . Lopov, vi niste divjačina za nas. Vi niste vredni niti krogelje, ki bi vas umorila.«

In zgrabila je z obema rokama za rob ladije in jo porinila proti jezeru z izvan-

redno strastveno silo. Preden je mogel prijeti Franc za vesli in ladjo obrniti proti bregu, je ona že v temi izginila. Ta zadnji zasmeh ga je tako prepojil s srdom, da ni bil sam svoj gospodar. Hotel jo je prisiliti, da prekliče, kar je rekla in da ga prosi odpuščenja. Stopil je na breg in jo je iskal med drevjem in po potu, ki vodi ob jezeru, pa vse zaman. Naposled vstopi v ladjico in zavesla proti Stockhornu. Jezero je še vedno šumelo in se penilo in na nebu so še vedno migljale svetle zvezde, narava se je kazala v svojem vsemogočnem veličastvu, a zanjo se dosedaj mladenič ni brigal nocoj, zato ga je sedaj prevzela s tem večjo silo. Jeza, ki je kipela v njem vsled zaničljivih napadov te ženske, se je plegla in na njenem mestu je v njegovi duši zavladala neka vrsta upornega sočutja. Divjost, ki jo je kazala anarhistka, je užalila v njem kristjana, kateremu je spoštovanje človeškega življenja prva dolžnost, vendar se pa ni mogel ubraniti nekemu čudenju ali skoro občudovanju, ko se je spomnil poguma, ki je s tako silo napolnoval to mlado stvarco. Ta duševna pošast je vzbudila v njem neizrekljivo bolelost. Zdelo se mu je, da stoji zopet pred njo, čuti, da se ji hoče, da se ji mora opravičiti, povedati razloge, ki so mu branili, da bi ji vrnil orožje. Vsem tem vtiskom pa se je pridruževala begajoča vest. To orožje, mu izročeno in vrženo v morje, to ni bilo v spodtiklaj njegovi vesti; toda on je začel zopet premišljati problem o častni besedi in ko se je pozneje pripeljal nazaj in se otresel vseh sledi svoje nočne eks-

pedicije ter prišel v svojo sobo, legel v posteljo nekaj korakov od speče svoje matere, bil je še vedno ta problem, ki mu ni dal zaspati kljub temu, da je bil silno truden.

»Jaz sem držal svojo besedo. Ali sem imel prav? Kje je bila dolžnost? ... Ako si dobro storil, tako govore vse moje knjige, tedaj čutiš mir v svoji vesti. Moja vest pa je nasprotno zelo vznemirjena. Ali bi bil moral drugače ravnati? ... Čutim, da bi tudi tedaj ne bil nič manj razburjen, torej ... O moj Bog! daj, da nikoli ne zvem, da je ta ženska izvršila še kak drug umor!« ...

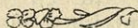
VI.

Drugi dan po tej grozni noči je imel Fran de Bessay zopet svojo učno uro. Dasi je bil še ves truden od toliko in tako silnega razburjenja, vendar ni hotel za nič na svetu manjkati pri učni uri vzlasti še iz strahu, da bi ne vznemiril s tem svoje matere. Napravil je zato pot iz Thouna v Bern in je stopal s kolodvora v mesto, ko izreden šum vzbudi njegovo pozornost. Ustrašil se je, ko je slišal, da se govori o Murrenu in o neki ženski, ki so jo prijeli. Ali je bilo mogoče, da so že prijeli njegovo tovaršico prejšnjega večera kljub pomoči tovarišev, na katere se je zanašala v Straetlingen? ... S komolci na široko, suvajoč enega, zadevajoč se ob drugega, se ni menil za osorne besede, samo da je prodril zid, ki so ga delali ljudje stlačeni eden poleg drugega ob cesti. In čemu vse

to? Ko se je prerinil v prvo vrsto, videl je, kako je iz železniškega voza stopila Mme Noetsved in ž njo štirje policisti, civilno napravljeni. Imela je roke vklenjene, obleko vso raztrgano, kakor da se je branila do skrajnosti. Njen lep obraz, med razpletenimi črnimi lasmi, se je kazal vedno ponosen. Po koncu je dvigala glavo in z drznimi očmi gledala zaničljivo po množici, a tedaj naenkrat se ji obraz nagubanči v zaničljivo-ostuden zasmeh. Spoznala je ob potu Franca de Bessay. Šla je čisto mimo njega in ga ni izpustila iz oči; pljunila je na tla prav tik pred njegove noge in spregovorila besedo: »Judež!«, ki je niso drugi razumeli, pač pa predobro mladenič, ki mu je bila namenjena.

Toda ta beseda ga pa danes ni več razburila, nasproti zdela se mu je uprav rešilna. Da je ruska anarhistka njega zadelala s to zadnjo psovko, storila je gotovo zaradi tega, ker je bila prepričana, da je France, ko se je vrnil v Thoun, hitel naravnost na policijo in jim tam naznanil pravo sled za njo. Zdelo se mu je, da je uprav to hotel prejšnji večer povedati svoji tovaršici v ladji. Da je revolucionarka mogla imeti tako napačno podobo o njem, s tem je bila zanj vsaka vez do nje raztrgana za vselej, naj pride kar hoče in sicer ne samo v dejstvu, ampak tudi po nazorih. In ko je šel proti hiši svojega profesorja, je sin generala de Bessay, potomec cele vrste izobražencev, razumel tole globoko resnico: »Zato si moral zaradi dane častne besede pretrpeti tako grenko krizo, ker si se podal v družbo s sovraž-

nico vsakega socialnega reda, katerega se ti in vsi tvoji oklepajo z vsemi silami: Nasproti takim divjakom je absolutna dolžnost, da je človek vedno kakor v vojski.« France ni bil zaradi tega kriv, ker ni držal častne besede, marveč zaradi tega, ker jo je dal, ker se je dogovarjal, če tudi le malo časa in iz najnežnejših razlogov, iz sinovske ljubezni, z vojakom anarhije. Ker je kriminalka popolno omalovaževala njega, zato je bil vsak dogovor med njima za vedno razbit, in njemu je bilo v posebno radost, ko je čutil, da jo zaničuje, da jo sovraži.

Sin.

Paul Bourget. — A. Kalan.

I.

Gospa Ligier se je zbudila precej razburjena oni dan, ki je bil odločiven za njeno življenje, kar ga je preživela kot vdova, ko je triintrideset let stara izgubila svojega soproga; tudi ta je bil še zelo mlad, ko je umrl vsled vnetja prsne mreže. Bil je advokat in obetala se mu je sijanja prihodnjost.

Pred šestimi tedni se je tovariš njenega umrlega moža, tudi advokat, kakor ta, in njegov tekmeč pri mizi zagovornikov, toda prijateljski tekmeč, Georges Toucault, oglasil pri mladi ženi:

»Dolgo časa že, milostna, gojim do vas čut, kateremu sem spoznal naravo šele po smrti vašega blagopokojnega Pierra in odkar ste vi zopet svobodni. Mislim, da sem vam dokazal svoje spoštovanje in svojo udanost, že samo s tem, da nisem vam o tem ničesar opomnil ne poprej, ne poslej. Sedaj pa vam z ozirom na vas povem, da se še nisem nikjer zavezal v živ-

ljenju; vi pa pri svoji starosti imate tudi pravico ali skoraj dolžnost, da obnovite svoje življenje. Človek ni nezvest preteklosti, ako jo smatra kot preteklost, in sicer z gorko iskrenostjo; to pa človeka ne ovi-
ra vsprejeti sedanjosti in skrbeti za bodočnost. Ali se smem nadejati, milostna, ako se kedaj odločite in se vdaste drugim razmeram, da se spomnite, da imate poleg sebe udanega, iskrenega prijatelja, kateremu bi bila najslajša želja popolno se vam posvetiti. Gospa, jaz vas ljubim. Prvikrat si dovolim to ponosno čutiti vpričo vas. Treba vam je reči samo besedo, in ta bo odločilna. Toda ne izgovorite je poprej, dokler mi niste vsaj tega zaupanja izkazali, da to premislite. Ta resnična udanost, ki jo gojim do vas, je tudi nekaj, zato je ne odklonite kar takoj.«

»Obnovim naj svoje življenje?« odgovori gospa Ligier s tresočim glasom in pobešenimi očmi. Toucaultovo vprašanje jo je zadelo v globino srca. Ona ni hotela na to odgovoriti naravnost; ni bila zmožna, da bi odklonila ponudbo, ni pa tudi mogla reči: dà, česar jo je tako nenadno zaprosil.

»Kaj pravite?«

»Obnovim naj svoje življenje?« je ponovila. In pogledala ga je prijazno v oči, pa mu je odgovorila žalostna: »Svojega življenja jaz pač ne morem obnoviti. Vi govorite o pravici, o dolžnosti. ... Jaz poznam samo eno pravico, namreč to, ki jo imajo moji otroci do mene; in samo eno dolžnost, ki jo imam jaz do svojih otrok.«

»Ali, vsaj veste, da ljubim tudi vaše tri otroke,« odgovori Toucault. »In kdo bi jim mogel bolje nadomestiti njih očeta, kakor tovariš njegovih mladih let, ki ga je najbolje poznal, ki so mu najbolj znani njegovi nazori, njegova čustva, katerih bi si on poželel za svojo hčerko in za svoja sinova? ... Ali ne sodite o tem tudi vi tako, Katarina?«

Gospa Ligier je bila vidno razburjena, ter je s tem odkrila, da v svojem srcu temu pritrjuje, zlasti ko jo je ogovoril z njenim krstnim imenom, s čemer je razodel vse svoje spoštovanje in svojo ljubezen do nje. In prijel jo je za roko, ki mu je ni umaknila ter jo še bolj iskreno prosil:

»Ali dovolite, da jim jaz nadomestim tega očeta? Ali hočete biti moja žena? ...«

»Ne govorite mi več o tem. Čutim, da bi to ne bilo dobro zame. Jaz ničesar več ne vem, ničesar več ne razumem. Jaz si sama nisem na jasnem. Ne zamerite mi,« je nadaljevala, vznemirjena vsled izraza na Toucaultovem obrazu. »Zaradi mene trpite, pa temu nisem jaz kriva. Zatrdim vam, da v tem hipu res sama sebe ne umem. Pozneje bova o tem še govorila, sedaj pa jaz ne morem! ...«

»Čakal bom na vaš odgovor, kolikor časa hočete,« odgovori Georges, pa se osokoljen vsled zaupnosti popravi, rekoč:

»Če mi takoj ne odgovorite, vendar pa mi morda morete vsaj nekoliko zagotoviti, da mi odgovorite pritrdilno ... Vi omahujete; to mi je deloma všeč, ker do-

kler ne vem za gotovo, še vedno upam; deloma pa mi je hudo, ker kdor živi v negotovosti, živi v strahu, in ako človek ni več ravno mlad, taka bojazen zelo zajeda njegovo srce.«

Georges je bil še dobro ohranjen pri svojih štiridesetih letih. Med črnimi lasmi ob sencih je bilo še malo srebrnih niti, in gospa Ligier mu je brala v njegovih črnih očeh resno očitaneje, ker tak mož ima določen le še del sreče na zemlji in vé, da se izgubljena radost ne more več nadomestiti.

»Da,« je nadaljeval, »čakal bom tega odgovora, dokler je vaša volja. Toda ta poskušnja bo zame kruta. Skazali bi mi posebno ljubav, ko bi postavili vsaj mejo tem mukam. Čutil bi se dovolj krepkega, da bi vse pretrpel, ako bi imel zagotovljen določen dan, da bi lahko rekel: Ta dan zvem za gotovo... Katarina, določite vi sami ta dan; odložite ga kakor daleč menite da je prav za vas. Do tedaj pa vam obljubim, da ne spregovorim o tem načrtu z nikomer. Iz tega razvidite, kako sem vam udan; zato pa mi bodite nasprotno tudi vi dobri. Povejte mi določen čas, kdaj da mi odgovorite?«

»Ah, dà,« zastokala je gospa Ligier polglasno, »kadar mine doba žalovanja, takrat vam odgovorim. Poprej ne; ker pa pravite, da me radi imate, bodite mož beseda in sicer takoj, kakor bom jaz ostala. Sedaj pa prosim, bi bila rada sama.«

Toucault je razumel, da je imela prav, ko mu je zagotovila, da mu odgovori in da je imela prav, da se ne more že sedaj

vdati sanjam za bodočnost, kajti ako le pogleda v zrcalu svojo črno obleko, jo takoj spomni na preteklost. Zato se je vdal njeni prošnji, vendar je hotel odstraniti vsako dvoumnost glede obljube in zato je točno preračunal dan.

»Torej čez šest tednov, to je 16. aprila,« je dejal.

Katarina se je narahlo priklonila in nastal je med njima molk. Bilo je 15. aprila pred 22 meseci, ko je Pierre Ligier-a ugrabila smrt. Dne 17. aprila so ga odnesli z doma in položili v grob. Toucault se ni mogel otresti teh tožnih spominov, ko je spregovoril te besede. Isti vtis je prevzel tudi vdovo. Da, ako človek sploh živi, nekako izdaja mrtve. »Vsaj sem bil vendar tvoj prijatelj? In ti si bila vendar moja žena?« Zdelo se jima je, kakor da bi pokojnik, ki sta ga nekako klicala, stal med njima ter jima tožil in očital, dasi sta bila popolno lojalna, dokler je živel. On pa sedaj ne živi več in prišla sta on vprašat ona pa odgovoriti ali bi mogla živeti med sabo v dovoljeni ljubezni. Seveda se s tem spomin na pokojnika oslabi, nekako pokoplje v brezdnu minljivosti!

Šest tednov je minevalo, in ta strah, ki se je nenadno pojavil med bivšim soprogom in bivšo soprogo, jima ni več grenil njunih vsakdanjih sestankov. Georges je bil tako previden, da se tudi najmanje ni več dotaknil onega slovesnega razgovora in tudi o svojih nadah ni ničesar omenil. Bil je tako poln ozirov, da je ob bližajočem se 15. aprilu ostavil Pariz in je gospa Ligier mogla ob obletnici moževe

smrti s svojimi otroci izvršiti svoje svete dolžnosti in je ni nič motilo v tej odkriti žalosti; seveda je bila ta žalost že drugačna, nego bridkost, ki jo je čutila ob katastrofi.

Dne 16. aprila je dobila pismo, v katerem ji naznani Toucault, da se je vrnil v Pariz in da jo drugi dan obišče. Katarina je brala in zopet brala to sporočilo in med vrsticami je videla zopet novo prošnjo, dostojno a vendar zelo nujno. Nehote je pritisnila ta list na ustnice, a se tega takoj prestrašila, ker se ji je zdelo, kakor da je ta list pred njo oživel kakor človek.

»Da, tedaj porečem: Da!«

Zakaj se je torej v jutro tega 17. dne gospa vzbudila tako razburjena, tako vznemirjena? Kaj se je zgodilo med tem, ko je ona poljubila pisemce Toucaultovo in med tem ko je počivajoč v postelji gledala s svojimi temnimi očmi in opazila, da ji ugaša pred njo plamen vesele nade? ... Ko je hišina odstranila zastore in odprla okna, tedaj so se vsuli valovi svetle luči v njeno stanovanje v ulici Vaneau; okna so gledala na prostrani vrt avstrijskega poslaništva, ki druží ulico du Varenne z ulico Babylon. Smejalo se ji je jasno nebo. Ptiči so prepevali. Vsepovsod pomlad! Ah, kako slabo se je vse to skladalo s položajem, v katerem se je nahajala mlada žena, ki se jej je življenje kar nekam izgubljalo. — Obleka svetle barve, ki jo ji je pripravila hišina, ji je vzbudila veselejše misli. Zakaj se ji je torej vedno bolj mračilo čelo, kolikor bolj je kazalec hitel naprej na stenski uri? Zakaj je še vedno

razmišljevala, namestu da bi vstala, kakor bi se bala, da ji ta dan donese nekaj neprijetnega in nepoznanega?

II.

Ko je bila gospa Ligier govorila o svojih dolžnostih do otrok, tedaj ni povedala vsega njemu, ki jo je tako nujno zaprosil, pa obenem tako resno, da jim on hoče nadomestovati očeta. Ni mu priznala, da ji je bil eden izmed otrok, najstarejši, Karol, že več mesecev povod strahu, ki se je neprenehoma družil z bridkostjo. Sin in mati nista glede Georges Toucaulta nikoli spregovorila besede. Ta je tikal tega odraslega dečka, ki ga je poznal od rojstva, jednako kakor je tikal tudi mlajšega bratca René-ja in sestrnico Heleno. René je bil star pet let in hčerka deset in pri teh je bilo to brez kake sence le izraz posebne prijaznosti, ki jo je do nju gojil očetov prijatelj; toda Karol pri svojih šestnajstih letih se je pa temu nasproti kazal nepristopnega in sovražnega in zdelo se je, da Toucault tega ni opazil. Ravno nasprotno je on zadnji čas podvojil svojo prijaznost in skrb nasproti temu molčečemu, bledemu mladeniču. Gospa Ligier je opazila ta nastop Toucaultov nasproti svojemu sinu. Rada je to imela, vendar pa je v tem videla novo znamenje, da je njeno srce ne vara. Zato pa to lepo aprilovo jutro, ta dan zaroke, ki je bila v njenih mislih že sklenjena stvar, sama s seboj ni drugega razmišljala, ka-

kor to: Kako da ona svojemu sinu sporoči, da se zaroči s Toucaultom?

»Morala bi bila že v teh šestih tednih govoriti ž njim, poizvedeti... Pa ni se mi hotelo. Pred njim, kakor pred njegovim očetom, ki mu je tako zelo podoben, se čutim vedno v zadregi, da mi ne more beseda iz ust... Pa vendar ima Georges prav.« Imenovala je v duhu tega moža, ki ga je ljubila. Rada ga je imela, a žal, srce ji je bilo pri tem razdvojeno. Tako čustvo ima toliko sile, da nam je hudo, ako se borimo proti njemu, vendar pa ne toliko, da bi vse drugo izginilo pred njegovo vsemogočno opojnostjo.

»Da, Georges ima prav,« je nadaljevala sama s seboj, »jaz imam pravico obnoviti svoje življenje. S tem ničesar ne vzamem njemu, ki ga več ni. S tem tudi ničesar ne odvzamem njegovim otrokom, ki mi jih je on pustil, ker jih Georges ljubi... Pri malih dveh bo to čisto naravno, pa tudi Karol to spozna, ko o tem vse dobro prevdari. Sedaj seveda je misli, kakor sploh mladi ljudje, da mora vse tako ostati, kakor je bilo. Toda vse ne more tako ostati... Oh, zakaj že nisem včeraj ž njim o tem govorila... Toda šli smo na pokopališče, kjer smo cvetic položili na očetov grob. Oh, kako jih je ljubil!... Seveda, Karol je čudovito naglo vzrasel...«

Hipoma je zagledala v duhu posteljo, kjer je ležal njen mož mrtev. Treba bi ji bilo odpreti le vrata v sosednjo sobo, pa bi jo bila v resnici videla. Videla je starejšega sina, ki je stal poleg, držeč roki

svojih dveh mlajših sirot. Takrat se mu je vrezala temna guba čez njegovo mlado čelo, ki v teh dveh letih še ni izginila. Neki sklep se je vkoreninil na njegovih naenkrat resnih licih in nikdar ni bilo videti več na tem obrazu onega brezskrbnega otroškega smehu, ki je posebna prednost njegovi starosti. Gotovo je on ob smrtni postelji očetovi napravil obljubo, in da jo drži, to je kazala njegova vztrajnost, s katero je spolnoval svoje dolžnosti in lepi uspehi pri njegovem delu. Na liceju Saint-Louis je v svojem razredu vedno bolj napredoval; sedaj je bil že med prvimi. Brez dvoma je sklenil v svojem srcu, da hoče pri svojih domačih nadomestovati odvzetega varuha, on hoče biti poglavar družini brez očeta. Kako, ali mati ni bila ginjena, ko je uganila ta otroški družinski roman pri svojem sinu? Kako, ali se žena, ki je bila na tem, da poskrbi družini drugega poglavarja, ni prestrašila, ko se je spomnila te prevelike gorečnosti svojega prvorojenca? Da, in v trenutku, ko se je imela konečno odločiti, bojevala se je proti temu strahu . . .

»Saj prijatelj, ako vstopi v našo družino, ne bo nasprotoval temu Karlovemu sklepu, če ga v resnici ima! Saj je le v korist brata in sestre, ker tako strastno želi, da bi postal nekaj. On sam torej čuti, da je treba nekoga. Ta neki, tega jim uprav jaz oskrbim, ako jim dam Toucaulta za drugega očeta... Preveč že omahujem... Takoj, ko se vrne iz šole, pride in me objame kakor vsak dan, govorim z njim, prisežem, da govorim!«

Čas je hitel, ko so ji take misli begale po glavi in kazalec na uri je kazal na deset. Še dobre pol ure in Karol, ki gre iz šole ob pol enajstih, bo doma. Še štiri ure in tedaj pride Toucault. Gospa Ligier se hitro dvigne, se napravi s tako pozornostjo, kakor da bi jo k temu naganjala kaka posebna dolžnost. Odela si je krog vratu verižico z uro in zapestnice okrog rok, ki jih že dve leti ni nosila. V tem pa potrka nekdo na vrata, gospa se vstraši, ker se spomni, da bo kmalu pred njo stal sodnik. In vendar ona ni bila ničesar kriva. In res je prišel Karol, ki pa ni vstopil, ampak kakor začaran obstal pri odprtih vratih.

»Kaj pa imaš?« ga vpraša mati vsa zmedena, ko je opazila, kako je sinu šinila kri v glavo.

»Nič!« pravi. »Za hip sem bil osupnjen. Navajen sem, da vas vedno vidim črno oblečeno... Toda kaj hočemo... Doba žalovanja je minula...«

Nehote se je pogledala mati v zrcalo na steni. Videla se je v sivi obleki, svetloveseli, ki se je vjemala z njenimi kostanjevimi lasmi, poleg sebe pa je videla dijaka še vedno v žalujoči obleki. Glas se ji je tresel, ko mu je hotela odgovoriti; toda obrnila je pogovor takoj na drugo stvar.

»Kako si zadovoljen danes s šolo? Ali je bilo vse v redu?« — In sama sebi je tiho dejala:

»Še počakam nekoliko. Preveč se je razburil, ko me je zagledal v tej obleki. Po kosilu bo še čas.«

III.

Pri rodbinskih dramah je posebno pretresljivo to, da se vrše ob najbolj navadnih opravilih, mirno, kakor to zahtevajo lepe hišne navade ali kakor to naši meščani prav dobro pravijo, v najbolj vsakdanjem življenju. Dasi je advokat vsled srečnih razmer in vsled zavarovalnine ostavil svojim lepo imetje, je gospa, kakor prej, tako tudi sedaj kot vdova živela in vodila svoje gospodinjstvo čisto skromno, kakor je to pri našem srednjem stanu že od nekdaj navada. Polna strahu, kako da se snide s sinom, za kar je sedaj zadnji čas, šla je po svoji navadi takoj iz spalnice po drugih sobah, uredila v salonu neke stvari, dvignila liste pri cveticah, hoteč videti, če so jim prilili ter je pri zastoru popravila gubo. Tako je prišla v obednico, ko je sluga ravno pripravljajal za kosilo. Dve leti, odkar je umrl gospodar, je bil njegov prostor pri mizi v obednici ostal vedno prazen. Pričetkom je bilo to čisto naravno, vsled žalosti; pa tudi pozneje je tako ostalo, ker gospa razen kakega sorodnika ni nikogar vabila. Enkrat pač je hotela mati s tem prenehati, ko je bilo izjemoma povabljenih več prijateljev, in prav takrat je prišla nekoliko navskriž s Karlom. Zvečer pred onim obedom, kamor so bili povabljeni gostje, ji je Karol razodel svoje misli.

»Kako bi bil oče jutri vesel, on, ki je tako ljubil prijatelje. Toda prepričan sem, da njegov prostor ostane nedotaknjen, in to ga bo vsaj nekoliko potolažilo. Zdi se mi, kakor da je oče še vedno med nami.«

Mati ni sicer nato nič odgovorila, vendar pri mizi ni spremenila dosedanje navade, dasi se je njej zdelo to pretirano žalovanje, ki se z resničnimi čutili več ne sklada. Toda očetovo mesto pri mizi je ostalo tudi to pot nezasedeno. Kako pa sedaj to spremeniti, kako prekiniti z navado, ki je bila sinu od dne do dne sve-tejša, materi pa tem neprijetnejša, kolikor živejša je bila v njenem srcu podoba Toucaultova? Toda to jutro tik pred zaroko vdova ni mogla več lahko gledati tega praznega prostora pred belim namiznim prtom. Hitro in brez premisleka je zato rekla slugi:

»Louis, zanaprej več ne bote postavljali tje stola za pokojnega gospoda. Tam bo od sedaj sedela gospodična Monneron. Nato je hitro odšla iz obednice, kakor tak, ki izvrši kako nujno pa neprijetno delo. Kmalu nato pa je zopet prišla vsa tresoča se z vzgojiteljico gospodično Monneron, s Heleno, René-jem in Karlom. Kako bo Karol gledal to po materi izvršeno nezna-tno spremembo? Da, neznatno, toda zelo pomenljivo. To je bil prvi prizor koneč-nega dejanja, s katerim završi gospa svoje življenje kot vdova. Ona je to čutila, zato je ostala bolj odzadaj in s svojima tresočima rokama gladila kostanjeve kodre malega René-ja... Karol obstane, pogleda mizo, pogleda mater, lice mu prebledi in hitro zarudi. Gospa ga gleda, se začudi in tudi ona zarudi, ko vidi, da se Karol vstopi na očetov prostor. Mati ni imela poguma praviti, kar je rekla slugi in tudi si ni upala reči vzgojiteljici, naj sede

na ta stol, ki je določen za gospodarja in ki sedaj gre po pravici najstarejšemu sinu. Ko mati namigne Karlu, naj se vsede, pogleda jo ta prijazno s solzami v očeh. Ni bil ne užaljen, ne jezen, ker ni spoznal položaja. On ni videl, v kaki zadregi je bil sluga, ki je povprašujoč gledal na mater; on ni opazil, da nima pred seboj svoje serviete; on je mislil, da mu je mati odločila ta prostor, ker je uganila dvome, ki so se skrivali v njegovi duši. Komaj je kosil, tako mu je bilo srce, tako se mu je stiskalo grlo. Tudi materi ni dišalo kosilo. To nesporazumljenje, ki ga je provzročila, se ji je zdelo kakor usodno, prav kakor da bi ji usoda zaklicala: Ne! — Samo to željo ima, da se obed čimpreje konča in da čuje od Karla besede, ki mu jih že sedaj ugibajoč bere raz ustnic. Kosilo je končano. Karol počaka, da vzgojiteljica odvede iz sobe brata in sestro. Tedaj pa ko sta bila sama, objame Karol ves solzan svojo mater, rekoč:

»Oh, hvala, mama, hvala lepa!«

»Zakaj?«

»Zato, ker si meni dala očetov prostor danes, ko je potekla doba žalovanja. ... Vi si ne morete misliti, kako zelo ste mi vstregli s tem. Ah, treba, da vam prav naravnost govorim: Dalje časa že sem se bal, oh, odpusti mi! ...«

Zamenjaval je sin nasproti materi »vi« in »ti«, ter s tem kazal, da je padla neka senca na njegovo sinovsko ljubezen do matere.

»Da, bal sem se, da si lepega dne ne domisliš — nikar mi ne zameri, ako ti vse

jasno povem, ker sedaj je te môre konec — da bi se zopet omožila... Ti si mlada, lepa, dobra, in jaz sem videl, kako so matere tri moje sošolce osrečile z drugim očetom... Tedaj, ko si me ti posadila sebi nasproti na očetov stol, spoznal sem, da si brala misli v moji glavi. Hotela si mi reči: Nadomestuj očeta sestri, bratu, meni. — Nadomestovati očeta, ki je bil tako dober, tega jaz ne bom mogel, pač pa ti prisežem, da se bom potrudil za to...»

Tedaj pa ko je sicer tako redkobesedni mladenič odkril s hvaležnostjo svoje skrite bolečine, svojo posebno ljubezen do pokojnega očeta in ta strah, da se kak tujec ne vsili v rodbino, tedaj pa je začutila mati, kakor da se je pojavil leden mraz po njenih žilah. Bliskoma je sprevidela žalostno podobo bodočnosti. Če bi se ona udala strasti, ki jo je vzbudila njena lepota pri petintridesetih letih v srcu Toucaultovem in bi ona čez par minut njemu na njegovo prašanje rekla: »dà,« tedaj bi se za vselej razšla s svojim sinom. Nikdar bi se mladenič tako živih čustev in tako navezan na očeta, kakor bi še vedno živel, ne udal, da bi mu usilili drugega očeta. Nasprotje bi se bilo kazalo vedno tako, kakor se je pojavilo danes pri mizi. Mati bi morala odločiti novemu soprogu prostor očetov, katerega se je danes s tako silo polastil Karol v spominu na očeta. Čutila je, da bi ne mogla prenašati pogleda mladeničevega, ako bi ga pregnali s prostora, ki je bil po pravu njegov, ker je bil on najstarejši dedič imena in vreden sin svojega očeta!...

Tako se je vojskovala uboga žena nekako natrgana med preteklostjo in prihodnjostjo, tako se je borila kot ženska-ljubimka in ljubeznjiva mati. Tedaj pa še vedno v objemu svojega sina, začuje zunaj zvonček; takoj se iztrga sinu iz rok in pogleda k vratom, od koder je prišel sluga s prošnjo, ako more gospa vsprejeti gospoda Georges Toucaulta. Karol je takoj hotel ostaviti sobo z neko naglico, ki je bila zanjo migljaj.

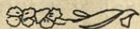
»Ostani tukaj,« reče gospa Ligier ter ga prime za roko bridko zmagujoča. Tedaj pa reče slugi:

»Povejte gospodu Toucaultu, da mi je popolnoma nemogoče, da bi ga vsprejela in da mu bom že pismeno sporočila.«

In ko sta bila mati in sin zopet sama, objela je vnovič sina in vzdihnila:

»Ne! Jaz se več ne poročim. Ne dam vam družega očeta. Ne morem, da bi ti trpel zaradi mene. Tega ne morem... Jaz imam vas dovolj, vi pa mene v ljubezni!«

Dasi je bilo gospej neizmerno težko v njenem srcu, vendar toli plemenite radosti še ni nikoli okusila. Ko je pogledala sinu v oči, spoznala je, da je po nagonu njen sin razumel vse!

Strokovnjak.

Paul Bourget. — A. Kalan.

Vsi, ki se zanimajo za medicinske študije poznajo po imenu profesorja Courrioles, pisatelja knjige »*Traité de Psychiâtrie*«. (Razprava o zdravljenju umobolnih). Ta knjiga ima za Francosko tako veljavo, kakor za Nemško knjiga Kraepelinova ali pa Krafft - Ebingova, kakor za Rusko Korsakova in za Italijo Morsellijeva; ta knjiga podaja napopolnejši pregled francoske znanosti o boleznih na umu. Manj eleganten v svoji obliki nego Gilbert Ballet, manj izviren v svojem razglabljanju nego Ernest Dupré, ne toliko vsestransk kakor Grasset ima Courriole za - se to, da je zbral čudovito število slučajev na kliniki. Morda ne preostane nič od teorij, ki jih je zgradil n. pr. o njegovi hipotezi, ki jo on imenuje »*démipsychose*«. Toda njegovi opisi so kakor Trousseau-jevi, tako živi, tako »grafični«, ako se poslužim nepreložljivega angleškega izraza, da bodo imeli trajno vrednost. Trajen bo tudi za one, ki so ga bližje poznali, spomin nanj kakor na prav

posebne vrste moža našega časa. Telesno je Courriole prav orjak, krepak, in po njegovi rdečkasti bradi in zlatih očalih bi mislili, da je to kak nemški učenjak, ko bi ne bile čisto romanske njegove oči. Poleti in pozimi je od osmih zjutraj zavrt v črn plašč in edina svetla točka na njem je rozeta častne legije. Poleti kakor pozimi se vedno ob isti uri vozi, poprej z vozom, sedaj z avtomobilom na kliniko v neko zavetišče v predmestju, kjer je on glavni zdravnik. Od tam se vrača okoli poldne na breg de la Mégisserie, kjer stanuje ravno nasproti pravosodni palači. Tu je eno izmed središč njegovemu delovanju. Tam so ustanovili nalašč zanj posebno hiralnico, ki je med medicinci znana pod imenom »Clinique de Palais«. Tu sem prihaja ob dveh in odhaja ob petih, včasih tudi ob šestih. Posel njegov je, da preiskuje na javni cesti prijete ljudi, ki so storili kako hudodelstvo ali ki jih imajo na sumu, da so umobolni. Dvakrat na teden predava o boleznih na umu, poslušajo ga toda le v zelo omejenem številu slušatelji medicine in nekateri njegovi tovariši. Ob šestih se vrne domov, kjer sam povečerja, kakor je tudi sam kosil. Hrano ima do najmanjše podrobnosti določeno in trezen je kakor puščavnik. Ob osmih zvečer je zopet pri delu in urejuje zapiske svojih preiskav čez dan do ene ure po polnoči. Njegova delavnica je obložena s strašno čudno in grozno zbirko fotografij: cela vrsta umobolnih — strašljivci, melanholiki, nori, paralitični, domišljavci, alkoholi in degeneriranci. Ta grozovit muzej,

skrbno po katalogu urejen, se razširja tudi v spalnico, v obednico in na hodnik. Courrioles je v resnici srečen le v sredi teh dokazil najbolj žalostnih človeških boleznih. On nima ne ljubezni, ne smisla, ne strasti razen za psihiatrijo. On živi samo zanj, za to še docela novo vedo, za katero petinpetdeset let star neumorno deluje že preko trideset let. Z bolniki po hišah se ne peča. Kvečjemu ga od časa do časa pokličejo k zdravniškemu posvetovanju v kakem posebno izrednem slučaju. Računi precej drago, da mu je z majhno rento in s plačo, ki jo ima v azilu in v pravosodni palači, mogoče pošteno živeti. Samo eno leto je predaval na stolici, ki je bila posebej zanj ustanovljena na fakulteti. Prepričal pa se je, da je ta posel nezdržljiv z njegovimi preiskavami, ki jih zasleduje s posebno strastjo, zato je svoja predavanja skrčil samo na dve uri v tednu. Bil je tudi določen kot zdravniški veščak pri sodišču in ta dohodek je zravnaval njegov letni proračun, po katerem je imel kakih dvajset tisoč frankov rednih dohodkov. Poglavitni njegov trošek je avtomobil, ki ga rabi zjutraj in ki mu prihrani mnogo časa. Enako ekonomičen je tudi v svojih besedah, v svojem gibanju in sploh v vsem razkazovanju svojih misli. Če še pripomnim, da je sploh v svoji znanstveni stroki pravi veščak v najboljšem pomenu besede, tedaj je vsakemu jasno, da vživa med slušatelji neizmerno veljavo. V posebno srečo si ti štejejo, ako smejo redno navzoči biti pri njegovih preiskavah na bolnikih v azilu ali pa prav po-

sebnost v pravosodni palači. Izredno je škop za tako dovoljenje in le dva slušatelja smeta navzoča biti v tesni opazovalnici, kamor mu dovajajo one, ki so jih prišli ponoči ali pa zjutraj.

Cisto majhna je ona dvorana ob pravosodni palači, pritlična in sosedajetnišnica. Miza in šest stolov je vsa njena oprava. Na steni visi črna tabla, kamor za poskušnjo pišejo nesrečniki, ki mu jih dovajajo in ki često več ne znajo najbolj navadnega seštevanja ali ne vedo pravilno zapisati deset črk ene za drugo. Dvoje oken za silo razsvetljujejo dvorano. Vrata se iz te sobe odpirajo na hodnik, kjer se nahajajo celice z opazovalnimi okenci. Na stropu visi električna svetilka. Rabi se ko se določujejo stopinje reakcije pri punčici. Kladvice je bilo tudi pri rokah, določeno, da vzbuja refleks. Na čelu listov, kamor so pisali zapisnike, so stale besede: »Sodišče, oddelek ob Seni. — Hiralnica« — in kazale dvojen vtisek ječe in bolnišnice, ki ga je napravljajal na obiskovalca ta žalostni kot. In tukaj se je Courrioles radoval brezštevilno ur dušne opojnosti. Treba ga je bilo le videti pri tej tabli, ko je spraševal svoje kliente, da si razumel, na kako stopinjo duševne vzvišenosti privede človeka ljubezen do vede. Ves njegov obraz sicer poln gub je bil napet vsled pozornosti. Ogenj se mu je bliskal v njegovih svetlih zenicah. Vročica za nova odkritja je dvigala tudi telo, kar se je opazilo na njegovem krčevitem zvijanju pod obleko. Ta zamaknjeni učenjak se ti je zdel kakor lovec ali bolje detektiv, ki je

bil zanj človek, ki je sedel pred njim, moški ali ženska, samo poskušnja, vzeta iz narave, katero je bilo treba opredeliti.

Tak človek je bil prijet, ker je kradel, ker je streljal, ker je hotel skočiti v Seno, ker je vznemirjal ljudi s kričanjem, ker je ščuval ljudi na cesti ali pa so se njegove posebne muhe zdele tako čudne, da so ga reditelji pritirali na opazovališče. Kaj je ta človek? Ali je navaden hudodelnik ali je bolnik? In če je bolnik, kakšno bolezen ima? Odgovornost je bila strašna pri tem izpraševanju. Par vrstic je začrtal Courrioles in to bitje gre v umobolnico ali pa na svobodo. Ako se je odločil za prvi slučaj, bilo se je bati manj hudih posledic, kajti v bolnici ga bodo zopet preiskavali in morda premenili diagnozo slovečega psihiatra. Drug slučaj pa, da odpusti človeka na svobodo, je z večjim strahom begal zdravniku glavo. Kakšna odgovornost za vest! Kaj če je umobolan pred njim, čegar bolezní on ne spozna, ta bo lahko jutri ali pojutranjem ali čez osem dni koga umoril ali kaj zažgal! Ta socialna dolžnost se je pri našem učenjaku družila z napetim veseljem, ki mu ga je nudila strokovnjaška radovednost. Kajti končno je zanj ta človek predvsem slučaj. In njegov globok glas je proti volji kazal vnetost zanimanja. Ta glas je nekako zadel v živo bolnika. Le par vprašanj in zdravnik je spoznal, kaj da bolnik misli in čuti. Hipoma se obrne k azistentu na svoji desni. Tretjega nikdar ne pusti k seji.

»Sedaj treba določiti bolezen.« —

»No, Portehaut, kaj je vaša diagnoza?«

Slušatelj prestrašen zajeclja:

»To je eden izmed Pé—Gé—« (začetna zloga, ki med zdravniki pomenja Paralitique Général, splošna paraliza).

»In vi, Croulebois?«

»Paranoik«, odgovori ta z bolj zavednim glasom.

»Ne eno, ne drugo,« popravi Courrioles in v par besedah označi in določi bolezen. Bolnik pred njim pa se včasih smeje, večkrat pa hučuje, vselej pa je navzoč celo top, ko se razkraja njegova osebnost. V takih nepričakovanih prizorih, v katerih odloča na kratko ob usodi človekovi, je zdravnik neprekosljiv. Noben romanopisec se mu ne more primerjati glede čudovite iznajdljivosti in noben policist glede podrobnega sklepanja na podlagi najnavadnejših podatkov. Vsaka njegova beseda kaže, da je predmet obviadal, da je gotov kakor videc, ki z neko živo gotovostjo označi odločilno potezo. Služabnik, ki stoji za bolnikom, ali služabnica, če je bolnica, si ne more zapomniti izgovorjene besede, ki je sicer tehnično tako jasna. In ta slovesen pouk, ki se izgubi kakor toliko drugih, se konča s tem, da profesor zapiše s stilografom, ki ga nosi vedno seboj, deset do dvanajst vrstic v službeni zapisnik. In za bolnika je kocka padla, da ga zapro ali izpusté. Služabnik ali služabnica ga odvedeta, zdravnik pa mirno reče: »Naj pride drug!«

Mirno? Ne! Njegova gorečnost je preživa. Ta drugi bo morda umobolnik

posebne nove vrste, poseben nov slučaj, ob kateri bi se radi obliznili vsi zbiratelji takega znanstvenega gradiva. Ali ni tudi Courrioles sam tak nabiratelj? Vsaj tudi njegove oči gledajo vselej zvedavo in nestrpno, ko se odpro vrata in njegov čuvaj privede v sobo nov slučaj.

II.

Pričetkom zadnje zime je naš nenasitljivi učenjak doživel največjo radost svojega zdravniškega življenja. Pozvan je bil kot veščak, da preiskuje obsojenca, čegar ime je pred nekaj leti vzbudilo mnogo pozornosti. Malokdo se danes še spomni Viljema Robier-a, ki je v Grenoblu umoril nekega urarja; za tega morilca so sodniki našli, sedaj se še ne ve zakaj, več olajšujočih razlogov; obsojen je bil samo na deset let prisilnega dela, pa je takoj po svoji obsodbi znorel. Bival je v azilu, od tam pa je ozdravljen nastopil pot v ječo. Od takrat pa je vedno dopisoval zdravnikom, sodnikom, ministrom, predsedniku države ter jim pošiljal prošnjo za prošnjo. Zatrjeval je, da je storil svoje dejanje, ki je bil zanj obsojen, v hipu ko se mu je zmešalo, kar je začel uvaževati šele po svoji obsodbi. Slučajno je prišlo eno teh pisem v roke ministru, ki je kot dijak bival v bolnici ter se je v svoji mladosti zelo zanimal za psihiatrične študije. Tega politika je presenetil iskren ton, v katerem je bila spisana prošnja. Zdelo se mu je, da vidi nekaj skoraj verjetnih potez v dokazilih, katere je priložil prositelj. Zato je govoril

o tem s pravosodnim ministrom, ki je imel enak vtisek. Konec je bil, da se je preiskava o tem izročila Courriolesu.

»Prečital sem vsa dokazila,« dejal je Portehautu. »Zelo me zanima videti tega človeka. Podrobnosti, ki jih podaja o svojem dušnem stanju pred zločnom, so zelo točne. Samo nor človek jih more iznajti. Pa Robier je bil mizar, preden je umoril urarja; on se ni nikoli pečal z medicinskim studijem. Kako bi torej mogel sestaviti tako točno, na videz tako resnično pripovedko? Vendar neka točka vzbuja mojo radovednost.«

»Da se je tako pozno spomnil na svoje ugovore,« menil je Portehaut, ko je zdravnik obmolknil.

»Ne,« reče Courrioles, »ker je vedno mogoče, da napadeni ne opazi prvega napada umobolja, ako je ta le trenoten. Samo preveč lepo se vežejo simptomni po avi, kakor jih našteva Robier. To diši, jaz to povdarim, po preišljeni in nameravani sestavi. Spominjam se, da mi je rekel neki raziskovalec starin, katerega sem zdravil: Kar loči ponarejene stvari od pravih, je skoro vselej to, da so ponarejene stvari popolnejše. No, bomo kmalu videli.«

Spregovoril je to usodno besedo — devizo vseh preiskovalcev — ter se je vsedel k svoji mizi v mali dvorani bolnišnice ter listal po zvezkih, kjer so bili zaznamovani bolniki od tega dne.

»Ali je kaj posebno nujnega?« je vprašal.

Portehaut mu reče:

»Mislim da nič posebnega, gospod.«

»Pričnimo torej z Robier-om,« nadaljuje profesor. »Habert, pripeljite ga!«

Čuvaj Habert je bil doslužen vojak, atlet rdečega, dobrodušnega obraza, in ostal še vedno dobre volje tudi pri tem svojem malovabljevem poslu. Po vojaški kakor je bil vajen iz vojašnice, udaril je s svojo roko ob čelo v pozdrav, ki ga je redno profesor spremil s tehničnim izrazom obrnjen k azistentu, rekoč: »Stereotip vojaškega pozdrava.« Kmalu se vrne in privede seboj bolj mladega človeka, kakih petindvajset let, oblečenega v sivo jetniško obleko. Doktor mu da znamenje, da se vsede na stol, pripravljen zanj na nasprotni strani mize. Jetnik se vsede tako mirno in dostojno, kakor je vstopil. Pogledal je profesorja, ki je tudi živo gledal vanj. Dasi je bil Viljem Robier precej prijazen mladeč finih potez, vendar je bil popolno brez vsakega značilnega izraza, zato je bil njegov obraz nevabljiv. Mišice na njegovem obrazu so bile docela mrtve. Skrajno živahna temna zenica vedno na tem, da vztrepeče v tej črni maski, se je zdela kakor da bi bila vrezana v kako mrtvo snov, v les, vosek ali kamen, in je kazala človeka, ki je na preži. To je kakor preganjana zver, ki vso pozornost obrača na to, da ne izgubi nobene prilike ulti ali napasti. Ko je mladi človek govoril, gibale so se mu usta kakor po sekiricah in ustnice so se premikale same od sebe, kakor da bi ta del obraza vodil popolno neodvisen mehanizem. Besede so mu prihajale iz ust precej hitro bolj skozi zobe brez povdarka, z nekakim avtomatičnim poroča-

njem, ki ni kazalo najmanjše razburjenosti. To popolno mrtvičnost je ohranil ves čas med izpraševanjem, ki se je pričelo z navadnimi vprašanji.

»Vi se pišete Robier?«

»Da, gospod doktor.«

»Vi ste bili obsojeni, ker ste umorili urarja Jacquina v Grenoblu in nato ste bili zaprti kakor umobolni?«

»Da, gospod doktor.«

»In vi trdite, da ste bili umobolni že v trenutku, ko ste izvršili zločin ter da se z ozirom na vaš dušni položaj niste mogli zagovarjati med sodno obravnavo?«

»Da, gospod doktor.«

»Ali nam morete povedati, kaj ste takrat mislili?«

»Da, gospod doktor. Predvsem pa mi je treba povedati, da je bila moja mati vedno skrajno nervozna. To je vzrok, da sem tudi jaz tak postal. Moj oče je kmalu umrl. Jaz sem imel posteljo v njeni sobi. Neko jutro okoli šestih zbudil me je silen krik. Jaz jo vidim, — bilo je spomladi, — kako se je vila in stokala, oči odprte in zroče v strop, desna roka ji je ležala na prsih, z levo pa je krčevito mahala naokrog. Skušal sem govoriti ž njo, da bi jo vzbudil, pa me ni slišala. Konečno je kar obstala in le globoko dihala. In ko je odprla oči, me ni spoznala.«

»Ali je bil to histeričen napad ali božjasten?« vpraša zdravnik.

»Tega ne vem,« odgovori Robier, kakor da bi ne imel smisla, da bi razumel znanstveni izraz, ki ga je rabil Courrioles, da bi označil ta ponočni pojav, ki ga

je ta na videz neveščak tako točno opisal.

»Ta živčni napad pri materi me je tako prestrašil, da sem tudi jaz zbolel. Nedavno na to je mati umrla, pa ne vsled tega, ampak vsled jetike. Od tedaj sem bil jaz silno občutljiv in nervozen. Šest mesecev pred onim dogodkom v Grenoblu sem postal zelo otožen, pa brez vzroka. Bil sem pri dobrem mojstru in lahko sem izhajal. A vedno me je glava bolela; skoro nič nisem jedel in nič spal. Polagoma je to prešlo. Teden pred onim dogodkom čutil sem se izredno zdravega. Rekel sem enemu izmed tovarišev, da je Grenoble kakor nalašč za me. Nato pa sem bil nekega dne tako razburjen, da nisem mogel več samega sebe obvladati. Nisem več mogel obstati na enem mestu. Begale so mi misli proti moji volji s tako naglico, da sem se sam sebi čudil. Mikale so me nepremagljivo take stvari, za katere sem bil dotlej popolnoma brezbrizen, na primer kozarček žganja. Pa veselja pri tem nisem imel, samo sililo me je nekaj, čemur se nisem mogel ustavljati. Tako je bilo tudi z ženskami. Imel sem znanko, ki mi je bila dobra prijateljica. Začutil sem zanj neko strastvenost, ki je še danes ne razumem. In zaradi nje sem izvršil oni zločin. Rad bi ji bil podaril uro z verižico, ki jo je poželela nekega dne, ko je šla mimo Jacquinove prodajalne. Jacquin pa mi ni hotel ure dati na kredit. Pogledal sem ga, zarudel in udaril, ne da bi se tega zavedel. Od tega trenutka pa do tedaj, ko sem prišel iz umobolnice, je v moji duši vse ka-

kor neke sanje. Kakor sanjajoč sem gledal, kako so me prijeli, zaprli in obsodili. Vse to so bile zame le sanje. Azil to pa je bila zame popolna noč. Neko jutro pa se zbudim in sem bil tako jasen kakor danes. Zdravnik mi je povedal, da sem v ječi znorel in njemu je bilo potreba, da je meni povedal mojo lastno zgodovino. Sedaj se dobro zavem, da se je napad že preje pričel. Zato pa zahtevam, da se sodna obravnava proti meni obnovi.«

»Kako si pa razlagate,« ga vpraša profesor, »ako se je vse tako zgodilo, da ste vi pograbili blaga'no urarjevo ter jo odnesli z vsem kar je hranila biserov in denarja, in sicer kakor je sklepati po dokazih, najdenih pri Jacquinu, okoli šestdeset do sedemdeset tisoč frankov?«

»Tudi meni se je povedalo,« odgovori Viljem Robier, »da je izginila velika svota. Mogoče, da bi jo bil vzel v stanju nezavednosti. Toda takrat jaz nisem bil nezaveden, tak sem postal šele v bolnici. Na to bi se sicer gotovo spominjal.«

»Vi torej mislite, da je one denarje odnesel kdo drugi?«

»Da, gospod doktor. Ako ste čitali podrobnosti o moji sodni razpravi, opazili ste gotovo, da sem jaz prišel k nesrečnemu Jacquinu zvečer ob petih. To je dokazano. Sosedom se gotovo ni čudno zdelo, da je bila prodajalna ostala odprta in brez luči do osmih zvečer. Med peto in osmo uro je pa precej časa. Po mojem mnenju je vstopil v prodajalno kak človek, videl jo je prazno. Bil je najbrž kak tat, ki je smatral to priliko za zelo ugod-

no, da izvrši tatvino. Ali je videl mrtvega Jacquina ali ne, kdo vé. Mogoče je, da ga ni videl, ker sem truplo zanesel na konec prodajalne.«

»Kaj pa s ključi? Kako je pa prišel do ključev, ako jih ni vzel mrtvecu?«

»Mogoče, da mu jih je vzel,« odgovori Robier, »lahko jih pa morda našel tudi v blagajni. Saj je verjetno, da je Jacquin, ki je prišel iz zadnjega konca prodajalne proti meni, ko se je oglasil zvonček, mejem kako stvar zaklenil v blagajno. Morda pa je imel roč ključev tudi v obleki pri sebi, ko ga je kdo našel visečega v ozadju prodajalne. Toda vsaj ni moja stvar pojasniti, kako da se je to zgodilo, ker to ni v nobeni zvezi s trditvijo, ki jo jaz vzdržujem in ki je edino resnična. Gospod doktor, vi mi boste priznali, da norca ne morejo smatrati, da bi bil odgovoren za svoja dela. Jaz sem bil umobolen, tega niso vedeli. Dokaz za to pa se je pojavil, ko so me zaprli. Jaz zato zahtevam, da se na podlagi tega novega dejstva razprava proti meni obnovi, da se morem zagovarjati, ker sedaj sem tega zopet zmožen.« Vse to je govoril z onim rahlim glasom brez vsakega poudarka, zde o se je kakor da bi bil točno po posebnem metronomu izgovarjal zloge; poteze so mu bile vedno neizpremenjene, kar je dokazovalo, da je silno skrbno čuval sam nad seboj ali pa da je bila to anomalija, kakor se kaže pri norcih.

Courrioles ni ostal nič manj neobčutljiv.

»Povzemimo torej vse pojave, o katerih ste govorili,« je dejal. »Ali je one živčne napade pri vaši materi razen vas še kdo drug videl?«

»Moj oče, drug pa nobeden,« je odgovoril, »napadalo je ni nikdar kakor po noči.«

»Ali teh napadov ni imela od otroških let?« ga vpraša zdravnik.

»Vedno mi je pravila, da jo je le trikrat napadlo,« odgovori Robier, »in sicer prvikrat, ko je bila sedemindvajset let stara.«

»Torej je vedela, da jo je napadalo,« nadaljeval je Courrioles.

To je bil dvoboje z dvema pričama, pa le ena sama, Portehaut, je mogel razumovati podrobnosti boja. Čuvaj Habert je premalo vedel iz patologije, da bi bil mogel spoznati že precej od pričetka odprto past, ki jo je nastavljal psihiater sleparju. Kar označuje histerične in epileptične napade, podnevne in ponočne je to, da jih bolnik preboli, ne da bi se kaj spominjal, da jih je pretrpel. Redko se zgodi, da se histerija ali božjast pojavita šele po dvajsetem letu, zelo redko tudi, da bi se napadi kazali samo po noči. Nasproti pa je absolutno pravilo, da se teh napadov ne zavedajo. Ko je na vprašanje, ali se je mati teh napadov spominjala, odgovoril Robier pritrdilno, s tem je bilo dokazano, da je simulant. Jasno je torej bilo, da si je izmislil te napade, da obteži svojo dedščino s sramoto.

Ko je Robier tako odgovarjal, zadel ga je oster pogled zdravnikov. Toda kako

je mogoče, da bi navaden delavec govoril o boleznih v glavi s tako znanstveno točnostjo. Odkod? Kdaj? Kako bi si to pridobil? Pri drugem še bolj zavitem vprašanju, je Robier na novo dal tak odgovor, iz katerega je bilo sumiti ali pravzaprav kot istino trditi, odkod da je imel tako izredno znanje o živčni patologiji. Ker je pripovedoval celo vrsto raznih malovažnih dogodkov, ki so kazali, da je mati imela res božjast.

»Čutila je večkrat,« dejal je, »tako potrebo po spanju, da je zaspala kjerkoli je bila. Silno jo je glava bolela . . . Drugi-krat se je vsa tresla . . . Ali je to vse? Ne! Še sem nekaj pozabil. Včasih je strmela silno vtrujena kar naprej, dokler je ni kedo na to opozoril. Videl sem jo, da je dvignila kozarec, da bi pila, pa je tako držala kozarec vsaj pol ure. Razven tega pa je bila čisto taka kakor drugi ljudje.«

Po tem odgovoru pa je zdravnik hipno spremenil smer svojega spraševanja. Pustil je mater in pričel razgovor o Robierovem bivanju v azilu. Vprašanja njegova so bila hitra, kratka, na videz skoraj brez zveze. Odgovarjal mu je premišljeno, polagoma tako, da je bil prozoren pravi namen. Mogoče pa bi bilo, da je bila v teh odgovorih resna skrb braniti se in popolno zakonita pri ljudeh, ki so domnevali, da je tako. Če je bil res norec, bi bilo čisto naravno, da se krčevito zagovarja, da bi si dobil prostost. Ko pa je konečno po enournem spraševanju Courrioles rekel čuvaju: »Dovolj; odpeljite ga,« zdelo se je, da je njegova neobčutljivost precej ohlapela.

»Ne bote me predolgo časa pustili zdihovati v ječi, kaj ne gospod doktor?« dejal je, ko se je umaknil, »sami veste, da je kruto biti v ječi zaradi zločina, za katerega človek v resnici ni odgovoren. Dovolj je, da ga je storil, ne da bi se tega zavedal.«

* * *

»No, kaj pravite?« vpraša zdravnik Portehaut-a, ko so se vrata zaprla in ko sta bila učitelj in učenec sama.

»Kaj naj rečem, gospod doktor, odgovori dijak, »to je simulant najposebnejše vrste, kar sem jih kedaj srečal.«

»Vi sodite malo prenaglo,« reče Courrioles majajoč z gavo. »Videli ste, kako je bil točen, uprav klasičen, ko nam je pripovedoval o krčih svoje matere. On si vendar ni mogel izmisliti, kar je pripovedoval o navadi, da se je mati toliko časa vzdržala v istem položaju. To je katonija, bi dejal Kahlbaum. Misliti moramo, da je moral ta slepar imeti v ječi v rokah kako popularno knjigo o živčnih boleznih, ki jo je predelaval kakor kak kandidat pri pismeni skušnji. To je mogoče, vendar malo verjetno. In pa pojavi njegove lastne norosti, kako ga je napadla z raznimi bolečinami v glavi, da je bil brez spanja, da ni mogel ničesar uživati. Dalje njegovo zdravljenje, ta značilna razburjenost in končno to, da so vsi ti pojavi tako hipno zginili nekega jutra, ko se je vzbudil? Jaz bi ga imel za umobolnega, ko bi ne bil videl, da je simuliral druge simptome. Še enkrat torej: ta Viljem Robier ni umo-

boolen . . . »Sicer pa,« dostavi učenjak čez nekaj časa, »danes sem ga le potipal . . . Jutri pa mu stavim vprašanje, na katero ga ni mogla pripraviti nobena knjiga. Vi že veste katero. Gre se za mojo trditev, ki še ni objavljena, namreč za »hyperesthesie dissociée.«

Za ta zakon, ki si ga je psihiater prisvajal s tako naivnim ponosom, je vedel Portehaut, ker mu je bilo znano, da ga je nedavno učenjak raziskaval in tudi odkril. Courrioles je bil iznenaden, ko je dognal pri svojih bolnikih na vseh klinikah posebno nasprotje v tem, da je bil kak bolnik splošno popolno neobčutljiv, zraven pa za kako malenkost silno občutljiv. Norec na pol nag blodi po ulicah, ko škriplje vse od mraza, pa ne čuti nobenega mraza. To je splošna neobčutljivost. Neznaten krik pa, ki ga vi niti ne slišite, pa norca tako pretrese, po finem sluhu, ki ga mu donese, da se mu nenavadno razburi ta organ. To pa je delna občutljivost v najvišji meri. To je označil učenjak s tehničnim barbarским izrazom »hyperesthésie dissociée«.

»Da,« je nadaljeval, »ako je Robier študiral pojave norosti po knjigah, tega pojava ondi ni našel, ker o tem še jaz nisem dosedaj objavil svojih zapiskov. Klasična ideja to, da norci nič ne čutijo. Vi razumete. Če je simulant, pripovedoval nam bo, da so vsi njegovi čuti enako pešali. To bo sicer neznatno znamenje, pa popolno gotovo in tedaj ga že imamo . . . Toda ali je on simulant? . . .

Oho, Croulebois, vi pa pridete prepozno, prijatelj. Sami ste se kaznovali. Portehaut vam bo povedal, kaj ste zamudili . . . Ah, Madame Suzana nam pripelje nov zanimiv slučaj.»

Mme Suzana, močna brkasta veseljačka, ki je pomagala Habertu pri ženskah, je vstopila istodobno kakor Croulebois. Dijak, ki je zamudil, se opravičuje in vsede na drugo stran doktorjevo. Postrežnica je skoro nosila podpirač ob rami razcapanko, žensko kakih štiriindvajset let z omahujočo glavo, oči noro-štrleče, ki so jo policaji pobrali na cesti in ki ni vedela ne kje stanuje, ne, kako ji je ime.

»Poglejte, kar sem vam že tolikrat povedal,« reče Courrioles, ko se je nesrečnica vsedla na stol, na katerem je ravnokar sedel Robier, »kako ženske ohranijo v vseh svojih potezah, v svojih pogledih, s svojimi stisnjenimi usti, neki videz zlobnosti, ki ga moški nimajo. Pa te vsaj priznajo!« nadaljeval je učenjak smejoč se.

»Et nunc erudimini, učite se, mladi ljudje!« — — —

* * *

»Ali je Croulebois zaljubljen?« vpraša psihiater dve uri pozneje dijaka Portehaut-a, ko je šel iz pravosodne palače. Navadno sta oba Wagnerja novodobnega Fausta svojega doktorja spremljala do doma.

»Da,« je nadaljeval, »ravnokar je prepozno prišel, sedaj pa naju je že tudi osta-

vil. Že več dni ga opazujem, da ni prav pri svojem poslu. In ko sem govoril o zlobnosti žensk pri umobolnih, vi niste opazili? On je trenil z očmi . . . takole . . .» Natančni opazovalec je pokazal s svojimi trepalnicami gibljej, ki ga je vznemaden opazil pri svojem učencu. Tudi to je bil dokaz, do kake stopinje je z vsakdanjo vajo pri njem dozorela opazovalna zmožnost.

»Jaz bi vam tega ne bil povedal, gospod,« odgovoril je Portehaut, »toda res je. Ima neko žensko ljubimko, čisto navadno osebo. Pravi jo ji Julieta. Ona je izredno dobre volje, njega pa dela strašno nesrečnega.

»Prostovoljna seksualna ps hoza,« reče Courrioles in zmaje z ramama. Čudna ljubezen! Skušala bova, da ga odvrneva od tega. Prav je, da ste mi povedali. Zopet mora začeti pridno delati. Takoj ga poiščite. Povejte mu, da ste danes zvečer in jutri zaposleni in da ne morete biti navzoči pri slučaju Robier-ovem. Sporočite mu natančno o današnjem prizoru in naprosite ga v mojem imenu, da naj opazuje tega človeka nocoj in jutri zjutraj. Povejte mu, da se zanesem nani. Poznam ga, on bo slušal.« Pod tako robato skorjo je ženske sovražechi Courrioles skrival svoje globoko in plemenito srce, s katerim se odlikuje toliko učenjakov. Dasi ga je sedaj vzlasti zanimal slučaj Robierov, vendar mu je bila zaupnost poštenega Portehaut-a glede tovariša Croulebois-a še vedno v mislih in za to je drugi dan v bolnici najprvo povprašal po svojem dijaku.

»Gospod Croulebois je prišel, pa je kmalu zopet odšel,« odgovori mu Habert.

»Odšel?« reče Courrioles.

»Da, gospod profesor, odšel je in pustil to-le karto.«

Zdravnik vzame list, na katerem je dijak napisal svoje opazke o svojem, to jutro izvršenem opazovanju pri Robieru. Poročilo o tem opazovanju je obsegalo kakih deset vrstic.

»Obiskal sem Robier-a včeraj zvečer,« je bilo tam pisano. »Našel sem ga čisto mirnega. Govorila sva o njegovem slučaju. On še vedno zatrjuje, da je žrtev dejanske pravne pomote. Tudi danes zjutraj sem se vrnil k njemu. Našel sem ga zelo razburjenega, razne predstave mu blodijo po glavi, ki se nekako avtomatično med seboj družijo. Ako pove besedo enega korena, takoj nato doda besedo iz analognega korena. On končuje svoje izreke splošno z asonancami ali rimami (norost remitentna ali intermitentna?) Druga podmena bi šla dobro v sklad s teorijo Doutrebentovo, po kateri trpe intermitentni norci na božjasti. Podedovanje po materi bi morda pojasnilo ta slučaj.«

Croulebois je ta zapisnik završil s takim svojim podpisom, da se je zdel Courrioles-u zelo pomenljiv, zato se je dolgo časa mudil pregledujoč črke na tem podpisu. Obraz pri tem mu je bil tako zamišljen in oster, da je pošteni Habert na tihem rekel zvestemu Portehautu:

»To jo stakne gospod Croubelois, kadar se prikaže . . . Jaz poznam gospoda. On je silno razdražen.«

»Pustite me . . .« odgovori Portehaut tudi z zamolklim glasom. »Mu že jaz pojasnim; moj tovariš je vendar dober človek.«

Dijak se je preveč hvalil. On si ni upal ogovoriti zdravnika, opazivši, kako se mu stemnil obraz. Dijak je štel kakih štiriindvajset let, cvetočega belega obraza, temnorujavih lepo naravno počesanih las. Ta otroški izraz velikega dečka je bil v skoraj smešnem nasprotju z resnim delom, kateremu se je mladenič posvetil. To je bil poslušen, pozoren, ukaželjen učenec; Croulebois pa, ki je sedaj odsoten, je bil skrbljivega obraza, zelen kakor žolč, ki je nekako bolj pristojal čudnim okraskom nenavadnega psihološkega laboratorija, kateremu je predsedoval rezni Courrioles. Tega je zato zdravnik tudi bolj cenil. Iz tega se je tudi tako lahko razlagalo zdravnikovo slabo razpoloženje, katero je moral čutiti nedolžni Portehaut.

»Viljem Robiera pripeljite!« reče zdravnik in nato takoj nadaljuje: »Torej vi niste sporočili Crouleboisu mojih naročil?«

»Da, gospod,« je jecljal Portehaut in zardel, ko je moral četudi v njegov prilog ovaditi svojega tovariša, rekoč: »Julieta ga je prišla iskat . . . In zato . . .«

»In zato . . . ga vi še zagovarjate? Nikar ga ne branite. Pokažite mi rajši svoje delo!«

Ko je zdravnik prebiral zapisnik sinočnega spraševanja, privedel je Habert zopet Robiera v dvorano. Moriec se je kazal enako neobčutljivega in na očeh se

mu je videlo, kako se zato namenoma trudi. To so kakor zveri na preži. Kakor prejšnji večer tako tudi danes odgovarja z robom ustnic na vprašanja veščakova.

»Robier, kakor vidim, ste imeli mirno noč!«

»Mirno? Da, jaz sem počival, vendar vedno neki strah užival.«

»Strah?« ga vpraša Courrioles, ponavljajoč sam sebi rime: počival, užival. »Vsaj vendar vidite, da vam nikdo neče nič hudega, če so mi tudi naročili, da vas izprašujem. Mi nečemo drugega kakor pravico in resnico.«

»Jaz nimam več zaupanja, gospod doktor, naredili so mi že preveliko krivico.«

»Vi ste čitali zapisnik Crouleboisev?« vpraša nemški Courrioles dijaka. Obadva sta pravilno govorila ta jezik.

Portehaut odgovori, da ga ni čital.

»Berite to-le,« reče doktor in s prstom pokaže učencu izraz o prenapetosti avtomatičnega združevanja besed. Robier je to zopet potrdil na novo z asonanco, ker je na besedo »resnico« odgovoril s končno besedo »krivico«. Ves čas med tem izpraševanjem zopet celo uro ni prenehal z neko posebno jezikovno lahkoto in ponavljal besede s tem, da je na vsako zadnjo besedo postavil v svojem odgovoru nazadnje besedo, z isto rimo. Portehaut se je čudil, ko je spoznal, da se današnja vprašanja, kar ni bila sicer profesorjeva navada, gibljejo v popolno istem kroju, kakor prejšnji dan. Zdelo se je, da je hotel Courrioles voditi Robiera po istem po-

tu kakor včeraj. Toda uprav ta navidezno priprost način je bil preglobok, da bi ga mogel dijak doumeti. Ob koncu razgovora pa se je napovedana zanjka že mogla zaznati.

»Oni dan, ko se vam je, kakor pravite, pripetila vaša nezgoda, je bilo zelo vroče?« vpraša Courrioles.

»Ne vem, gospod doktor,« odgovori, »ves čas med mojo krizo mi ni bilo ne mraz ne vroče.«

»Ali hočete s tem reči,« vpraša zdravnik, da vam je um nekaj otrpnil, recimo kakor da bi bilo v vas nekaj spalo?«

»Prav tako je bilo . . .« reče Robier, »prav kakor da bi bilo nekaj spalo.«

»Vi tudi takrat niste videli več tako dobro, kajneda? nadaljuje doktor z istim glasom, z glasom, ki nekako napolni čute poslušavca. »Vi tudi niste več tako natančno slišali?«

»Ravno nasprotno, gospod doktor,« odgovori morilec, ki se je vidoma zbral, da bi se skliceval na svoj spomin in zopet odgovoril z asonanco, v rimo prehajajoč na vprašanja preiskovalčeva. »Nikdar ni bil moj duh tako ojster, nikdar ni bilo moje oko tako živo, sam ne vem kako.«

»Dovolj,« reče čez nekaj časa Courrioles.

Nato da znamenje Habertu, da naj odvede jetnika, ki je vstal ter se čudil, da se je spraševanje tako naenkrat pretrgalo. Hotel je še nekaj reči, pa zavedel se je in tega ni izrekel. Dejal je le priprosto:

»Lahko noč, gospoda zdravnika!«

»Vi imate prav, gospod doktor, to ni simulant,« izpregovoril je Portehaut, ko so se bila vrata zaprla. Čudno, ta vrsta »échohalije« (jeka), ko govori, ta rima na koncu stavkov . . . Tega jaz včeraj nisem opazil. In vendar on ne more poznati po vas dognanega zakona o »hyperesthésie dissociée . . . in uprav to bolezen ima on in pa splošno anestezijo. Očitno je, da je popolen norec.«

»Tako je sklepal Croubelois. Ali veste, kje utegne sedaj biti?«

»Pri svoji prijatelici, gospod, bojim se, da je pri njej,« reče Portehaut.

»Dobro,« odgovori Courrioles, »vzemite fujakarja in pripeljite ga nemudoma k meni. Ako bi ne hotel priti, recite mu čisto priprosto, da je njegovo opazovanje odločilo mojo diagnozo in da ga zato rabim pri sestavi svojega poročila, koje moram jutri zjutraj oddati. Pride naj na dom, kamor grem dovršit zapisnik. Z vašim vozom naj pride, ker nimate veliko časa. V pol ure ste lahko nazaj. Kje pa stanuje ta ženska?«

»V ulici Monge.«

»Dobro! Potem boste napravili obiske pri bolnikih. Vsaj je ura šele štiri. Pojdite in hitro opravite!«

V.

Pol ure pozneje je res prišel Croulebois, opozorjen od Portehauta, v delavnico na bregu de la Mégisserie, kamor se je Courrioles vrnil, kakor je rekel. Dijak takoj opazi kako prodirljivo je učenjak

uprl vanj svoje oči. Ti zenici sta tako strmeli vanj, da je mladi človek začutil kakor da bi mu srce prenehalo bítí. Courrioles mu je dal znamenje, naj se vsede, in nadaljeval je še vedno ga motreč z istim pomenljivim pogledom:

»Croulebois,« mu reče, »vi imate prijateljico, ki vam je zagrozila, da vas pusti. Vi ste si hoteli na vsak način oskrbeti denarja zanjo. Vi ste vedeli, da je morilec Robier, katerega sem jaz izpraševal danes in včeraj, ukradel okoli sedemdeset tisoč frankov pri urarju Jacquinu in da te svote še niso našli. Vi ste po Portehautu zvedeli za vprašanje, katero mu mislim jaz staviti, da razkrinkam njegovo zakrivanje. Vi ste s tem človekom stopili v dogovor, kakor sem vam sicer tudi jaz naročil, in vi ste se mu ponudili v pomoč, da se osvobodi, pod pogojem, da vam odstopi del skritega zaklada. On je vašo ponudbo vsprejel. Vi ste mu povedali, kaj ga bom vprašal in kaj mu bom odgovoril. Vi ste ga naučili tudi še drugega znamenja intermitentne norosti, ki ga on ni poznal, namreč odmeva v zadnji besedi odgovora na zadnjo besedo v vprašanju. Toda vi, ubogi Croubebois, niste ustvarjen za zločin. Vi niste mogli strpeti, da bi bili navzoči pri spraševanju tega bandita, kateremu ste se pridružili kot sokrivec. Vi ste mi pisali, ne da bi se spomnili, da se vadam že trideset let čitati tudi način pisave. Vaša roka je bila tresoča, ko je delala te črke. Vaša notranja razburjenost vam je prešla v vaše prste. Tudi niste pomislili, da bom jaz stavil Robier-u ista vprašanja,

kakor včeraj in vi mu niste priporočili, da naj nekoliko spreminja svoje odgovore. Ta avtomatizem ga je izdal... Ali imam prav? Croubelois? Odgovorite.« In njegov glas je bil tako zapovedujoč kakor njegovo oko. »Odgovorite. Še je čas, da to priznate in da se tega kesate!«

»Ah, gospod doktor,« vzdihne dijak, ki se je tresel pred njim kakor trepetlika. Nato pa ves solzan zaječal: »Da, resnica je. Nisem vedel, kaj sem delal. Ah, nesrečnej jaz, ne preostane mi drugzega kakor da skočim v vodo in se končam...«

»Ne,« odgovori Courrioles s tresočim glasom, iz katerega je zvenela sočutna ljubezen, »tega ne! Pač pa se ga morate kesati in meni to dokazati s tem, da to žensko vi pustite. In sicer brez odioga takoj. Kot pogoj, da ta stvar ostane neodkrita, samo med nama, vam stavim to-le zahtevo: Peljite se z menoj na vzhodni kolodvor, kjer vam kupim vozni listek za v Monakovo, seboj vam dam priporočilno pismo na profesorja Kraepelin-a. Dam vam predujema deset tisoč frankov, ki vam bodo zadostovali za deset mesecev v Monakovem. Vi znate toliko nemški kakor Portehaut. Lahko boste zato sledili predavanjem na kliniki in zame boste napravljali zapisnik predavanj, in sicer vsak dan sproti... Ali mi to obljubite?«

»Ah, predobri ste, gospod doktor,« odgovori dijak jokajoč. »Seveda obljubim. Storim vse, kar hočete.«

V znak ginjene hvaležnosti hotel je osramočen prijeti učenjakovo roko, ki pa

jo je ta umaknil, kakor ne bi hotel, da bi ginjenje prevzelo tudi njega, rekoč:

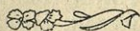
»Pomagajte mi raje pojasniti še eno nejasno točko, katero treba še pojasniti v mojem poročilu. Kako in kje se je Robier poučil toliko v medicini, da je mogel tako maskirati svojo norost?«

»V ječi je naletel na nekega doktorja medicine, ki je bil obsojen zaradi splava, in ta ga je vživil v to ulogo.«

»Ali veste za njegovo ime?« vpraša Courrioles.

»Tega pa ne vem!«

»Tudi to treba še da izvem in da vidim tega človeka. Pač sme ponosen biti, da je tako spopolnil svojega učenca. Da, zelo ponosen ... Sploh koliko lepih opazovanj si je lahko nabral v tej družbi!«

Ovadnica.

Paul Bourget. — A. Kalan.

I.

. . . . Prijeten, gorak popoldan zgodnje pomladi je bil v Parizu pod arkadami ceste de Rivoli ob oglu trga, kjer se dviga kip Jeanne d' Arc. Pet je ura. Množice prihajajo in odhajajo ob izložbah ob svetovnem bazarju, kjer se gnjete neprestano vse polno vozov in avtomobilov, bicikljev in kočij. Te množice se tako mešajo, toliko ljudi se tlači in srečuje, da bi tudi najhujši policijski vohun ne mogel koga zaslediti v tem vrvenju. Uprav zato si je izbral Julij Bélière ta kraj in to uro za sestanek s svojo ljubimko. Ob steklenih vratih neke sladščičarne je slonel in na videz ogledoval pisane pirhe, ki so napovedovali bližnjo Veliko noč, in strmел v velikansko ogledalo, kjer je odsevalo na stotine vabljivih podob. Nestrpljivost je kazila brhkemu mladeniču obraz finih potez, velikih rujavih oči, ki so se svetile iznad bledih lic. Imel je kratke brke in ustnice nekoliko odprte, tako da so se mu videli čudovito beli zobje. To mladostno podobo je krasila tudi izbrana obleka, kakor jo nosijo

mladi lahkoživi ljudje. Vendar je bilo nekaj zoprnega na tem obrazu. Nepremakljivo in kakor na preži je zrl na šetalce z neko pozornostjo, ki je postala naravnost bodeča, ko je Bélière opazil v ogledalu, da se bliža oseba, kojoj priča-kuje. Usta so mu nekoliko vstrepetala. Obrne se in preden je mlada ženska prišla do njega, oziral se je strašno nemirno po množicah, kakor da bi hotel še kaj drugega kakor ljubimski sestanek prikriti radovednim pogledom. In prva beseda, ki jo je spregovoril zakasneli, tudi ni kazala kekega posebno nežnega vznemirjenja.

»Dvajset minut te že čakam, Adela! ... Kaj pa obliži? ... Vsaj vendar veš, kaj sem ti rekel. Če me zalotijo, bodo tebe poprej ... Mene ne bodo prijeli, mene ne!«

Te besede je spregovoril trdo in zamolklo, kakor govore tatovi, in ž njimi se je izdal kot tatu. Ljubimca sta stopala eden poleg drugega, ne da bi si bila dala kako drugo znamenje prijaznosti.

»Jaz ne morem oskrbovati poslov hišine,« odgovori Adela, »in obenem oditi in priti, kadar bi hotela. Moja gospa mi je zvonila uprav tedaj, ko sem odhajala ... Pomisli, ko bi kaj sumila? ... In pa če misliš, da se te bojim, se zelo motiš. To je že deveti slučaj, ki se zanj žrtvujem zate. Vsi so se posrečili in vendar se vedno dela z menoj kakor s kako cunjo! ... Dosti imam tega; rečem ti, dosti je tega!«

Pri teh besedah se je nesrečnica vzravnala pokoncu. Brez dvoma se je lopov prestrašil teh odločnih besed in teh krepkih gest.

»To si huda, draga moja,« dejal je priliznjeno. In spremenil je svoj obraz in svoje govorjenje. Prijazen in prikupen se je kazal in videlo se je, da sta sramotno navezana eden na drugega, kakor sužnja. Lep obraz Adelin in pa način, kako se je nosila, v svoji obleki, bi bila dokaz, da ona ni za vlogo tako nizkotne posredovalke. To ponižanje je bilo zadnje poglavlje tragičnega romana, ki je še vedno zvenel v duši nesrečne ženske, kajti prestrašila se je, ko je opazila, kako je njen tovariš spremenil svoj glas. In nadaljeval je:

»Razjezil sem te res, a vendar te imam rad. Videl sem, da ti je hudo, in jeza me je minula... Če se bojim, da bi me sedaj zaprli, to seveda zato, ker se bojim zate... Ali si že pozabila, da sva dogovorjena odpotovati kakor hitro bo mogoče, daleč, prav daleč?... Ali se več ne spominjaš, kaj sem ti pravil, kako da sam trpim kakor jetnik na teh strašnih potih... In kakšne besede si ti spregovorila, da me kaznuješ zaradi mojega hipnega srda. Daj, reci, da ti je žal..., reci!«

Ker pa je ženska le še vedno molčala, prime jo za roko, jo rahlo stisne in s tem nekako vanjo prelije svojo voljo. Po tem vzorcu nizkih živali si tudi ljudje znajo pridobiti nagnjenje, in on je pri tem spoznal, da jo ima še vedno v svojih rokah, dasi je čutil že dalje časa, da se ji vzbuja in oglašča vest. Ona ga je tako rada imela! On je zahteval in prejel od nje toliko žrtev od tedaj, ko je zaradi njega zapustila dom, do sedaj, ko mu pomaga pri tem zločinu. Adela je preživela mladost, kakor je

kazal njen fin, prijazen obraz: bila je hči priprostih, in prav poštenih staršev. Njen oče je umrl kot podtajnik v ministrstvu. Ona se je poročila z M. Baron-om, ki je trgoval s platnom v ulici Bertin-Poirée. Povedati moram, ne da bi opravičeval, samo da pojasnim, kako da je tako zašla od svojega poklica, da je bil ta soprog surov s svojo ženo, da nista imela otrok in da ni prav nič slutila, s čim da se pravzaprav peča Julij Bélières, ki je imel tedaj službo kot navaden pisar v neki banki. Slučajno sta se seznanila nekje na deželi pri obisku svojih skupnih prijateljev. Mladenič je mladi ženi pripovedoval zgodbo, napol resnično, rekel je, da je zgrešil svoj poklic kot umetnik. In vzljubila ga je. Ovad. li so jo možu, seveda tega ni smela Adela nikoli vedeti, da je to storil Julij sam, in mož je zapodil svojo ženo. Osem dni pozneje ji Julij naznani, da je v uradu nekaj izmaknil in da je zato izgubil službo. Kakor je pristavil, je to storil zaradi nje. In ona je to verjela. Od tedaj je v resnici zlobnež zašel v družbo hudodelnikov, ki so potrebovali tudi žensk, da bi bolj varno delali. Kaj da je ta zveza pomenila, to nam odkrije jasen naklep, katerega sta se ljubimca na rahlo dotaknila v svojem razgovoru. Bil pa je naklep ta-le: Po posredovalki je Adela stopila v službo kot hišina pri neki Amerikanki, in sicer pod tujim imenom in s knjižico, ki jo je vzela drugi, pravi hišini. Sešla sta se pod arkadami v ulici de Rivoli, da se končno dogovorita o vsem, kar treba Bélièru vedeti, da oropa to gospo vseh njenih zlatnin in dragocenosti.

Dve leti je bila že Adela v tej službi. Kaj čuda, da je bil ničvredni ljubimec, ki jo je že tako globoko ponižal, prepričan, da ima neomejeno oblast nad njenim ubogim srcem? Smehljaj, kakor smehljaj zmagujočega, se je zato pojavil na njegovih zopernih ustnicah, ko mu je rekla:

»Jaz te imam rada, Julij. Ti to dobro veš, ker si le že preveč zlorabil mojo ljubezen. Ti tožiš, da si kakor suženj na teh potih. Kdo nama pa brani, da takoj izgineva od tukaj? Dvajsetkrat gotovo sem ti že to nasvetovala. Pojdiva v Ameriko. Nihče ne bo vedel, kdo da sva. Ti boš delal in jaz tudi...«

»To ni mogoče,« jo prekine, »vsaj sedaj ne, vsaj veš...«

»Kedaj pa?«

»Kadar dobiva dovolj denarja,« ji odgovori oistro. »To se lahko zgodi še to noč, če se stvar z biseri pri gospej Risley posreči. Ali si poskusila v ključavnici omarice z dragocenostmi ključ, ki sva jih dala napraviti?«

»Dà, poskusila sem jih,« odgovori.

»Ali si gotova, da je verižica z biseri v omarici in da je gospa nocoj vun ne vzame?«

»Popolno gotova. Pri večerji bo nocoj v Neuilly, kakor sem ti pisala, pri svoji nekdanji vzgojiteljici, in mene vzame sboj. Odšli bova z doma ob sedmih. In to sem ti prišla povedat. Pred polnočjo se ne vrneva. Najbolj ugoden čas je ob osmih, ob četrtna devet...«

»Dobro,« odgovori Bélière. »Ob osmih pridem pred vrata hotela Beausite,

ki vodi v ulico Saint Honoré. Če me kdo vpraša, kam da grem, imenoval bom gospo Risley. Nato vstopim v hišo na hodnik na desno, od tam v drugo nadstropje in pridem pred vrata št. 67. Ta vrata niso zaprta in vodijo v predsobo, v majhen salon. Omarica z dragocenostmi je v spalnici. Ti si položila ključke pod preprogo pri postelji. Ali je prav tako? ...»

»Vse v redu,« odgovori in s tresočim glasom dostavi: »Obljubi mi, ... če koga srečaš, na priliko eno izmed deklet v hotelu ... Tedaj se ti odstraniš ... Ti bom že pojasnila ... Bog ne daj, da bi ...« In tiho dodane: »Tega bi ne prenesla, da bi bila sodeležna pri kakem umoru ... Vsaj je že to tako grozno ...«

»Bodi popolnoma mirna,« odgovori lopov z zlovoljnim nasmehom. »Nič se ne boj, da boš kaj prikrajšana pri tej stvari. Vse se bo mirno izvršilo. To mi znamo ... Sploh pa če bi morala moj tovariš ali jaz kaj sile delati, bi to storila le, da se brani, in rajši si dava odrezati glavo, kakor da bi tebe izdala, kakor tudi ti naju ne izdaš, ako te primejo. Ti me ne izdaš, kaj ne da ne?«

»Nikdar ne,« reče ona in pogleda ga in v tem pogledu se zrcali ona zvestoba v nevarnosti, ki je edina zadnja častna poteza pri dogovorjenih hudodelcih. Bélière se je zdel potolažen, ko je čul to za trdilo. Sedaj pa je mislil, da bi nadaljni razgovor vzbudil samo nove in nepotrebne pomisleke pri ženski, ki je že sedaj naveličana tega suženjstva, zato se je hipoma poslovil, rekoč:

»Tam na oglu vidim dva sumljiva človeka... Kadar pa bo panj ogreben, takrat boš videla... Pa saj si bova pisala in se razumela... Sploh pa je to zadnja poskušnja... Zdrava, Adela, pogum, srček moj...«

Šel je z njo za cerkev sv. Roka ter jo objel. Ta trenotna ljubeznjivost je bila mladi ženi zadosti, da je na potu nazaj v ulico Saint Honoré, začutila v svojih žilah strup strasti, ki jo je dve, zanjo smrtonosni leti omamljal kot žrtev tega elegantnega lopova, ki je nespravljaliv, nizkoten, skrival se v opremi poštenjaka, kakor so lopovi iz predmestja s svojimi visokimi kapami, s svojim kratkim telovnikom in svojimi širokimi hlačami.

II.

Adela je komaj vstopila v hotel Beausite in skoro že ni imela časa odložiti klobuk, ko je čula zvoniti hišni telegraf, ki je vezal njeno sobo z gospejnimi sobami.

»Vsaj je šele tričetrt na šest,« si je rekla, hiteč. Saj bi se gospa imela napraviti šele ob pol sedmih. Pa vendar ni spremenila svoje misli... Moj Bog!...«

Vsled tega strahu se je z vznemirjenim srcem podala laži-hišina v mali salon, kjer jo je čakala gospa, pri kateri je vstopila v službo samo zato, da jo oropa. In sedaj!... Mrs. Edita Risley je slonela na zofi v tej navadni sobi hotela, ki jo je ona v eni zimi svojega bivanja spremenila v prijazen dom. Vse okrog nje je nosilo znak njene ljubeznive osebnosti; in uprav ta

ljubeznivost je bila vzrok, da je sovdeležnica Bélièrova toliko časa čakala. Edita je bila izmed onih, ki se je zdelo, da je pridružila svoji finosti ono odločno voljo, katero ohranijo njeni rojaki pri pridobivanju svojega imetja. Njene sobe so bile opremljene s krasnimi preprogami, po mizicah so bile razpostavljene drobne dragocenosti. Dve krasni sliki, ena Maës-ova, ki predstavlja deklico, katera ima mačko poleg sebe in medeni kolač, druga velika Bronzinova; obe sta bili lično postavljeni na dve stojali. Nedavno ju je ta dama kupila na dražbi za drag denar. Knjige angleške, nemške, italijanske in francoske so bile vsevprek razložene v njeni knjižnici, znamenje, kako splošno je bila izobražena ta izredna prikazen, kateri je rahla lepota nekako kopnela ob bujni čustvenosti in inteligenci. Bila je blondina, svetlo-sivih oči in blede belega obraza. V onem trenutku, ko je hišina vstopila, zdela se je gospa v svoji svilnati, s čipkami obrobljeni obleki kakor kaka deklica iz muzeja du Prado. Dasi se je opravičeno zbil mnogo šal glede vprašanja, kake pradede imajo Amerikanci, je vendar tudi res, da ne izvirajo od samih demokratov. Edita je bila po svoji rodbini rojena van Alotym. Bila je potomka izseljenca, ki se je ondi iz Nizozemskega naselil v sedemnajstem veku in je bil nezakonski potomec enega izmed zadnjih španskih guvernerjev. Prijatelji Edite, ki so tudi vsi, kakor je to že v navadi pri ameriškanih milijonarjih, imeli cele galerije bolj ali manj pristnih najbolj slovečih del, so jo imenovali Velasquez.

Bila je, vkljub bogastvu ali pa radi bogastva ena izmed onih žensk, ki se jih veliko dobi onkraj morja, ki imajo rade, da so tudi vsi drugi ž njimi veseli in zadovoljni; ker imajo zanje toliko resničnega, iskrenega sočutja, ki niti oestro ne spregovore niti srpo ne zamahnejo, da bi ne motili ljubeznivega ozračja. Ta iskrena ljubeznivost — kaka ironija! — je bila vzrok, da je Mrs. Risley k sebi vzela ljubimko lopova s ceste. Njena prava hišina, neka Nemka, ki je bila pri njej v službi že deset let, je bila klicana brzojavno k oboleli materi. Mrs. Risley je v naglici začasno dobila drugo, da tem lažje dovoli daljši dopust svoji zvesti strežnici. Adela se ji je predstavila pod imenom Avrelija Brissand z ukradenimi spričevali. Amerikanka jo je vsprejela na prvi pogled.

»Pri meni odločuje simpatija ali antipatija. Po tem se jaz slepo ravnam.«

Dobre tri mesece je bila nova hišina v službi in se je zelo prikupila gospej, tako da je sklenila vzeti jo seboj v Ameriko ob enem z ono, ki je zdaj pri materi. Neka misel pa je begala zadnjih štirinajst dni gospo prav hudo vselej, kadar je videla pred seboj Avrelijo. Kako naj jo namreč vpraša, da je ne razžali, ali bi hotela biti pri njej kot druga hišina, dasi je že več časa poslovala tako dobro kot prva. Nemka ji je naznanila, da se kmalu vrne, in zato Mrs. Risley ni mogla več odlagati tega razgovora z namestnico, ki ji je tako vdana. Popolno se v tem tudi ni motila. Zlosrečni Julij Bélière je opazoval nekaj tednov, da se je njegova prijateljica zelo

spremenila, in to so je res zgodilo, ker se ni mogla ubraniti veliki hvaležnosti do gospe. Adela si je že več tednov izmišljevala razne nove vzroke, da se odloži dogovorjeni rop, in sicer zato, ker ji je vedno bolj dobra in prijazna gospa vzbujala s svojo ljubeznivo skrbjo zanjo vedno hujše očitane vesti, ki se je oživljala skromni meščanki, ki je služila bandi tatov kot lovska psica. Ti očitki sicer niso bili še tako močni, da bi bili nadvladali sramotno ljubezen, ki jo je družila z zlobnežem, ker se je konečno vendarle odločila vse pripraviti, da se ta večer izvrši tatvina. Storila je to v zadnjih štiriindvajsetih urah v veliki razburjenosti vsled groženj Bélièrovih. On ji je namreč dejal: »Najamem si sobo v hotelu; to bo najbolj varno.« In pri tem je bil njegov pogled bodeče-ojster. Adela se je zbala. Zato je vso stvar tako vredila, da bi bila gospa vsaj daleč od doma, ko se tatvina izvrši. Bala se je namreč še hujše nevarnosti za gospo. Toda zdaj, ko je začula zvonec, je nekako slutila, da se je morda varala pri tem svojem računu. Vsa preplašena je zato vstopila v salon, kjer jo je gospa vsprejela z besedami:

»Adela, nocoj jaz ne grem z doma. Mme. Renaud« — to je bilo ime stare vzgojiteljice, pri kateri je bila gospa dve leti, tedaj stara štirinajst let — »Mme. Renaud mi je sporočila, da ji ni dobro, pa tudi mene nekaj glava boli. Prav na kratko bom povečerjala v salonu...«

Za hip Adela ničesar ne odgovori. V duhu pa je videla, kako se v kratkem odpro vrata v predsobo, kamor vstopi tat,

prepričan, da ni nikogar doma. Gospa bo slišala ropot in bo šla gledat. In potem? ... Potem, ako ji bo mogoče koga sklicati, je Bélière izgubljen, če pa ne ... pa on ubije gospo ... In v dveh urah se bo vse to res zgodilo. Tako silno je hišino ta misel zadela v srce, da je obledela in se vsa tresla. Gospa, ki se je čudila, da se nič ne gane in nič ne odgovori, takoj opazi to spremembo na hišini.

»Kaj pa vam je, Avrelija?« jo vpraša. »Zdi se mi, da vam je slabo! ...«

Vstala je s stola in stopila k Adeli, ki pa jo ustavi in reče:

»Nič hudega, gospa; omotica me je prevzela, pa je že dobro.«

»Že več dni opazujem, da ni pri vas vse navadno,« reče Mrs. Risley. »Ali vam morda ni kaj všeč v moji službi?« silila je v hišino tako naravno in ljubeznjivo. »Meni bi bilo prav žal. Bila sem popolnoma zadovoljna z vami in hotela sem se z vami nekaj razgovoriti. Pravili ste mi, da imate starše in še eno sestro. Kaj mislite, ali bi vam branili z menoj v Ameriko? ...«

»V Ameriko?« ponovi Adela, »pa vendar gospa ne mislite ...«

»Vzeti vas seboj v Ameriko? Dà ...« in nekoliko zarudela nadaljuje: »Mala težava je pri tem, in ravno zato dosedaj še nisem z vami o tem govorila. Povejte mi odkrito: vi ste prepričani, da bi vas jaz ne mogla za nič na svetu žaliti?«

»Oh, gospa! ...« reče Adela, »vi ste bili vedno z menoj tako dobri, tako prizanesljivi ...«

»Vi ste to tudi zaslužili,« odgovori gospa. »Kaj naj bi bila jaz počela te mesece brez vas? Toda razumete pa tudi lahkó, da nisem mogla toliko let živeti s svojo prvo hišino, ne da bi jo vzljubila in da ne morem odpustiti iz službe svoje stare hišine Müller-jeve... Ona se sedaj kmalu vrne; dobila sem nedavno pismo od nje. Nekam postarala se je, pa bi bilo dobro, ako bi koga imela v pomoč... Seveda je za vas težko, da bi bila ona prva. Toda ako vam obljubim isto plačo in vam dam zagotovilo, da boste, ako ona oboli, vi njena naslednica pri meni, ali sprejmete mojo ponudbo?«

Neka srce pretresujoča milina se je razlila po obrazu bogate žene, ki je s tako ljubeznjivostjo napravila ponudbo svoji služabnici. Dasi po zunanje neznatna, je ob tej svoji dobrohotnosti gospa vzrasla v divni plemenitosti. Ni bilo kdovekaj, kar je storila, vendar je bil to znak, ki je kazal, kako bogate zaklade sočutja in naklonjenosti skriva to srce, ki se je tako lepo razodelo nasproti revežem. Adela je globoko padla v teh dveh letih, blodeča med izvržki človeštva po svoji nečastni zvezi; a sedaj je zopet začutila neko plemenitost v sebi, kakor se ji večkrat ni mogla že preje ubraniti po vplivu in v krogu te pleminite duše. Sram jo je bilo, da bi lagala pred njo. Nasprotje med tem, kar ji gospa ponuja in med tem, kar sta se dogovorila z Julijem, je bilo zanjo prehudo. Gledala je to dobro, blago gospo, ki bo v najkrajšem času vsled njenega izdajstva žrtva grde spletke, kdové, morda celo umorjena, in

kakor da bi sama sebi govorila, ji je dejala:

»Gospa, vi ste tako dobri. Zahvalim se vam za vašo naklonjenost... Toda vi razumete, da na to ne morem takoj odgovoriti. Služba pri gospej je bila vedno tako prijetna... Kako bi mogla misliti gospa, da bi bila jaz užaljena, zato ker ne morete odsloviti stare služkinje... Prva ali druga pri gospej, bila bi vedno zelo... Toda...«

»Seveda se vi ne marate poprej odločiti, preden ste o tem govorili s svojimi starši...« reče Mrs. Risley, »tega vam pač ne morem zameriti. Toda zamerim vam, ker imate skrivnosti pred menoj, kakor sedaj. Vsaj vem, danes na praznik sv. Emilije je god vaše matere...«

Adela se je komaj še spomnila, da je v pogovoru z gospo si izmislila, da je tako njeni materi ime!...

»Zakaj me niste na to opomnili. Jaz bi vam bila takoj naročila, da povečerjate in da potem greste k materi. Toda ne bodite žalostna; časa je še dovolj, ako takoj greste, pridete še ravno k večerji domov. Od tukaj do vašega doma ni tako daleč in jaz vas do enajstih nič ne potrebujem. Samo to mi recite, da ste zadovoljni...«

»Oii, gospa, zelo zadovoljna...« Te besede je hišina tako hitro spregovorila, da jih je gospa komaj slišala in odhitela je hišina iz salona, da zakrije solze, ki so se ji vlile po obrazu.

»Koliko srca imajo te deklice iz naroda,« si je dejala Mrs. Risley, ko je ostala sama. »Uganila sem: Zato je bila žalostna, ker se ni mogla z materjo radovati ob

njenem godu. Dobro, da sem pogledala v koledar in opazila ime današnje svetnice . . .»

III.

... Dve uri sta minuli od tedaj. Kmalu bo osem. Adela še vedno sedi v svoji sobi, odkar je po tem razgovoru odšla od gospe. Dà, dve uri sta odbili, ne da bi se tega zavedala v bridkostih, ki so se vojskovale v njenem srcu. Na eni strani neodoljiva hvaležnost njenega srca, ki je bilo več vredno nego njeno življenje in ki je čutilo prvikrat, da se z njim tako ravna, kakor bi bila želela, da bi se bilo vedno ravnalo; na drugi strani pa sila zaslepljene ljubezni, ki je bila vsled dogovorjenega zločina in skupne propalosti še hujša in pa strah, da se to zvrši tako hitro in kdo vé s kakimi posledicami... Kaj naj stori? Kje naj sedaj najde Julija? Ali naj ga gre počakat na cesto pred hišo, da mu zabrani v hišo z naznanilom, da je Mrs. Risley doma? To je bila prva njena misel. In že je gledala pred seboj v duhu Julija, kako se nezaupno nanjo ozre, kako jo hladno pogleda, kako ji grozi. Kaj pa, če ji ne verjame, če bi hotel s silo v hišo, v stanovanje, da se sam prepriča... Ali naj ga skuša zadržati?...

Čisto jasno si je predstavila ta prizor: Julij jo zavrne, morda pahne s silo od sebe, udari, ljudje se zbero, policaj posreduje in ju odvede na policijsko stražnico. In njen mozeg se ji je strdil ob misli, da ju zapro, tembolj, ker ji je bilo znano,

da že zasledujejo to tatinsko družbo... Ne! Tega ne more storiti... Kaj pa če ostane v hiši in čaka na hodniku, da on pride. Toda tukaj bi se ne mogla razgovoriti, ker ljudje vedno hodijo po hodnikih. Toda nekaj vendar treba storiti! — Nato jo prevzame druga misel. Pred seboj gleda svojega dragega, ki ni več krut, grozeč, marveč prijazen. Kaj pa, če jo prosi, naj ga sprejme v svojo sobo, da se tam skrije in da ponoči poskusi svojo tatvino. Kaj, ako bi od nje zahteval, ker je že tukaj, da mora ona ukrasti dragocenosti. In on bi odšel s plenom, njej pa bi nikdo ne mogel dokazati, da je pri tem sodelovala... Dà, toda ona naj to stori z lastnima rokama in to njej, ki je ravno sedaj ji pokazala toliko ljubeznjive skrbi zanj? ... Ne! Ne! Nikdar ne! ... Kaj tedaj? Adela vrže svoje šivanje na mizo, zakrije svojo glavo z rokama in se izgublja v propadih raznih misli, kar udari ura osem in ona skoči po koncu. Sedaj ne more nič več odlašati. Vsak hip je lahko tat tukaj...

V teh obupnih trenutkih se nesrečnici pojavi v njeni duši misel, na katero se do sedaj ni spomnila, in takoj se dvigne, da jo izvrši. Kako da se ni že poprej tega domislila... Treba je iti h gospej, da, k Mme. Risley ter ji vse povedati in jo prositi, da ne ovadi tatov, katerih žrtva bi skoro bila, katerih se pa za vedno oprosti. Vsaj je tako plemenita, da ne bo hotela dati zapreti nje, ker ji je to naznanila in tudi ne Bélièra, ker če njega naznani, on tudi njo ovadi... Toda kako govoriti, kako v obraz povedati plemeniti dobrotnici po-

drobnosti tega peklenskega naklepa, po katerem je ona vstopila v službo kot hišina in s katerim namenom? Ah, kaka sramota! — Za hip je bil ta vtis premočan. Adela je že rekla: Ne! Ne! Kakor je to dejala o svojih prejšnjih sklepih. Naenkrat pa vzklikne: »Da, da, to mora biti!« Vzburila se je tedaj v njej misel, da je bila nekdanj poštena ženska, in ona je v tem strašnem ponižanju videla ono spravo v tem trpljenju, ono zadoščenje, ki je nekako naravna potreba onim, ki sami sebe več ne spoštujejo. — »Težko bo to,« je vzdihovala, a dostavila: »Tem bolje!...« Omahujoč se je dvignila iz svoje sobe in hitela h gospej zato, da ne bi imela časa o stvari razmišljati. ...Že je potrkala na vrata v salon in začula prijazen glas: »Notri!« Vstrašila se je glasu. Mrs. Risley je še vedno sedela na naslonjaču. Na mizici poleg nje so bili še ostanki skromne večerje: srebrna skledica z juho in posušeno grozdje na krožniku. Ko zagleda hišino vso razburjeno, vzklikne iznenadena:

»Ali ste že nazaj, Avrelija? ... Kaj se je zgodilo?«

»Zgodilo se je, da sem vas varala, da jaz nisem kaka hišina, da mi ni ime Avrelija, da sem ljubimka tatu, ki vlomi morda v petih minutah v to stanovanje... Zgodilo se je, da sem dala ponarediti ključ od vaše omarice z dragocenostmi, da on vé, kje leže vaši biseri... Toda jaz ne prenesem več misli, da bi se to res zgodilo, ker ste mi bili vedno tako dobri, tako velikodušni in posebno še zadnji čas... Ah, ne kličite na pomoč...« Mrs. Risley se je

v resnici dvignila s stola, ko ji je Adela pripovedovala. »Mene se vam ni treba bati, vsaj vidite... In on... Ah, njega jaz nisem mogla izročiti... Nisem ga mogla. Zaprite vrata s ključem od znotraj... Ko bi silil notri, moral si bo odpirati vrata... Vi spregovorite... On bo spoznal, da ste doma in bo odšel... Če bi pa ne šel, vi lahko uidete skozi ona druga vrata in pokličete na pomoč. Le mirni bodite in meni dovolite, da stvar izvedem.«

Nato hitro Adela skoči skozi vrata v predsobo, zasuče s ključem dvakrat in pritiska tudi zapah znotraj, ki se je od zunaj zapiral, hiti v svojo spalnico, ki jo tudi zapre. Tudi vrata na hodnik je zaprla in se nato vrnila skozi druga vrata v sobo k gospej, ki je bila kakor okamenela vsled tega grozovitega prizora. Spregovoriti ni mogla nobene besede. Tako stojita ženski ena poleg druge in preden sta prišli v svoji razburjenosti do sape, da bi mogli spregovoriti, začuli sta ropot v predsobi, kar jima je vzelo popolno vse moči. Nekdo je prijel za kljuko pri vratih. Vrata se niso odprla in zločinec je krepko porukal.

»Spregovorite, gospa, spregovorite!« zašepeče proseč Adela.

»Kdo je?« zavpije Mrs Risley in glas se ji ni več tresel. Čutila se je zopet hčer onega naroda, ki si ohrani svojo silo v dejanski nevarnosti.

»Kdo je zunaj?« zopet zakliče in stopi iz salona proti vratom. »Ako se ne oglasite, pozvonim...« Tako grozeč je poslušala kaj bo. Razločila je, kako je dihal iznenadeni lopov. Pogumno je prišla za

kljuko in poropotala, kakor bi hotela sama odpreti vrata. Tihi koraki po preprogi so jo poučili, da se je tat odstranil.

»Odšel je,« je rekla. »Sedaj pozvonim, da preprečim, da ne bo nihče več poskušal v sobo ter poprosim stražnika, da čuje nocoj na hodniku... In vi,« dostavi ter prime Adelo za roko, »prosim, da sedaj ne greste od mene. Treba je, da me seznanite s svojim življenjem. Jaz hočem vse vedeti, čisto vse . . .«

IV.

... Drugi dan po tem čudnem dogodku se je Mrs. Risley zelo pozno vzbudila. Okoli štirih zjutraj je šele zaspala. Pozno v noč se je razgovarjala z nevredno žensko, kateri se je imela zahvaliti, da jo lopov ni umoril. Da ji je Adela ihteč vse priznala, to jo je prevzelo z omamljivim sočutjem, lastnim takim plemenitim dušam.

»Vi ste me rešili pred tem človekom, jaz vas pa rešim njega, jaz vas varujem; vi greste z menoj v Ameriko; spremenili si boste ime, on ne bo šel za vami in vi bote zopet lahko pričeli s poštenim življenjem.«

Adela je odgovorila na to ponudbo s solzami ter kleče poljubljala roko oni, ki ji je, izgublajoči se v brezdno, ponudila nepričakovano, edino, čudežno rešitev. Dogovorili sta se, da ostane še nadalje v službi, da pa ne bo hodila iz hiše; ko pa pride nemška hišina nazaj, tedaj pa

odide Adela naprej v Liverpool, kjer počaka na Mrs. Risley.

Ko se gospa zbudi, pokliče po hišnem telefonu hišino, enkrat, dvakrat, trikrat, pa čudo, hišina se ni prikazala. Gospa nato pokliče strežnico hotela istega nadstropja. Ta gre pogledat, zakaj Adela ne odgovori, pa vrne se in pove, da je našla njeno sobo prazno in na mizi pismo, naslovljeno na Mme. Risley. Pismo? Ne! Nekaj vrstic, zapisanih v razburjenosti.

»Gospa, odpustite mi! Čutim, da ne morem pustiti tega človeka. Da sem mogla včeraj to obljubiti, vzrok je bilo vaše blago srce. Sedaj mi je skoraj žal, tako se bojim, da po vsem tem ne bo več maral za-me. Vi vidite, da nisem taka, kakor vi mislite, da sem. Jaz nisem dobra. Jaz sem in ostanem taka, kakor on hoče, da sem. To je moja usoda. Zdelo se mi je, da sega po meni ledena smrt, ko sem se zamislila v novo življenje brez njega. Zbogom, gospa! Prosim vas, blagovolite oskrbeti, da se spravijo moje stvari v moj kovčeg, ki naj se izroči za Avrelijo pri hišni oskrbnici. Vem, da me ne bote iskali ter me dali zapreti, tudi me ne bote zasledovali, ko pridem po svoje stvari. Ako priložite svojo fotografijo v moj kovčeg, bote še enkrat pokazali svoje lepo srce hvaležni vaši služabniki, ki se ne more več rešiti.

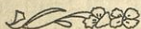
A d e l a.«

Ta podoba, v kateri kaže narava človeška svoje posebne muhe in nepreračunljive gube srca, ima tudi svoj konec:

Mrs. Risley je napolnila kovčeg in vanj položila tudi v zavitku svojo fotografijo in pet tisočakov frankov. Kdor gospo pozna, jo spozna tudi na tej potezi. Toda kdo bi pa spoznal ovadnico tatu, žensko lopova, ki živi od lopovstva, na tem, kar je ona storila? Adela je poslala nazaj pet tisoč frankov pod istim zavitkom. Ta nesebičnost in to v takem blatu, iz katerega bi se bila lahko izkopala, je imela svoj vzrok v očitaniu vesti, ki ji ni dala prenašati zločina, ki ga je storila svoji dobrotnici.

Tukaj je slučaj, da rečemo z Molièrom:

»Zlodja, kod vse se lahko vgnezdi rahločutnost!«

Pahljač.

Paul Bourget. — A. Kalan.

I.

Oni popoldan sem prišel v hotel Drouot, misleč, da se tam na javni dražbi razprodaja neka knjižnica, kjer se nahaja knjiga, ki sem jo že dolgo časa iskal in mi je bilo mnogo na tem, da jo dobim. Toda zmotil sem se za dan; razprodaje s knjigami ni bilo. Pač pa sem naletel na dogodek, kakršne je ljubil Balzac, prav iz Pariza, poln ljubkosti, domišljije, človekoljubja in lepega, ženskam lastnega duha. Povest pa je sledeča.

Ker sem se zmotil za dan in je bila zato moja pot brez pomena, hotel sem po stopnjicah nazaj. Zadržali so me pa za hip ljudje, ki so se gnjetli in silili skozi vrata v neko dvorano. Radoveden sem bil in zato vprašam paznika, kaka razprodaja da je privabila toliko ljudi skupaj.

»Razprodaja se zapuščina Mme. Ma-non Lescaut,« mi odgovori ta mož. Spomnil sem se tudi jaz, da sem bral po listih naznanilo o smrti te »galantne« dame, ki si je upala privzeti ta nenavaden priimek

kot psevdonim. Ker sem jo poznal samo po imenu, nisem imel nobenega povoda, da bi rinil v dvorano, kjer se je razprodajala njena ostalina. Kljub temu sem se kar samo po sebi pomešal med druge radovedneže in kmalu me je pognal vrtinec v dvorano v kot, odkoder sem razločno videl stvari, ki so se razprodajale, in kupce.

Kdo ne pozna takih prizorov? Razobešene je polno pisane obleke, malovrednega perila, kričeče oprave, dvomljive dragocenosti, reklamnih biserov, in okrog ostankov tega razkošja, ki ga eni glasno hvalijo, drugi pa glasno grajajo, stoje zakotni prodajalci obleke, zavidljive in zoperne ženske iz ponočnih kavarn, požrešni starinarji in malomarni postopači... Zelo sem zato osupnil, ko sem v prvi vrsti med to tolpo spoznal zelo odlično žensko, zelo dobrovoljno, iz Pariza, ki ima še nekaj dam, ki so hvala Bogu vredne tega imena: bila je kontesa Mégret-Fajac. Nekaj posebnega je bilo, da je Mme. de Mégret prišla sem, ko je vedela kakšne stvari so tukaj na prodaj; skoraj neumljivo pa je bilo, s kako neprikrito pozornostjo je zasledovala, kako se s krikom razprodaja ta dvomljiva eleganca, onim, ki poznajo značaj in rahločutnost te gospe. Vse njeno bitje je kazalo te znake: drobna postava, fin, plemenit obraz, prožne kretnje, prikupne roke in noge. — Deset let že sem užival čast, da sem ji bil prijatelj, in vedno sem opazoval pri njej, da je tako umerjena v svojih manirah, da vstrepeče skoro boleстно pri najmanjši preveč živahni besedi ter da se točno obvladuje v vseh svo-

jih kretnjah, v vseh svojih razgovorih. Čudno je torej bilo, da je sedela na stolu prav tik mize, ko so se pri razprodaji na vse strani razdeljevali dvoumni zakladi sloveče nečistnice. Še bolj čudno pa je, da je celo sama tekmovala in kupovala neko stvar, ki je bila lastnina te ženske. To je storila vpričo mene in jaz sem jo gledal in poslušal zamišljen. Komisar-prodajalec je dal na dražbo majhen star pahljač, ki je bil napet na slonovini in pretkan s čipkami.

»Petdeset frankov,« je kričal, »kdo dá petdeset frankov?«

»Šestdeset frankov,« ogласi se Alice de Mégret tako tiho, da se je komaj slišalo. Sama je čutila, da je nekaj nenavadnega, kar dela, zato ji je srce stiskalo in skoraj ji jemalo sapo.

»Sedemdeset frankov,« odgovori glas moškega, katerega — čudno — se mi je zdelo, da tudi poznam, pa se takoj nisem mogel spomniti, kdo da je. Poskušal sem, da bi razločno videl v obraz moža, ki se skuša s fino konteso, kdo dobi to cunj, onečaščeno po svoji gospodarici.

Toda zid gostih ram in glavá me je oviral, da nisem mogel spoznati tekmovalca, ki ga pa je Mme. de Mégret že prekosila s svojo ponudbo.

»Sto frankov,« reče ona zelo glasno, kakor da bi hotela s to visoko ponudbo končati draženje.

»Sto dvajset,« se ogласi moški in borba se je nadaljevala med tema sanjačema.

Dvesto frankov, — dvesto petdeset frankov in tako dalje je šlo, dokler ni kon-

tesa Alica končno ponudila z odločnim glasom tisoč frankov, strahovito vsoto za tako malo pomenljivo igračko. Sedaj ni nikdo več ponudil. Komisar zakliče: V tretje! in prisodi pahljač visoki dami. Komaj je položila tisočak na mizo in spravila pahljač v svoj naročnik, takoj je kupovalka vstala. Kakor da je prišla nalašč samo zato, da si to nakupi; hitro se pomeša med ljudi in gre proti vratom, kjer sem jo dohitel. Ona me ni videla in morda je imela vzrok, da bi ji bilo ljubše, ako bi je pri tej čudoviti kupčiji nihče ne opazil. Želja razkriti to meni neumljivo uganjko, je zmagala v meni oni pomislek in približal sem se ji, ko je ravno stopila na stopnišče.

»Priznati vam moram, da sem zelo iznenaden,« ji rečem, ko sem poprej par prijaznih besed spregovoril v pozdrav.

»Ah, vi ste tukaj?« se začudi in zarudi na bledih licih. Šla sva po stopnjicah molče, meni je bilo žal, da sem jo motil, ona pa ni vedela prav, kaj naj stori. Nato pa precej ponosno dvigne svojo glavo bolj kakor je bila sicer njena navada in me vpraša:

»Ali mi morete povedati, če ste našli kak razlog za to, kar ste videli, da sem storila in kakšen? . . .«

»Kolikor vas poznam,« odgovorim, »in če bi kaj drugega kupili kakor ostalino žensk, kakor je bila Mañon Lescaut, stavil bi, da ste to storili iz ljubezni . . .«

»Boljše niste mogli zadeti,« reče gospa, »da, ta igračka, ki sem jo zdražila,

me spominja ljubezni, ki je nisem izkazala. Uprav radi tega pa sem hotela . . . »

Zopet je obmolnila. Uganjka je bila precej temna. Vendar je imelo teh par besed že svoj pomen. Ta lepa in živahna kontesa je bila izmed onih, ki med pokvarjenim svetom ohranijo svojo gorečo, skrivnostno pobožnost, kakor da bi nosila spokorni pas pod svilnato obleko. Nisem se varal: spomin na ta pahljač ji je bil neprijeten in siliti se je morala, da je obvladala očitke vesti . . . Kake očitke? Ali bi jo smel še nadlegovati, da bi zvedel zanje? . . . Prihranila mi je to novo in še hujšo neljubeznjivost. Bila sva na dnu stopnjic in tedaj mi reče:

»Kam ste namenjeni? . . . Seboj vas povabim. Tu je moj avtomobil . . . In jaz vam vse povem.« dostavila je s hudomušnim nasmehom, »pa ne da bi iz tega napravili kak roman, kakor to delajo nepoznani poročevalci pisateljev, marveč zato, ker ima ta dogodek lep nauk. Morda vam kedaj prav pride, kakor je že meni bil v korist in mi še bo . . .«

»Petnajst let bo tega,« začela je pripovedovati, »ko sem bila v Cannes. Sezona je bila izredno sijajna, ker je bilo ondi tudi več zunanjih princev. Celo srednje vrste plemiči so tožili, da je tu preveč cesarskih in kraljevih veličanstev. Slučaj je nanesel, da sem na nekem balu, ki ga je priredila na čast enemu izmed teh veličanstev Mme. de Carlsberg, morganatična žena nadvojvode Henrika Franca, sedela poleg mlade ženske, ki mi je vzbudila izredno pozornost. Bila je zelo mlada, zelo

prijetna in skrajno priprosto opravljena, skoraj revno; bila je živ kontrast s toaletami na okrog, s katerimi so se skazovale Amerikanke in Rusinje, ki jih je bilo vse polno v salonu. Ta priprostost ji je dajala neko skrivnostno lepoto, ki je odsevala iz živoboječih oči. Videlo se je, da ne pozna nobenega človeka v tej družbi. Zamišljena in kakor priklenjena ob oglu mize gledala je, kako se vrši ples za plesom, ne da bi prišel kateri mladih gospodov, ki so se sprehajali med vrstami — bil je zbran cvet iz Nice in Monte Carlo — in jo hotel naprositi kot plesalko za kadriljo. Iz tega obraza dvajsetletne deklice je odsevala neka mešanica, v kateri so menjavale prevara, skušnjava, posmeh in bojazen. Razburljiva ciganska godba ji je razgrevala oči. Videlo se ji je, kako jo razjeda hrepenenje, docela naravno za njena leta, da bi bila tudi ona med srečnimi plesalkami. Istodobno pa se je kazala tako skromno v svoji priprosti volneni obleki, da je skoro niso opazili. Mene je tako zanimala, da sem šla poiskat Mme. de Carlsberg, vprašat jo, kdo je ta neznanka in jo naprosit, da naju seznani.

»Torej se ravnokar le nisem toliko zmotil?« prekinem gospo, »da ste to vendar le storili iz ljubezni?«

»Ne,« odgovori Mme. de Mégret, »iz radovednosti. Dovolite, da nadaljujem. Mme. de Carlsberg je morala vprašati tajnika svojega soproga, preden je mogla meni odgovoriti. Končno sem zvedela, da se moja neznanka imenuje Mme. Journalt. Bila je žena častnika pomorščaka in po-

ročena kaka dva meseca. Njen soprog je bil pred osmimi dnevi službeno komandiran pri princu, kateremu na čast je veljal ta večer. Ta slučaj je bil povod, da sta bila tudi on in njegova žena na listi med povabljenimi. On pa je zadnji hip obolel in zato je soproga sama prišla. Nekaj teh podrobnosti sem zvedela od Mme. de Carlsberg, ki me je kot hišna gospodinja predstavila povabljenki, drugo sem pa zvedela od Mme. Journalt, s katero sem pričela razgovor. Še jo vidim pred seboj v tem trenutku začetkoma boječo, vendar domačo, kako me je gledala s svojimi velikimi temnimi očmi, in čitala sem v njih posebno hvaležnost nepoznate žene, ki je naletela na nepričakovano pokroviteljico... Polagoma se je ojunčila. Gospodje iz družbe so me prišli pozdravit in jaz sem jim jo predstavljala. Njena nekako naravna in okorna ljubeznivost, katere poprej ni opazil nikdo, jih je očarala sedaj, ko se je ona razgovarjala z njimi. Povabili so jo na ples in opazili, da pleše z neko posebno izbrano eleganco. Zmagovala je in čutila je to, zato se razvijala. Med presledki pri plesu se je vračala k meni, da mi pokaže svoje veselje in svojo srečo in tedaj mi je pripovedovala o svoji mladosti, ki jo je preživela v Brignoles v mestecu ob pogorju du Var in o svojem šolanju v samostanu v Marseille. Pred kakimi šest meseci je tam izstopila in se poročila. Pripovedovala mi je o soprogu, ki je »zelo dober«, ponovila je »zelo dober«. Otožno pa se ji je zasvetilo oko, ko mi je ponovila te besede in jaz

sem se zanjo še bolj zanimala. Cel roman se je razvil pred mojim duhom: Uboga deklica preveč fina za svojo usodo, sirota brez očeta in matere, kakor mi je povedala, ki so jo njeni oskrbniki dali v zakon prvemu, ki je prišel, samo zato, da se je preje iznebé. Neresnično je bilo od vsega, kar mi je pravila ta večer, samo poročilo o stari materi, ki je bila pred revolucijo baje plemenitega rodu. Na govoru sem skoro opazila, da je moja mala prijateljica nekam nečimerna, otroško ponosita. Spoznala sem tudi, da ji je domišljija zelo nevarno razburjena, ko sem zvedela od nje, kaj vse da je čitala. Ljubila je samo romane, le žal kakor je rekla, da jih je še tako malo brala. In pripovedovala mi je o zadnjem romanu, ki ga je brala z velikim navdušenjem; to je bilo znano nemoralno delo pisatelja Prevost-a; in iz tega romana si je pozneje, ko je propadla, vzela svoj priimek.«

»Torej Manon Lescaut in Mme. Journalt? ...« vprašam.

»To je ena sama oseba,« odgovori Mme. de Mégret. »Sedaj pa še poslušajte, na kak čuden in nepričakovan način sem zvedela, kako se je prelevila ta naivna soproga neznatnega oficirja pomorščaka in postala nekaka princesa v zloglasnih krogih.

II.

Nekaj dni po tem večeru ostavila sem nenadoma Cannes zaradi hude bolezni svoje tašče, ne da bi bila še kedaj videla

svojo varovanko na plesu pri Carlsbergu. Povedala mi je, da je ladija, na kateri služi njen soprog, pri Ville franche. Zato nisem se nič čudila, da mi ni drugi dan vrnila obiska. Mislila sem, da se takoj vrnem, ako tašča ozdravi; toda bolezen se je vlekla in jaz v tej sezoni nisem več prišla v Cannes. Okolnosti so bile pozneje take, da sem tu ostala tri zime, ne da bi kedaj prišla na Riviero in tudi ničesar nisem več čula o Mme. Journalt. Pozabila pa je nisem, a zaman sem pri pomorščakih povpraševala po njej. — »Journalt?«, odgovoril mi je neki admiral, »Journalt?« Kdo bo to? Jaz le vem, da je to izvrsten častnik, ki je sedaj v Kini. In drugi mi je na enako vprašanje odgovoril, da je baje v Novi zemlji, tretji pa je dejal, da je v Brestu, ako se popolno ne moti, pa se hoče o tem natančneje poučiti . . . Ob takih prilikah sem pozvedovala o mladi ženi, pa nihče je ni poznal. Mislite si torej lahko moje iznenadenje, ko sem našla zopet sledi za njo in na kak način! . . . Četrto zimo je bilo po onem plesnem večeru. Bila sem za nekaj tednov v Nici obiskat svoje prijatelje. Moj stričnik Jacques de Brèves ponudil se mi je za družbo, pa je zelo zamenarjal mojega moža in mene. Nisem si mogla razložiti njegove zadrege, ki sem jo hitro v svojih razgovorih ž njim opazila na njem. Naenkrat pa, kakor to stori, kdor samega sebe premaga, mi reče stričnik:

»Alice, dajte mi besedo, da mi ne bote zamerili . . . Jaz imam za vas neko neprijetno nalogo.«

»Kakšno,« ga vprašam, sicer iznenadena radi njegovega vedenja, vendar pa nisem niti od daleč slutila, da bi bila sploh mogoča kaka zveza med njegovo zadrego in med nekdanjo gojenko samostana v Marseille.

»Še enkrat, kaj ne, da niste užaljeni?«

»Jaz vam zagotovim, da ne . . . To mora biti kaj posebno važnega?«

»Posebno važno, ne, pač pa nenavadno. Bil sem tako nespameten, da sem dal besedo, pa sem tega mnjenja, da se mora beseda držati tudi tatu . . . Potem me pa tudi zanima vedeti, ali sem zvedel resnico . . . Tudi upam, da se ne jezite name zaradi tega, kar vam moram priznati? . . . Včeraj sem bil pri večerji skupaj z mlado žensko, ki je med lahkoživci znana pod imenom Manon Lescaut. Bila je iznenadena, ko je slišala, kar sem mimgrede povedal enemu svojih tovarišev, da ste vi v Nici. Vprašala me je: »Ali ste res vi stričnik gospe de Mégret?« — »Da,« sem ji odgovoril. — »Ali jo večkrat vidite?« — »Ne tolikrat kakor bi rad in bi jo moral.« — »Vendar vi jo lahko obiščete. Obljubite mi, da opravite pri njej zame nekaj, kar vas nič ne veže, meni pa bi neizmerno ustregli . . .« — »Moj Bog, draga teta,« nadaljeval je Jaques, »jaz sem bil nespameten in slab in sem ji dal besedo . . . Manon mi je tedaj rekla: »Jaz nisem bila vedno, kar sem sedaj. Bila sem omožena in sem vstopila v svet. Ime mi je bilo Mme. Journalt. To je skrivnost, ki jo zaupam vaši časti. Takrat in sicer pri

neki posebni priliki katere se bo Mme. de Mégret takoj spomnila, ako ji imenujete moje pravo ime, mi je bila ona zelo dobra. Jaz se ji zato še nisem zahvalila. Rada bi ji v spomin za to njeno izkazano mi prijaznost onega večera, ako dovoli, dala neko stvar, katera meni sedaj več ne služi, odkar sem postala to, kar sem. Sicer ni to nobena dragocenost. To je pahljač iz slonovine, ki sem ga dobila v dar od svoje stare matere. Ona vé za to, ker sem ž njo o tem govorila . . . Prosite jo, ker je bila tako dobra oni večer na plesu, ki se ga gotovo spomni, z ubogo zavrženko, naj vsprejme to stvar kot spomin na to, kar sem bila, kar pa nikdar več ne bom . . .«

»Vi ste seveda odklonili ta dar,« vzklíkníl sem, »in zato si očitáte s temi besedami da ji te ljubeznjivosti niste izkazali . . . Vendar je že to nečúveno, da vam je gospod de Brèves sploh upal sporočiti ta nalog od propalice! . . .«

»On se je strastveno zanimal zanjo,« odgovorila je Mme. de Mégret. »Kakor mi je rekel, hotel je le vedeti, če ga ni nalagala. Zgodba, kako je Mme. Journalt od tedaj propala, je čisto vsakdanja. Živahna in koketna, bivajoča v bližini Nice in Monte Carlo je imela mnogo dvornikov med onimi neštevilnimi visokimi tujimi gospodi, ki prihajajo tu sem od decembra do maja na kratek čas. Ob sijaju razkošja je tudi ona propadla, kakor toliko drugih. Iskana dolgo je bila konečno popolno pozabljena. Bila je sedaj izgubljena stvar, ki pa se ji je še vedno tožilo po izgubljeni

časti. Morala bi jo razumeti, ker čudna njena misel: meni dati v spomin ta pahljač, je bila gotovo le prošnja, naj jo milujem, naj se je spomnim v molitvi, naj ji ohranim v svojem spominu kotiček; bilo je neko priznanje, da vse še ni umrlo v njej, in da je bila boljša nego njeno življenje. Tega jaz nisem razumela in zato sem brez očitania vesti odklonila ta pahljač. Bila je prošnja ženske drugi ženski, četudi po posredovanju, za katero sem se zanimala. Vkljub temu sem odklonila. — Čuj-te sedaj posledice! — Nekaj dni pozneje bila sem pri kosilu z možem in še enim obmiznim prijateljem v dvorani nekega večjega hotela v Monte Carlu. Par korakov od naše mize je bila pokrita miza za šest gostov. Kmalu so prišli trije gospodje, med njimi moj stričnik in tri ženske, med njimi ona, ki mi je bila znana pod imenom Mme. Journalt. Mala ženska, skromna in živahna, ki me je toliko zanimala na plesu pri Carlsbergu, je postala sedaj, kar ste že uganili. Grdo posuta po obrazu, drzno oko, usta izzivajoča in v taki kričečedrzni obleki, kakor kak reklamen lepak, vsedla se je k mizi. Pogledala je okrog sebe in je mene opazila . . . In še po tolikih letih se nisem otresla vtiska propalice, ki me je zbodla s svojim zaničljivim posmehom. V njenih očeh je bilo sovraštvo in izzivanje, neka žaleča predrznost in srd, ki ga je težko zadrževala. Tako glasno je govorila in se smejala, da so vsi nanjo pogledovali. Čula sem jo, kako v enomer kriči na strežnika, ker ji je donesel krožnik, ki ni bila ž njim zadovoljna:

»Pojdite in povejte gospodarju, da mu bom, ako nam bo še tako postregel kakor sedaj, zalučila krožnik v njegovo larfo.« Takih besed do tedaj ni rabila. Ves čas pa me je izzivajoče opazovala, kakor da bi mi kričala s svojim glasom, s svojimi kretnjami, s svojo predrzno glavo:

»Vi vidite v meni samo propalico. To ste mi dali čutiti, ko ste odklonili mojo skromno ponudbo. Da, da, jaz sem res propalica in se tudi vedem kakor propalica! . . .« Kar mi je bilo pri tem posebno hudo, je bilo to, da je sedel pri isti mizi ob njeni strani tudi moj stričnik. No, vsaj je sploh znana surovost te vrste ljudi po takih zakotjih vsepovsod. Bila sem nes pametna, da sem prišla sem sicer res v spremstvu s svojim soprogom. Zelo sem bila kaznovana s tako soseščino. Moj stričnik je to od tedaj čestokrat obžaloval; takrat pa je omahoval, bilo ga je sram, vendar je čutil neko strast za to nesrečno bitje. Bila ni njegova prijateljica, pač pa enega izmed onih, ki so bili ž njo pri mizi. Ali je nesrečnica hotela mene mučiti s tem, da je stričnika zvabila za seboj? Ali je hotela za vselej izbrisati misel na plemenito svojo ponudbo s tem, da je zaplela v svojo umazano zanjko onega, ki je bil tako nesrečen, da je posredoval v tej zadevi? Vsekako se je ta večer vrnila z Monte Carlo v spremstvu mojega stričnika, ko se je z dosedanjim očitno razšla. Nasledek je bil drugi dan dvoboj s pištolami, pri katerem pa na srečo ni bil nikdo zadet; nesreča pa je bila, da je moj nesrečni sorodnik ostal v zvezi s to osebo,

ki ga je izrabljala namenoma z nekako grozovito hladnokrvnostjo . . . Vedno mi je bilo potem v mislih, da bi tega mojemu sorodniku ne bila uročila in da bi sama ne bila taka postala, ako bi bila jaz prijazno sprejela pahljač od nje . . . Ko sem brala, da je umrla in zvedela za oglas, da se bodo prodajale njene stvari, oskrbela sem si katalog. Videla sem, da je v zapisniku tudi pahljač, zato sem sklenila, da ga kupim, da bi ga hranila in se spominjala, da se ne sme nikomur odkloniti kake prijazne ponudbe. Treba je pomagati dobrim, da postanejo še boljši in slabim, da ne postanejo še slabši.«

III.

Ljubeznjiva gospa je med tem pripovedovanjem potegnila iz svojega etui-ja ta pahljač, ki jo je spominjal, da je odklonila neko prijaznost in se sedaj tega kesa v svojem plemenitem srcu. Ogledal sem si to nadrobno slonovino, kjer so bile vdrelane pagode in ptiči v lepem kitajskem slogu iz časa Ludovika XV. Krasni cvetovi čipk so ljubko odsevali iznad rumene vezenine in vonj dišečega parfuma se je prašil iz pahljača. Vrnil sem ta spomin gospej de Mégret nekako ginjen in ne morem se tega sramovati, dasi sem slučajno tudi zvedel, kaj je bilo pravzaprav s tem pahljačem, kar hočem povedati brez ovin-
kov trdo, kakor se je zgodilo.

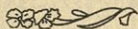
Kmalu potem, ko izstopim z Mme. Alice iz avtomobila, dobil sem pismo in sicer od onega, ki je Mme. de Mégret dra-

žil pahljač pri razprodaji. Ta me prosi v pismu, da se snideva drugi dan. Bil je to pomorski častnik, ki pa je odložil svojo šaržo.

»Videl sem,« mi je dejal, »da ste včeraj spremili gospo de Mégret iz hotela des Ventes . . . Ali ste toliko znani ž njo in ali bi ji sporočili, da jo ubogi bivši pomorski častnik ponižno prosi, naj mu odstopi oni mali pahljač s čipkami, ki ga je oni dan izdražila pri razprodaji, ako sama nima posebnega vzroka, da bi ga obdržala . . . Vse vam bo tako jasno, ako vam povem, da se je Manon s pravim imenom imenovala Mme. Journalt. Bil sem, mislim da prvi njen ljubimec ter sem ji podaril ta pahljač. Rad bi ga zopet imel za spomin na njo. Nisem pa mogel še naprej dražiti, vendar sem pripravljen gospej vrniti svoto, ki jo je plačala zanj. Ko bi vi vedeli, kako je bila ljubeznjiva!

Ni mi treba praviti, da sem se mu izgovoril in da ne morem vsprejeti tega naloga. Tega tudi sploh nikoli nisem sporočil gospej de Mégret, ker bi bila iz tega spoznala, da je bila njena znanka iz onega plesnega večera navadna komedijantka, katere se ni moglo ovirati, da bi ne propala. Ona je gospej trdila, da je dobila ta pahljač za spomin od svoje stare matere. Ali se je lagala? Ali je hotela s to lažjo stvar nekoliko popraviti? To bi pojasnilo njeno jezo v gostilni. Morda pa je s tem hotela le še dalje slepariti gospejnega stričnika? No, naj bo kakorkoli, gospa ni o tem ničesar zvedela. Čemu bi ji tudi omajal njeno mnenje s pripovedovanjem

tega sleparjenja? Čemu bi vdiral v sve-
tišče iluzije, kjer ona hrani podobo te ne-
resnične Magdalene, ki je tudi njej s tem,
da jo je zlorabljala, izkazovala svoje spo-
štovanje — po svoje.

V pasti.

Paul Bourget. — A. Kálan.

To povest so mi pripovedovali že pred več leti pri gostoljubni mizi neke izvrstne žene, sedaj že mrtve, ki se je z veliko strastjo pečala s slovstvom, velikim in malim, z akademijo in Bohemi, z zmagoslavci v Comedie-Française in v Théâtre libre, s pisatelji na velikem, krasnem papirju in z onimi na navadnih plakatih listih. Ti gospodje so se gnetli pri njenih bogatih gostijah. Bila je to duhovita dama in vročega srca. Kakor v dokaz zato je ob priliki vprašala nekega dramaturga:

»Vi mislite slikati literarni salon, zakaj si niste izbrali mojega v ta namen?«

Tudi sicer je bila dražestna ta mestna gospa, ki je imela malo skupnega z gostiteljicami svoje vrste. Kakor da bi jo še gledal pred seboj: njen obraz je bil kakor obraz stare tete iz davnega repertoireja, njene oči duhovito žareče, tako se je vsedla k mizi in postavila pred-se velik zvonec. Zvonila je ž njim z vso silo kakor kak bourdon, kadar je hotel kak posebno odličen gost govoriti. Pripoveduje se, da jo

je nekdaž neki hudomušnež zelo potegnil; pripravljaj se je, kakor da bi hotel govoriti ter jej je namignil, da naj po svoji glasni navadi napravi mir.

»Oj, gospa vsaj bi ne bilo treba s tako silo zvoniti, jaz sem samo hotel poprositi za skledico s spinačo.«

Druga navada je bila pri njenem omizju, da so pričetkom obeda določili snov, o kateri naj se razvija pogovor; in tako je nastala še druga pripovedka, ravno tako malo gotova kakor prva.

»Kaj je vaše mnenje o krvoskranstvu,« vpraša hišna gospa nekega slovečega romanopisca.

»Moj Bog, gospa, danes sem pripravljen samo za razgovor o prešestvu!«

Dovtip ni napačen. Sploh pa razgovori po katerih je hrepenela ta pogovorov žejna gospa, niso bili tako opolzli, kakor bi dandanes rekli. — Razno so ugibali danes, o čem naj se to pot razgovarjajo, končno so se odločili za predmet, izražen z besedami:

Et c'est double plaisir de tromper un trompeur.

Dvojno veselje je: oslepariti — sleparja.

Pri tem obedu, na katerem so se zbrale sloveče glave iz Pariza, bi se bili tudi o tem razgovarjali, kakor na Sorbonni, ko bi ne bil prišel vmes neki glediščni igravec, ki je bil tudi slučajno povabljen. In to, kar je ta povedal, hočem sporočiti in sicer brez razgovora samo njegovo poročilo, ker dejstvo je več vredno nego deset suhoparnih teorij.

... »Ali mi dovolite, milostna gospa, da vam povem o nekem nenavadnem dogodku, ki sem bil tudi jaz vanj zapleten, in ali mi dovolite tudi vi, gospod predsednik.« Z zadnjimi besedami se je obrnil k prvaku tega akademičnega kosila. Temu so vsi pritrdili in tudi zvonec gospodarice je podkrepil ta sklep.

»To se je dogodilo v Nici zadnjo zimo v neki precej nizki družbi. Ko sem došel v Nico, so ljudje tam govorili le o tem, kako nečuvено srečo ima pri igri neki ruski princ in da si je napravil veliko premoženje. On je nažel — tako govori igralec — kakega pol milijona pri dramah igralnega kluba. In res so bili obrazi okoli igralnih miz zelo temni kljub lepemu predpustu. No, pa ne vsi. Med nesrečnimi igralci vzbudil mi je že prvi večer, ko sem bil navzoč pri tej bajni igri, posebno pozornost eden izmed igralcev, ki je zlovoljno zakrival svojo zadovoljnost. To je bil in je še eden najbolj slovečih državljanov, ki se kakor kozmopoliti love in spremljajo v določenih dobah po tej Kosmopolis iz Aix-les Bains v Saint-Moritz, iz Londona v Rim, iz Biarritza v Pariz, iz Kaire v Monako, sploh po vseh mestih razkošja, kjer je kaka sezona, to se pravi, kjer se fino je, potratno zapravlja, kjer je veseljaška družba in igra. Tudi ime tega gospoda vam lahko povem. Imenuje se Robert Darsy. Lepo zvoneče, nekako plemenitaško ime, kaj ne da, res priimek kakor nalašč za kakega svetovnega sleparja. In mož ima tudi obraz za svojo trgovino. Starost njegova se težko določi. Za kakih

35 let bi bil zelo dognan, za 50 dobro ohranjen. Obraz mu je ovenel, suh in drzen kakor kakega velikega gospoda ali pa drznega vsiljivca. Posvalkan je kakor kak diplomat . . . ali zvijačnik. Toda jaz ne maram vzbujati več vaše radovednosti, zato povem na kratko, da se ta lahkoživi diletant peča prav posebno z oderuštvom. Darsy je do cela moderna posebnost te vrste, nesmrten, kakor zapravljljivost in neprevidnost: on posoja denar na štirinajst, dvajset, šestdeset odstotkov in še čez. In to svojo umazano rokodelstvo zna tako skrivati pod plaščem lahkoživca, da bi o njem tega nikakor ne verjeli, če ga vidite, tudi če vas bi kedo na to opozoril. Vi bi rekli kakor sem jaz rekel ta večer opazujoč ga kako vnemarno je gledal denar, ko ga je bankié odščipaval sedaj enemu, sedaj drugemu in ga spravljal.«

»Čudno! . . . Da star, skušen igralec kakor je Darsy le naprej igra, četudi vidi, da ga je sreča popolno zapustila.«

»In to tudi pripovedujejo, da posoja le na kratke obroke . . . To je čisto navađen snob, izvržek, ki bi se pa vendar rad drugi dan lepega kazal pred svojimi nesrametnimi tovariši. Čul sem, da je rekel: »Včeraj sem v klubu igral z Borisom . . . in izgubil! . . . Potem je pristavil: »Kaj? Vi ne poznate Borisa? Stričnik velike kneginje Vere? In vsuli so se na-me še drugi naslovi. Ta malovrednež se je bahal s tem, da je v zvezi s knezi« . . .«

»Nisem si mogel tega pojasniti, bil sem kakor otrok, dasi sem znan na borzi in po boulevardu že četrto stoletja. Toda kmalu

se mi je vse to razjasnilo. Med stalnimi gosti pri tej igralni mizi opazil sem tudi krasnega mladega človeka, sina enega izmed mojih tovarišev pri gledališču. To je bil René, dovolite, da vam povem samo njegov priimek. Ženil se je in zelo bi ga obirale matere in stare matere, ki bi vedele, kar vam hočem o njem povedati. To niso bili cekini, ki jih je pokladal na zeleno mizo kakor drugi. To so bili visoki in trdni denarni papirji. Kadarkoli je bankir obrnil številko, vztrepetal mu je obraz in kar obupno je pogledal, ko je imel pred seboj samo še zadnji dragoceni papir. Vrgel ga je na mizo in ni si mogel, da ne bi zaječal, ko mu je neizprosna mreža ugrabila tudi to zadnje imetje. Vstal je. Bal sem se zanj, ko sem ga videl vsega razburjenega, in odločil sem se iti za njim, da ga dohitim na potu.

»Šestnajstkrat po vrsti sem stavil včeraj,« dejal mi je, ne da bi se čudil, da sem se mu pridružil in ne da bi kaj novic hotel vedeti o očetu. »Pomislite, šestnajstkrat danes. Pri dveh igrah sem ob trideset tisoč frankov.«

»Trideset tisoč frankov ste zaigrali?« vzkliknem.

»Dvajset tisoč, je popravil, »toda moral sem igrati. Nikdo ni še izgubil devetnajstkrat za povrstjo nikdar še, nikdar... Deset tisoč frankov včeraj, deset tisoč ravno sedaj. Rekel sem vam, da sem izgubil trideset tisoč, ker sem moral v nadi da jih dobim nazaj, za teh deset tisoč frankov, ki sem jih izposodil, podpisati

menico za dvajset tisoč frankov . . . Ah denar v Nicij je drag . . .»

»Torej sto od sto,« rečem, »no, lepa reč!«

»In zato sem moral Darsy-ja še lepo prositi, ker na to kanaljo sem se moral obrniti . . . In ta vam je sedaj na lovu za drugimi žrtvami. On ima dober nos za igralca in kar preži na svoj plen. Ali veste, da je začel to svojo nesramno špekulacijo pred dvema letoma z glavnico stotisoč frankov in je sedaj štirikratni milijonar? On prav priprosto proračunava. On daje na podpis samo takim kakor sem jaz, o katerih je prepričan, da plačajo. Pri drugih pa zahteva poročila. Ženskam na priliko posoja samo, ako mu zastavijo kake dragocenosti, pri katerih se on dobro spozna. Naložen ima svoj denar v veliki palači v ulicij de la Paix. Vsakdo ve, kaj je s tem človekom, a vsi se delajo, kakor da bi ne vedeli, da je le nizkoten oderuh. Še le jaz, prvi . . . Ah, če prebolim kedaj to bolezen za karte, tedaj vam zagotovim, da mu nagodem tako, da je nikdar ne pozabi. Med tem pa bo treba v Pariz, da si oskrbim in častno rešim svoj podpis. V enem letu, v štirih obrokih moram poravnati svoj dolg. Vi me vsaj ne bote izdali pri mojem očetu? Zagotavljam vas, da se ne bom več vmešaval v take reči; sedaj vem, kaj je igra . . . Toda šestnajstkrat pasti včeraj, devetnajstkrat danes . . . no tega še nikdo ni nikdar videl . . . Če bi ne vedel, da ima Boyard, ki je zakladal banko pri igri, milijon rubljev rente, mislil bi na sleparijo . . . Zbogom! Jaz se odpeljem še

to noč. Gospod Darsy bi zahteval dvesto od sto, če bi ga zopet prosil za kak predujem . . . Tukaj jaz nisem več mogoč to leto; hiteti moram domov in zato porabim prvi brzovlak . . .«

»Tri dni po tem razgovoru, pri katerem ste se prepričali da sta si igra in mladost v vednem nasprotju, bil sem zopet ob isti uri v isti dvorani. Darsy je bil še vedno tukaj in je še zmiraj igral. Sedaj sem še le prav spoznal njegove temne oči, ki so švigale kakor blisk naokrog. Boyard — kakor je rekel moj mladi prijatelj — je še vedno vodil banko. Sedaj je izgubil, kakor se je obrnil. Jutri, morda že čez eno uro bo moral tudi on pomoči iskati pri neizprosni posojevalcu. On bi pa vzel na posodo pod istimi obrestmi kakor ta neumni škorec René in sicer ne deset tisoč, ampak 100 morda 200.000. In jaz sem požrešnemu Darsy-ju bral na obrazu, kakor da bi bil že gotov, da v kratkem napravi to izvrstno kupčijo. Obenem pa se je še udeleževal igre seveda — značilno — z najmanjšimi zneski, ker je videl, da imajo igralci smolo. Tako živo sem se zanimal za ta za naše razmere pomenljiv prizor, da sem se ta večer pridružil tovarišu slikarju Leonu Bordinu. Morda vam je znano, da se kot portretist posebno razume na karikature. Opozoril sem ga na odedruha z namenom, da bi se zmaščeval nad tem zopernim človekom zaradi René-ja in drugih njegovih žrtev. Hotel sem pripraviti slikarja do tega, da naslika one grde skrite poteze, ki se kažejo na njegovem obrazu.

»Saj so mi že pripovedovali o tem Darsy-ju pa nisem mogel prav verjeti. To-rej je le res? Sicer pa kadar se ne pazi, glejte, sedaj, kakšna je ta glava! Kake čeljusti! Kakšne oči! . . .«

Potem pa se je za par hipov zamislil in strmел vanj nepremakljivo, kakor da v duhu slika tega plemenitega človeka. Naenkrat pa mi reče:

»Ti si mi pravil, da on rad posojuje na dragocenosti. Srbi me, da bi mu eno zagodel, kakor sem jo čital v zanimivih spominih, ki jih je napisal M. d' Estournel. Ti jih morda ne poznaš. To je zgodovina o neki slepariji v Rimu in ko sem jo bral, žal mi je bilo skoro, da sem pošten človek, tako lepo bi bilo človeka speljati na led . . . Toda sedaj je prilika ali pa nikoli. Poslušaj! Ne! Jaz ti tega ne bom pripovedoval, oskrbeti ti hočem iznenadenje. Samo obljubi mi predvsem, da me o tem nič ne izprašuješ in potem da mi pomagaš! Pa bodi čisto miren, s tem se ne obvežeš za kdovekaj in jaz ti pa obljubim, da v kratkem, koncem tedna, morda še poprej, če se mi posreči, dobi ta dobri René brez plačila nazaj menico za deset tisoč frankov, za katero ga je ta nesramnež prisilil, da jo je podpisal za obresti. Deset tisoč frankov mu je Darsy izplačal, te mu je dolžan in te naj mu tudi plača. Da, pokažem mu, kaj se to pravi: jemati obresti sto od sto. Toda opozorim te, da mu napravim precej resno šalo.

»Resno! S takim lopovom? . . . To-rej le prični in računaj name. Jaz ti zagotovim, da te ne bom ničesar izpraševal in

da ti bom pomagal kolikor bom le mogel. Ali si zadovoljen?»

»In da me ne boš dolgočasil s kako moralo? . . .« je nadaljeval.

»In da te ne bom nadlegoval z nikako moralo,« odgovorim mu z nasmehom.

Z Bordinom sva se tikala. Seznanila sva se pri igri in znano vam je, kako se je rad jezil. Imel pa je v svojih žilah nekaj poljske krvi. Njegova stara mati je bila komtesa Gorka. Odtod je najbrže podedoval, da se je znal tako umetno zakrivati. Govoril mi je o šali. Pričakoval sem zato, da bom priča kakí posebno zapleteni šali, pri kateri se bo ta vajenec pokazal dovršenega umetnika. Motila me je samo beseda sleparija in pa ta njegova sila, s katero mi je že naprej prepovedoval, da mu ne smem ničesar očitati. Zato sem bil še bolj radoveden. Obljubil sem mu, da njega ne bom nič izpraševal, obljubil mu pa nisem, da bi tega ne smel sam uganiti. Kakor hitro sva se ločila, sem zato takoj stopil v več knjigaren povprašat, če imajo knjigo o spominih d'Estournelovih, odkoder je hotel porabiti neko epizodo. Toda knjige nisem nikjer dobil. Zato nisem ničesar vedel o namenih svojega tovariša, dokler ga nisem drugi dan dobil pri kosilu.

»Nekaj sem že dosegel,« je pričel, »danes zjutraj sem se mu predstavil na izprehodu. Nisem sicer ponosen na to, toda sedaj sva že najboljša prijatelja na svetu. Zaupal sem mu, kak strah imam pred hazardnimi igrami, ki so me že dobro »ogrevale« — to je žal le preveč res — da pa še vedno rad igram navadne igre, vzlasti

whist. Ni mi seveda treba praviti, da sem se o vsem tem popreje poučil. Darsy je vsaki dan popoldne ob petih prihajal v klub, kjer je igral whist do sedmih. In če ti hočeš, bo on danes z nama igral.«

»Vendar pa ti ne zahtevaš od mene, naj ga jaz oskubem, da vrnem mlademu René-ju njegovih deset tisoč frankov,« rečem v šali.

»Kaj pa tvoja obljuba, da me ne boš ničesar izpraševal,« odgovoril mi je zelo resen. »Ti boš igral kakor boš znal. Prosim te samo, da mi prilično v sredi igre rečeš: 'Dragi moj Bordin, tega tvojega prstana pa jaz še nisem videl,' ter me poprosiš, da naj ti pokažem ta rubin, ki ga bom imel na mazincu . . .«

In potegnil je iz žepa star prstan, okoli z zlatim obrobo, v sredi pa drag kamen nenavadne velikosti in čudovite prozornosti.

»Dobil sem ga od svoje stare matere,« dejal je, ko sem ga ogledoval. »Dobra žena, prava Slovanka, je ob svojem času strastno ljubila drago kamenje. Jaz sem poprodal ob času suše skoro vse, kar smo podedovali iz njenih omaric za dragocenosti, najprej slike po pet tisoč frankov eno za drugo . . . Ta rubin pa sem si prihranil za najhujšo silo. Danes pa sem posebno vesel, da ga nisem še prodal. In vendar so mi zanj ponujali že štirideset tisoč zlatov! Ker smo pa že pri denarju,« nadaljeval je, »prosim te, preštej, ali je tu notri deset tisoč frankov?« In ponudil mi je svojo denarnico, jaz sem mu moral priznati, da je toliko denarja res notri.

»To je najbolj delikatna točka, pri kateri se tudi ti udeležiš mojega poskusa. Teh deset tisoč frankov treba da neseš ti Darsy-ju še danes popoldne. — On je doma, to vem. — Porečeš mu, da imaš nalog od René-jevega očeta, da se mu takoj izroči sinova menica za deset tisoč frankov.«

»Jaz tega ne razumem,« odgovoril sem po kratkem premisleku, pa radovednost je prevladala moj odpor, da bi se zlagal, četudi le M. Darsy-ju. Pa ker sem obljubil, naročilo tudi izvršim.

Oderuh je pri svojem rokodelstvu vajen enakih poravnav. Da je bila ta poravnava tako hitra, to se mi je zdelo, da ga ni iznenadilo. Toda če bi bil imel glede tega še kak pomislek, opustil bi ga bil, ko mi je izročujoč zadolžnico rekel:

»Zatrdite gospodu M . . .« — imenoval mi je René-jevega očeta — »da sem jaz samo zato njegovemu sinu posodil ta denar, da ga obvarujem pred gotovimi kremplji . . . In pripravljen sem bil mu dovoliti obroke kakršne bi hotel. Jaz mu dam predujem, če hoče, še enkrat, in sicer kolikor hoče.«

Tako je govoril ta lahkoživec ter se kazal prizanesljivega nespametni mladini. Toda grda njegova hinavščina me je prevzela s tako grozo, da sem res iskreno želel, da se mojemu prijatelju posreči njegova »resna šala«.

Zato sem brez najmanjšega omahovanja sedeč pri mizi in igrajoč whist nekaj ur pozneje omenil prstana, kakor je bilo dogovorjeno. In vse je šlo tako po sekiri-

cah, kakor je slikar napovedal. Našla sva Darsy-ja v klubu, dobila še četrtega in vsedli smo se k dogovorjeni igri.

»To je rodbinski biser,« odgovoril je Bordin na moje vprašanje in se smejal. »Ta prstan imam samo, kadar igram za srečo. Preočiten je, da bi ga nosil na sprehodu. Toda nikar se preveč ne razvнемaj zanj, ker kamen je — ponarejen.«

»Ponarejen?« skoro nehoté vzklikne Darsy, »s takim okvirjem, to ni mogoče!«

Tudi sedaj nisem zopet razumel, kak načrt ima moj prijatelj. Zakaj sedaj tako malo ceni prstan, o katerem mi je sam povedal, kako dragocen da je? Vendar pa je popolno dosegel svoj namen, ako je hotel s tem prav v živo zadeti mojo radovednost, kakor tudi radovednost izkoriščevalca svojih žrtev v Monte Carlo.

»Da, ponarejen,« ponovi prijatelj popolno mirno kakor dovršen komedijant. »Do cela ponarejen!«

Snel je prstan z mazinca in ga je dal meni. Jaz sem ga dal Darsy-ju in opazil sem, da so njegove oči zopet dobile oni pohlepni izraz iz prejšnjega večera, ko je gledal, kako se je naenkrat razsula Boyardu vsa sreča pri igri.

»Ponarejenih kamnov,« je dejal, »kakor je ta rubin, navadno ne opremljejo s tako dragocenimi okvirji . . .«

»Teh misli je bil vedno tudi moj oče,« odgovori Bordin, »da so ga namreč dali v popravilo nepoštenemu zlatarju, ki je vdelal v okvir ponarejen rubin, pravega pa ohranil za-se. Poglejte, vsaj to delo ni

francosko. Zato je bil zelo iznenaden po smrti moje stare matere, ko smo med izrednimi dragocenostmi našli tudi ponarejen rubin s takim okvirom . . . Oporoka je bila tako jasna, da nismo mogli o tem dvomiti . . .«

»Res,« dejal je Darsy, ko si je ogledal prstan prav od blizu in od vseh strani, »to je delo zelo spretnega umetnika,« ter je dal prstan nazaj. In igra se je nadaljevala. Toda oderuh je bil sila raztresen in to je kazalo, kako živo je zamišljen v neko stvar. Gledal pa je ves čas skrivaj na prstan in vedel sem takoj, na kaj tako misli; Bordin pa se je delal, kakor da bi tega ne bil nič opazil. Jaz, ki sem vedel za njegove namene, opazil sem, da je tako ravnal s prstanom kakor lovec škrijancev z ogledalom. Svoje roke je pregibal na vse strani, ko je mešal karte, tako da se je rubin videl sedaj od ene, sedaj od druge strani in bliskal se je tako vabljivo, kakor da bi se zavedal, da ga porabi za maščevanje. Ko smo vstali od igre, je strup že deloval. Darsy je stopil k slikarju v nekakj zadregi, ki se mi je pojasnila čez kakih deset minut, kolikor časa sta se sama razgovarjala.

»Se že lovi,« dejal mi je moj prijatelj in se glasno zakrohotal, ko je Darsy odšel. »Kaže se, da d'Estourmel ni lagal. Uspeh je gotov. Darsy me je namreč poprosil, če bi mu hotel za štiriindvajset ur zaupati moj prstan, on bi si želel prerisati okvir.«

»In ti si mu ga dal? . . . Torej je res, da je rubin ponarejen?«

»Kamen je pravi: vsaj sem ti že povedal, da so mi ponujali zanj štirideset tisoč frankov.«

»Že vem, kaj bo! On ga nese zlatarju, kjer zve za njegovo vrednost; jutri pa pride in ti pove, da ga je izgubil, prepričan, da se ne boš kdove kako jezil za kamen, o katerem misliš, da je ponarejen . . . Ti pa mu zagroziš, da ga daš zapreti in porabiš ta njegov strah, da mu izsiliš še drugo menico, ki mu jo je René podpisal. Tako dobi Darsy deset tisoč frankov, katere je v resnici posodil — za obresti se pa obriše. In kakor sodijo pravniki, bi bilo to pravično.«

»Na debelo si sklepal«, odgovori mi Bordin ironično, za kar se pa nisem dosti zmenil, ker me je ta uganjka res preveč zanimala.

»Ti dovoliš, da ti ne odgovorim,« je nadaljeval, »saj sva se tako dogovorila. Samo prosim te, da prideš jutri točno ob pol petih v klub. Darsy bo že tam; jaz pa pridem ob petih. Te pol ure on porabi, da tebe izpraša, kaj sodiš o meni. Poveš mu, od kake rodovine da sem, kdo so ti Gorki, če mu to slučajno še ni znano. Vpraša te gotovo, če sem bogat. Pripoveduj mu, da sem bil zelo bogat, da pa živim zelo zapravljivo in da me igranje veliko velja. Sploh vse tako uredi in ga potrdi v misli, da sem v zadregi . . .«

Seveda sem prišel na sestanek. Darsy je bil v resnici že tam. Čudil sem se, da je moj prijatelj tako točno uganil vsa vprašanja, ki mi jih je stavil oderuh; videlo se mu je, da silno hlepi kupiti rubin,

o katerem je vedel, da je pravi, ter mislil, da ga ima njegov lastnik za ponarejenega. Velikansk dobiček ga je tako prevzel, da je nestrpno pričakoval slikarja.

»Ali je gotovo, da pride danes vaš prijatelj,« dejal je in neprestano gledal na uro.

»Gotovo, saj bova skupaj večerjala.«

»Jaz mu moram dati nazaj rubin, ki mi ga je zaupal.«

Pogledal me je in izvlekel je iz žepa prstan, skrbno zaviti in ga je tehtal v roki. Jaz pa kakor da bi prezrl ta njegov pogled, v katerem se je odsevala skušnjava, da izvrši to tatvino.

»To je nekaj čudnega, tak lep kamen, pa ponarejen . . . In ta okvir! Reči moram kar sem dejal včeraj: To je res nekaj posebnega! . . . Zdi se, da je morala biti ta Gorka zelo bogata, da se je kratkočasila s takimi malovrednimi igralkami . . . Poznam M. Bordina kot slikarja, a ne poznam ga kot milijonarja . . .«

»To tudi res ni,« odgovorim in nadaljujem s svojo vlogo; pripovedoval sem mu, kako zapravljiv je ta umetnik in kako strasten igralec. Bil sem v zadregi, kako bi še obrekoval svojega prijatelja, pa me vendar Bordin tega reši, ko vstopi v dvorano temnega obraza, begajočih oči in ves razburjen. Nisem še videl igralca, ki bi bil tako izvrstno igral svojo vlogo.

»Ah, vi ste mi prinesli nazaj moj prstan, gospod,« dejal mu je nenadoma. »Prav žal mi je, da sem ga vam posodil. Brez njega sem bil in zato sem imel smolo . . . Ali ni to čudno, dragi moj,« pri-

stavil je, obrnivši se do mene. »Po kosilu sem šel poslušat godbo v Monte Carlo. Treba samo odpreti oči tukaj in takoj se prepričamo, da se tu ne sme igrati. Kdo pa je plačal vse to zapravljivo razkošje, stavbe, terase, cvetne nasade? Kdo? Oni, ki izgubljajo pri zeleni mizi... He, moj dragi, enega si lahko takoj ogledaš . . . Igral sem in izgubil. Ne povprašuj me, koliko . . . Da, zelo nezadovoljen sem sam s seboj.«

Tako tožeč šel je k ognjišču in si nataknil vrnjeni prstan na mazinec, in s hrbtom proti ognju, roke v žepih za seboj v fraku začel si je greti svoje podplate vzdigajoč zdaj eno zdaj drugo nogo ter se ni prav nič brigal ne za Darsy-ja, ne za mene. Namestu da bi odšel, kar bi bilo čisto naravno ob taki neotesanosti, je oderuh vendar ostal in se ni ganil. Na ustnicah so mu trepetale besede, katerih pa ni upal spregovoriti. Prižgal si je cigaro, da si da vsaj neko podobo, prav kakor je oni večer napravil v sosedni sobi moj mladi prijatelj René, njegova žrtva, in prav kakor René me tudi ta potegne na stran ter polglasno spregovori:

»M. Bordin je videti zelo slabe volje,« mi zašepne, »morda vam bo znano, če potrebuje kaj malega kot predujem, jaz imam sedaj toliko, da bi mu preložil. Slučajno sem dobil nekaj pri igri . . . Jaz res občudujem njegove slikarije, prav zelo . . . In res bi bil prav vesel . . . Pa na nekaj sem se domislil. Jaz zbiram stare prstane. Tudi njegovega mu rade volje odkupim.«

»Kje smo,« si mislim, »in kam zlodja drvimo . . .« In glasno mu rečem:

»Zakaj pa njega samega ne vprašate, gospod?«

Bordin pa je v tem obrnil glavo, kakor da bi slišal, da se razgovarjava o njem.

»Gospod Darsy mi je pravil o tvojem prstanu; rad bi ga imel za svojo zbirkco; želel bi vedeti, če si ti voljan, da ga mu prepustiš.«

»Da bi prodal svoj prstan? . . . Tale? . . .«, vzklikne slikar, dvigne roko in ogleduje rubin. In na svojem obrazu je kazal začudenje, kakor se opazi pri človeku brez denarja, ki zagleda nenadoma priliko, da bo zopet lahko pričel živeti, česar ni več upal. Svetlikal je z obrvmi, ustnice so mu trepetale kakor zapravljuvca pred novim zakladom. Oj, čudovit komedijant! Zmajal je z rameni, bridko se načmeril, kakor tak, ki obupa nad stvarjo, ki je zanj nedosegljiva. Obrne se k Darsy-ju, rekoč:

»Vsaj vendar veste tako dobro kakor jaz, da ta prstan nima nobene vrednosti, ker je kamen ponarejen . . . Vem, da ima dragocen okvir. Vendar kar bi mi vi mogli dati, bi bilo le malenkostno v primeri na spomin, ki ga ima ta steklovina zame.«

»Jaz zbiram take stvari,« odgovori oderuh čisto mirno. Ta drugi komedijant, toda bolj nevaren, se je delal smehljaje, kakor bi bil reš amateur v teh stvareh, pa je le hotel napraviti zločin, in to vedoma in namenoma.

»Ta prstan s ponarejenim kamnom,« je nadaljeval, »ima za-me samo zaradi sloga prav tako ceno, kakor za vas, morda še nekoliko večjo. Vi imate še druge rodbinske dragocenosti, ta okvir pa je morda edin v svoji vrsti . . . Kaj bi rekli, ako bi vam zanj ponudil,« in glas njegov se mu je nekam ustavljal, »štiri tisoč frankov.«

»Štiri tisoč frankov?« ponovi Bordin, kakor prestrašen vsled visoke vsote. In zopet je pogledal prstan, zmajal z glavo, rekoč: To vendar ne gre! To je več nego desetkrat toliko, kakor je vreden . . . Toda kaj mi je pomagano s štiri tisoč franki? — Vendar pa mi ta prstan ni samo drag spomin, prstan mi je tudi skrivnosten zaklad za vabo . . .«

»Torej pet tisoč?« reče Darsy.

»Pet tisoč...?« reče za njim zopet slikar, ponavljajoč svojo zvijačnost in ogledujoč svoj prstan. Znova se mu obraz nagubi, ustne se mu tresejo in pest se mu stiska . . .

Tedaj pa sem opazil najbolj čudovitega simulanta pred seboj. Kakor da bi se boril v srcu pa naenkrat izsili iz sebe besede: »Ker tako zelo hrepenite po tem prstanu, gospod, da hočete zanj plačati naravnost nesmiselno ceno, sem pripravljen in ga vam prodam. — Dobiti moram deset tisoč frankov ali pa nič . . . Če mi jih daste, je ta ponarejen rubin vaš . . . Sicer mi je neizmerno veliko na njem, vendar če mi toliko daste, se vsaj nekoliko splača . . .«

In snel je prstan z mezinca, ko je stavil to ponudbo in sicer tako, kakor da bi

mu bilo težko, zato je tudi obnil proč oči, ko mu ga je ponudil. Darsyju je obraz kar trepetal, tako je bil razburjen. Brez daljnih besedi seže v žep po svojo denarnico, potegne iz nje šop bankovcev, brez dvoma one, ki sem mu jih prejšnji večer izročil, da sem dobil vrnjeno zadolžnico za svojega mladega prijatelja. — On ponudi šop Bordinu, ta mu pa izroči prstan. Na to pa me vnuk komtese Gorke, kakor da bi ga bilo sram take nečastne kupčije, pri-me za roko in me potegne kakor norec od zelene mize, kakor bi se bal, da se zmaščuje nad njimi.

»Železo je treba kovati dokler je vroče,« mi reče. »Sedaj je polšestih ura; ob šestih smo v Monte Carlo. Še pred večerjo dobim vse kar sem izgubil. Ali staviš?«

Komaj sva bila izven kluba, zakrohotal se je kakor prejšnji večer in ponavljal: Kar je, je! Kar je, to je! In slovesno je dostavil: Prepustimo pravico Bogu! . . .

»Torej, ali sedaj že razumeš? . . .«

In pri tem on prinese iz žepa prstan popolnoma enak onemu, ki ga je ravnokar pred mojimi očmi izročil Darsyju za cel šop bankovcev. Potem pa reče: »To je isti prstan, samo v tem je pravi rubin. Moja pokojna stara mati je strastno ljubila dragocenosti; kakor sem ti že omenil. Nikoli se ni ločila od njih tudi na potovanju ne. Njen soprog je bil pa skopuh, to na Poljskem sicer ni navadno, vendar je bil. Zato ji je dal napraviti raznih dijamantov, safirov in rubinov po dvoje in vselej, kadar sta šla na pot, silil jo je, da je vzela ona seveda nevedoč ponarejene kamne

seboj. To je on storil, ker se je bal, da bi ji kdo pravih kje na potu ne ukradel Tako sem prišel jaz v posest teh dveh prstanov. Ako ga znotraj pogledaš, videl boš, da ima ta majhen križec vrezan, v tem edinem se razločita . . . Včeraj sem imel na roki pravi prstan in dal sem ga Darsy-ju, rekoč, da je ponarejen. Poštenjak, on je seveda tekel naravnost k zlatarju, da preskusi kamen. Zlatar mu je zagotovil, da je pravi. Darsy je mislil, da sem jaz bedak. Tu sem mu nogo nastavil. On je mislil, da sem jaz sin take rodbine, ki nikdar ne pregleda računa, ki ga treba plačati, še manj pa da preskusiti dragocen kamen? On se sedaj raduje, norec! V svoji kratkovidnosti je bil prepričan, da sem mu jaz prodal prstan, ne da bi se poučil pri strokovnjaku, ali je kamen pravi ali ne, za deset tisoč frankov, ki pa je med brati vreden štirideset tisoč frankov . . . Pričakujem ga za jutri. Toda priznati mi moraš, da sem dobro delal. Seveda si ne prisvajam, da sem si sam tega domislil, ker kakor ti znano, sem to bral v spominih, katerih sem ti že omenjal. Šlo se je samo za način.«

»Torej je bil rubin, ki si mu ga prodal, ponarejen?« vzkriknil sem naravnost očaran vsled tega razodetja.

»Ponarejen, da, popolnoma, kakor mi je bilo čast to tudi povedati Darsy-ju. Tebe pokličem na pričo, da mu nisem lagal, rekoč: Ta ponarejen rubin je vaš. Ali so to prav moje besede, da ali ne?«

»Da, ti si torej le na videz grel svoje roke ob ognju, med tem pa si snel pravi prstan in ga nadomestil s ponarejenim, in

on je mislil, da je kupil prstan s pravim rubinom.«

»In da me je osleparil. Do kakega sklepa si torej prišel?«

»Do tega, da ne morem prenesti mirno, ker sem se udeleževal, kakor si sam rekel, ‚resne šale‘, toda to je vse kaj več.«

»Ti si mi dal besedo, da mi ne boš dajal moralnih nauk,« prekine me Bordin in se še vedno smeja. »Vedel sem, da sneš besedo. Toda jaz sem hotel le na led speljati sleparja. In to sem tudi dosegel. Čisto vse eno pa mi je, ako si ta negodnik René izposojuje svoj denar sto od sto. Torej ti je prosto, da ustvariš položaj, kakršen je bil poprej. Ti imaš menico mladega norca v žepu; pojdi v klub, povej gospodu Darsy-ju prav jasno, to ti dovolim, kako sem ravnal, da dobim denar nazaj. Vrne jih naši ‚žrtvi‘ in prinesi mi moj ponarejen rubin . . .«

»Jaz tudi res grem« sem odgovoril in šel v resnici v smeri proti klubu. Toda ustavil sem se in se hitro vrnil. Zagledal sem Bordina, ki me je opazoval in se še vedno smejal.

»Ne, tega ne morem storiti. Morda imaš pa le ti prav. Ta tolovaj je hotel tebe okrasti, kakor je osleparil René-ja. Dobil je, kar je pošteno zaslužil.«

»In da ti popolnoma razprašim tvoje pomisleke, zagotovim ti, da tudi njemu samemu dam nauk, kakoršnega zasluži,« reče Bordin. »Jutri ob isti uri glej da si zopet v klubu. Verjemj mi, da bo kanalja manj zmagošlaven, ako mu tu in tam pošteni ljudje dokažejo, da vedo tudi porabiti isto orožje kakor on.«

»Priznati vam moram, da sem vkljub svojemu pomirjenju bil v veliki zadregi, ko sem vstopivši s svojim prijateljem drugi dan v sobo, kjer se je prejšnji večer doigral ta prizor, zagledal Darsy-ja, ki je čakal pri vratih. Slepjarju se je brala z obraza neka drznost, ki se je takoj pokazala tudi v njegovih besedah.

»Čakal sem na vaju gospoda,« nama je dejal ter se pridružil z neko nesramno brezobraznostjo. »Vi ste dobili stavo, kaj ne da?«

»Kakšna stava?« vpraša slikar in to z izrazom čudečega se otroka. Želel bi, da ste ga videli in slišali kako je povdarjal besede.

»Kakšna stava, no glede vašega prstana« ponovi oderuh in srd mu je rasel. »Ne nadaljujte te komedije, gospod, sicer bi mislil . . .«

»Kaj bi mislili, gospod?« reče Bordin. »Vi ste kupili za pretirano ceno ponarejeni rubin, o katerem sem vam pred pričami izjavil, da je ponarejen.« Imenoval je mene in četrtega soigralca pri whistu.

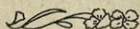
»Ali ste mi morda kar na slepo plačali deset tisoč frankov za rubin, ki je vreden štiridesettisoč frankov? . . . Sploh pa gospod, kedo pa ste vi?« In tedaj mu je z zaničevanjem v očeh in z žalitvami v besedah rekel: »Ako se kdo peča s tako trgovino kakor vi in posoja neskušnim mladeničem, ki so v stiski kakor René-ju desettisoč frankov pa iztisne od njega podpis na menicij za dvajsettisoč, mora biti le vesel, da je le od časa do časa prisiljen stvar povrniti in sicer prisiljen na ko-

likor mogoče lep način Ako pa mislite, da ste upravičeni pritožiti se v tej zadevi, vzeli bomo kot sodnike člane klubovega odbora, ker se je vse tukaj izvršilo. Ali vi tega nočete? Tedaj pa opustite take nevredne kupčije in bodite veseli, da ste dobili deset tisoč frankov, ki ste jih res posodili gospodu M. in imate poleg tega še ta prstan za obresti. Jaz ga vam pustim — za vašo zbirko. Dobili ste s tem gotovo svojih sedem od sto, ker zagotavljam vas, ta okvir je res nekaj redkega.«

»Ali ste kedaj v svojem življenju ubili kakega modrasa s svojo palico. Njegova nevarno stlačena glava ne kaže bolj izrazito obnemoglega srda, kakor ga je kazal elegantni Darsy na svojem božjastno skrivljenem obrazu, ko mu je slikar kakor rabelj govoril. Res kakor rabelj je stal pred njim in Darsy se ni mogel vzdržati pred njim. Hipoma je izginil iz sobe. In Bordin mi je rekel z zadoščenjem, ki mu je odsevalo iz oči:

»Nič nj odgovoril. Ti si ga videl. Nikar mi torej več ne reci, da sem imel m o r d a prav, marveč kar naravnost reci, da sem imel prav.«

»Da, ti si imel prav,« sem mu pritrdil. Ali so imeli prav La Fontaine, slikar in gledališčni igralec — ali ima prav general Turenne, ki je ostal mož beseda tudi nasproti tatu. »To so tatovi,« dejal je. »jaz sem pa Turenne Tu je dovolj snovi še za daljše razgovore, kakor je ta dogodek, ki sem ga pripovedoval pri omizju gospe M. Oderuh je jo skupil!

Kandidat.

Paul Bourget. — A. Kalan.

I.

Peter Montbrun je vendarle zapustil tekmovalno politično zborovanje. Vsaj lepaki po zidovih so tako naznanjali. Vršilo se je v največji dvorani, kar jih je bilo v mestu O. Ta dvorana je nekdam služila uradnikom, ki so bili nastanjeni v starem hotelu iz dobe Ludovika XIII. Ta stavba še nosi ime dvornika, ki jo je dal sezidati in čigar grb še sedaj krasi glavna vrata. Takoj bo umljivo, zakaj pripovedovalec, oziroma stenograf tega poročila ne označi natančneje niti tega poslopja, niti starega mesta, ki je vendar biser mnogih drugih politično znanih mest. Ob dolgih, dandanes zapuščenih cestah se vrsté sijajne fasade, visoka okna, balkoni, ki slone na Atlantih; stene pa obdajajo povsod stoletna drevesa, ki pričajo o imenitnem okusu starih svetovalcev, ki so znali tako združevati deželo in mesto po nasvetu Horaca, uradnega pesnika onih, ki jih je Paskal porogljivo nazival »razvajence«.

Hiša, v kateri se je vršilo pričetkom omenjeno zborovanje, je bila prirejena deloma za stanovanja, deloma za gostilno. Glavna dvorana služi za ženitovanja in za bankete in, če je treba, tudi za shode, kakoršen jo je ravno ta večer napolnil s hrupom, kričanjem in tepežem. Eden izmed dveh poslancev, ki sta zastopala mesto O. v zbornici, je pred nekaj tedni umrl. Lepaki, celo po drevoredih prilepljeni, so pričali o borbi za njegovega naslednika. Tudi ime Montbruna se je svetilo spodaj med mnogimi drugimi. Bil je tudi kandidat. V kakem krutem boju je bil, je več kot dovolj pričala divjost, s katero so na več krajih trgali liste, na katerih je bil tiskan njegov program. Moral je imeti precej poguma, da je ključoval jezi radikalnih meščanov, in da se je pogumno nazval »konservativca« brez kakega drugega dostavka. Toda ta večer ga je pa pogum skoro zapustil, ko je odhajal z zborovanja. Zanašaje se na izjavo svojega tekmeca, mladega advokata skrajne levice, ki mu je zagotovil svobodo besede, je bil prišel na zborovališče. Pristaši njegovega nasprotnika mu pa niti deset besedi niso dovolili izpregovoriti; tudi toliko ne, da bi bil vsaj odgovoril na silno zlobne in globoko žaljive napade. Predsednik, ki je bil poslanec drugega volivnega mestnega okraja, je bil sokriv te sleparije. Celu uro je Montbrun ključoval in ni zapustil odra ter vsak hip uporabil, da je izustil besedo »Gospoda!«, ki pa jo je koj zatopilo glasno krohotanje. Pred seboj ni videl drugega kakor režeče se obraze, stisnjena usta in

božjastne geste. Za njim pri mizi je pa uganjal burke predsednik s svojimi prisledniki, katerih eden je že pisal pristransko zavito poročilo o zborovanju za časnike svoje baže. Utrujen po brezuspešni borbi je Peter čutil sam, da ga zapušča hladnokrvnost. Postal je za hip podoben svojim zasmehovalcem, vpil je nanje ter jim kazal pesti, po običaju obupnih demagogov, jim topot po pravici res zaklical:

»Pijani sužnji! Vi ste le pijani sužnji. Niste vredni svobode!...«

In odtegnil se je pestem rok, med katerimi je bilo tudi nekaj njegovih braniteljev ter je zapustil dvorano. Bežal je pred nečednim prizorom z gnevom, kakoršnega je že toliko drugih kandidatov občutilo, ko se jim je odkrila podivjana ljudska duša. Ločivši se od domače družine, od vojašnice ali od cerkve, kjer vlada stroga disciplina, uda se hitro ljudska množica neumnostim ali surovostim! Dodobra spoznavši zastrupljeno ozračje, se je ozlovoljeni kandidat prerinil na cesto skozi stranska vrata. Zavil je na tisto pot proti svojemu domu, kjer si je bil svest, da bo varen, kuhal je svojo jezo in si jo hladil, sedaj glasno, sedaj bolj tiho govoreč:

»Oh, divje zverine! Divje zverine!... In kaki ničvredneži so njih voditelji! Kako se je smejal ta Lartail,« tako se je imenoval njegov tekmec, »in kako se je režal ta Brillault!«, tako se je zval poslanec-predsednik. »Pa naj mi reče kdo, da se ne smem nad njimi maščevati! — Ne! — Ne! bom se! — — Lartail bo izvoljen čez dvanajst dni... Zakaj sem torej poslušal po-

štene ljudi, ki so mi prišli zatrjevat, da imam jaz s svojim imenom in s spominom na svojega očeta nekaj upanja. Če bi ne bilo strahopetno odtegniti se sedaj v krizi, ki vlada v deželi, kako bi se rad in mirno vrnil k svojim knjigam! ... Počasi! V poldrugem tednu me volivci lahko zopet pokličejo. Vsekako bom kakih dvatisoč glasov vendarle odtegnil tem lopovom... Pa kaki suroveži so to! In to naj bodo potomci Francozov, ki so zidali mesta, kakor je to-le.«

Tako govoreč se je oziral Peter Montbrun okrog sebe. Polagoma se mu je vračal mir v dušo. Rojen v tem mestu in po materini strani v sorodu s starimi poznanimi meščanskimi družinami, je že v zgodnji mladosti jel čislati zgodovino svojega kraja. Njegov oče je bil zdravnik in mu je zapustil premoženja, da bi bil lahko brez dela živel. Peter se je lahko popolnoma svobodno udal svojemu veselju do zgodovine. V triintridesetem letu svoje starosti je pisal nekemu svojemu rojaku, ministru nekdanje vlade, znamenito monografijo, ki jo je akademija nagradila. Zgodovina parlamenta njegove pokrajine je bila v delu, in en del, ki je izšel v neki znani pariški reviji, je dosegel lep uspeh. Peter je bil na tem, da postane velik mož mesta O. Ta rastoči njegov ugled je bil nekaterim veljakom v mestu povod, da so mu ponudili kandidaturo, ki je na hrupnem shodu tega večera povzročila mučne dogodke ter je bila mlademu zgodovinarju tembolj bridka, ker je bil vnet za stare čase. Bilo je preveliko nasprotje med

npravno nizkoto, ki so jo volivci ravnokar pokazali pred njegovimi očmi, ter med slikami preteklega časa, ki jih je vzbujalo staro veliko mesto, dremajoče v rajskem miru. Montbrun je videl na pragu teh zaprtih vrat nekdanje svetovalce z onimi potezami, ki so izražale tako popoln francoski značaj, kakor ga je znal zadeti samo narodni slikar Filip iz Champaigne. Te podobe, energične in jasne, dražestne in zmerne, ki se je v njih človek kazal mirnega in razumnega, so se kaj lepo strinjale z arhitektonično lepimi in trdno zidanimi poslopji. Mladi mož si je predstavljal v teh plemenitih meščanih nekdanjo domovino, to čudovito Francijo sedemnajstega stoletja, ko je narodna moč počasi in krepko krožila od kmetske do kraljeve družine, in bila tako lepo razdeljena po stoletnih običajih! Odtod je izviralo zdravje vse socialne celote kljub vsem pomanjkljivostim, ki so pa, dejal bi, nujne; toda organizem je bil zdrav in metal je iz sebe nesnago ter se sproti čistil.

In vnovič so vzbudile te misli v Montbrunovem srcu zaničevanje do teh propalic, s katerimi bi se bil ravnokar skoro nečastno stepel.

»Bedaki in zlobneži iz leta ..89. so torej podrli veličastno stavbo naših starih navad! Toda kamni teh hiš pa kličejo, da taka velika dežela ne more ostati igrača navadnih in malovrednih kovarjev, ki jih vzdržuje neveden in surov narod! ... Kdo bo maščeval, ne tega ali onega ali mene, ki so z njim grdo ravnali, marveč prednike, ki so to deželo vstvarili? Ti

ljudje so jih zatajili. Onečaščujejo jih . . . Kdo se bo nad njimi maščeval v blagor domovine? . . .»

II.

Sicer pa ta misel, kako se opravičeno maščevati nad nasprotniki, ni prvič prepajala duše Petra Montbruna. Vedno je čutil, kar čutijo sedaj v parlamentu kakor v slovstvu branitelji velikih rešilnih idej, ki so v nevarnosti: Domovina, družina, vera, vse to leži na tleh, sovražniki pa se krohotajo in kriče, da se je vse to preživelo in zapeljujejo nevedno ljudstvo. Montbrun se je dal vjeti v zanjko, ko je šel na shod, ki sta ga Brillault in Lartail sklicala in njega z zvijačo nanj privabila.

Ali bi jima ne mogel on tega povrniti s tem, da organizira poulični nastop s poštenimi posestniki in skušenimi trgovci, ki so bili večidel njegovi somišljeniki? Vendar pa, če bi jih bil tudi imel na razpolago, ne bi jih hotel uporabiti za tako pobalinstvo . . .

Samo en način maščevanja je bil uporaben — a ni kazal mnogo sadu. Razkrinkati te vrste ljudi in njih sleparjenje, pisati proti njim v edinem lokalnem časopisu, ki je vzdrževal njegovo kandidaturo. Dasi Peter ni upal kdove kakega uspeha, ga je vendar nagnil bojeviti inštinkt, ki hoče, da plačujemo nemilo za nedrago, da je doma koj prijel za pero. Zvonovi po mestu so zvonili dan ob treh zjutraj, ko je ravno dovršil svoj članek. Hitro je uredil papirje, ki jih je popisal z nekako mrzlično pisavo,

in dejal: »Ta članek ne bo delal veselja ne Lartailu, ne Brillaultu... Jaz ne morem kaj za to, raje bi bil napisal eno stran več za svojo knjigo.«

Razburjen je zaspal ter se je zbudil zjutraj pozneje nego po navadi. Neprestano napeto delo na volivnem bojišču ga je sililo, da je ukazal ne ga motiti med spanjem. Ko je pozvonil služabniku, mu ta reče:

»Nekdo vas čaka, gospod, že eno uro. Pravi, da ima neko zelo važno reč izročiti gospodu glede volitve...«

»Nekdo? Ali kaka ženska?« vpraša Montbrun.

»Neka služkinja,« popravi služabnik. »Vsaj tako mislim. Iz Pariza mora biti. Kuharica jo je videla in trdi, da je v službi pri gospej Brillaultovi.«

»Pri gospej Brillaultovi?« ponovi mladi mož, »ste li gotovi, Ludovik, da je Franica dejala gospa Brillault? ... Dobro! Povejte, da kmalu pridem.«

»Gospa Brillaultova da bi mi poslala v tej dobi srditega boja svojo služkinjo?« si je dejal, ko se je hitro napravljal. »To ni mogoče. Jaz se ji nisem nikoli predstavil... In to z naročilom, ki se tiče moje volitve? Se-li Brillault boji, da bi se mu vsled sinočnjega postopanja ne odtegnilo nekaj somišljenikov, in je-li o tem strahu govoril s svojo ženo? Torej bi mi ta pisala..., toda kaj in v čegavem imenu, ... Franica se je zmotila... Pa ne, da bi bila ta ženska zapustila gospo Brillaultovo? Morda si išče službe? ... Toda gre se baje za volitev... Najbrže je

bila to njena zvijača, ki si jo je izmislila, da bi ji dovolil pred-se... Kaj pa, ko bi služkinja hotela napraviti svojim gospodarjem kako nepriliko?... Včeraj sem si želel maščevanja. Morda mi ta ženska prinese gradiva zanj?... Maščevanje s pomočjo odslovljene služkinje?... Imenitno! Prav nič bi se ne obotavljal, tudi če bi to bilo. Ali mar ti lopovi zaslužijo, da bi si človek delal težkoče pri izbiranju sredstev?... Sicer pa pogledjmo!...«

Misel, da bi bila to odslovljena ženska, ki se hoče maščevati, je samo za hip šinila Montbrunu v glavo. Zdrzni! se je, ko je pri prvih besedah, ki jih je nepoznana izgovorila, dognal, da je bila njegova misel prava.

»Gospod,« reče tuja ženska, »jaz sem služkinja gospe Brillaultove, ali bolje, bila sem. Včeraj sem se ločila od nje. Vrnem se v Pariz; ne mislim več služiti. Hočem sama zase pričeti. Sredstev imam, pa ne dovolj. Potrebovala bi še dva tisoč frankov... Bi mi li hoteli za to ceno plačati nekaj ljubimskih pisem vašega tekmeca Lartaila, ki jih je pisal gospej Brillaultovi?«

Ženski Judež je stiskal v svojih rokah usnjat ročaj z vrečico. Peter ni dvomil niti za trenotek, da bi ne bilo teh pisem v majhni vrečici. Da je ravno k njemu prišla, zdelo se mu je tudi naravno. Ona je ta Lartailova pisma ukradla, potem pa se vprašala: »Komu jih prodati?« Gospej Brillaultovi? Ali Lartailu? Gotovo se je bala, da bi jo ta dva raje popihala, ko bi videla, da sta razkrinkana, kakor pa da bi

bila odvisna od nje... Ali soprogu same-mu? Dati mu pisma, bi se reklo, poučiti ga o nezvestobi njegove žene. Ali bi bil mož voljan plačati veliko vsoto za dokaze, ki bi si jih lahko sam preskrbel z nekoliko pazljivostjo?... Služkinja je vedela po tem, kar je slišala v salonu ali po svojih opravkih o silovitem boju, ki se je vnel v mestu O. za izpraznjeno mesto poslanca. Vedela je, da je soprog njene gospe vpliven mož v mestu in da je uspeh Lartailov popolnoma odvisen od njegove podpore. Vedela je tudi, da je Montbrun bogat. To bi bil človek, ki bi ji dobro plačal ta pisma. Ta podel račun ni prevaral tatice. Kajti ko je kandidat slišal to malo častno ponudbo in nekaj trenutkov preudarjal, se je dvignil ter šel k mizi, iz katere je vzel štiri bankovce po petsto frankov. Dal jih je izkušnjavki, ki je pregledala višnjeve papirje tako mirno, kakor da bi šlo za najbolj pošteno kupčijo. Odprla je svojo vrečico ter izročila Montbrunu zavoj pisem.

»Čitajte, gospod,« je dejala, »boste videli, da imate nekaj za svoj denar...«

On ji namigne, naj odide. Šele po njenem odhodu se ojunači in vzame v roke te papirje. Spoznal je pisavo svojega nasprotnika. Deset vrstic, ki jih je prečital, ga je prepričalo, da je res imel nekaj za svoj denar. Če bi ta pisma samo zavil v zavitek ter jih naslovil na Brillaulta, bi se že maščeval, dvakrat maščeval. Poznal je značaj poslanca drugega volivnega okraja. Bil je razdražljiv, ponosen mož, ki je zelo ljubil svojo ženo. To odkritje bi ga zadelo v srce. Montbrun ga je gledal v duhu,

kakoršnega je zapustil prejšnji večer na volivnem shodu. Njegov krut, zaničljiv posmeh mu je bil še vedno živo pred očmi. Gledal je tudi Lartaila. Šele sedaj se mu je zjasnilo, kake prikrite razmere so bahavega advokata tako visoko dvignile pri radikalnem odboru, ki mu je predsedoval Brillault. Tem bolje! Iznenadenje bo tem hujše! Korenito se izpremene razmere med tema človekoma. Prišlo bo do dvoboja, morda do uboja. Eno je bilo gotovo: ponosni Brillault bi ne podpiral več svojega tekmeca. Najmanj pa bi bilo to, da bi Lartaila prisilil, da odstopi, in v zadnjem hipu bi ne mogel noben kandidat nastopiti. Dvanajst dni! Določena je bila bela nedelja, in veliki teden se je pričenal. Montbrun je ohranil vernost svojih pradedov nepokvarjeno. Bil je vnet, globokoveren katolik. Nagloma se je domislil, kako srdito se je Brillault trudil v Burbonski palači za zloglasne postave proti cerkvi, in posebej še njegovega govora proti bogoslovnim semeniščem in proti Saint Sulpice. Naslikal si je, kako visi nad njegovo glavo meč za kazen. Ali ni bil on med kolovodji najzlobnejših boriteljev zadnjih pet let, ki so se vojskovali naravnost zoper blagor domovine? Na misel mu je prišla vrstica lista iz maše velikega ponedeljka, kateri je mladi mož prejšnjega dne prisostvoval: »Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tinea comedet eos!« ... »Vsi sovražniki božji bodo razpadli kakor obleka. Gnjloba jih bo požrla.« ... In nekako kruto veselje mu je prepojilo srce . . .

III.

Kadar se velikodušni ljudje pod vplivom premočne strasti odločijo za kako ne ravno plemenito dejanje, se zdi, da se jih loti nekaka mrzlična naglost, da bi stvar hitro izvršili. Kakor bi se bali, da bi se jim ne oživila še o pravem času njihova tankovestnost. Montbrun je govoril s služkinjo okoli devete ure; ko je bila ura deset je bil kandidat že na ulici, na potu proti veliki pošti. Nesel je v poštni nabiralnik pisma Lartailova na gospo Brillaultovo, ki jih je bil zložil v zavitek. Da bi se njegova roka ne spoznala, je zaradi večje varnosti napisal ime in naslov soproga z izpremenjeno pisavo. Skrbno je hodil po malih, stranskih ulicah, hoteč se umakniti znancem, kakor bi se bal, da bi se mu že na obrazu ne čitalo, kam gre in zakaj. Tako je prišel pred pošto, ne da bi bil koga srečal. Pogledal je po prostoru, sredi katerega se dviga jako fino izklesan vodomet, ki je bil postavljen v osemnajstem stoletju. Neki Berminov učenec je ondi napravil slovitega rimskega Tritona, naslonjenega na skalo in brizgajočega iz votline vodo. Montbrun ni navadno nikoli šel tod, ne da bi se bil ozrl na lepi bronasti kip, ki ga je spominjal na njegove mladostne izprehode z očetom in materjo. Ta hip pa je pazil samo na to, če ga kdo ne vidi. Bližal se je skrinjici pred vhodom na pošto. Roka se mu je tresla, ko je vtaknil zavitek v ozko špranjo. Ko zabojček izpusti, se ne dá več nazaj vzeti... Že ga je bil dejal polovico v odprtino. Še en sunek,

popolnoma rahel sunek s prsti in včerajšnji shod bi bil maščevan... Oh, kruto maščevan!... Vendar ravno tega majhnega sunka kandidat ni napravil. Mesto, da bi bili prsti porinili in odnehali, so se oklenili zavitka, ki ga je potegnil iz odprtine nazaj. Pisma spravi v žep in se z isto naglico, s katero je prišel, napoti zopet po majhnih, križajočih se ulicah, toda ne na svoje stanovanje. Ko je bil na tem, da se res tako nelepo maščuje, se mu je naenkrat uprl notranji čut njegove časti. Tankovestnost se mu je povrnila in mu oslabila željo po maščevanju. Niti Brillault, niti gospa Brillault, niti Lartail niso vzbudili v njem najmanjšega čuta usmiljenja. Žena je bila zrela ptica, moža pa politična hudobneža. Kakor je že dejal, ti ljudje so zaslužili vse. Montbrun si je ponavljal to trditev, ko se je oddaljeval od pošte:

»Pa vendar vse zaslužijo! Vse zaslužijo!...« Pristavil je: »Uničiti jih s takim ali takim sredstvom, je delo, ki je zahteva javni blagor.« In vendar se mu je vest ustavljala, ko se je hotel z gotovostjo odločiti za ali proti. In h komu je tekel s tako mrzličnimi koraki?

Šel je tje, kjer je moral biti Brillault najbolj sovražen; namreč proti velikemu semenišču, da bi ondi poiskal svojega prijatelja, duhovnika, ki ga je oni večer brezverski poslanec na govorniškem odru na najgrši način ovadil.

»Da bi le abbé Pierron ne bil še odpotoval,« si je dejal. »E, dobro! Če je odrinil, naj bo to znamenje, da oddam pisma na pošto, in to bo pravo. Kajti, ko bi ne

bilo teh grdih postav, bi bil Pierron varen tukaj. Tako so ga pa vsled protiverskih postav pregnali iz semenišča, kakor nedolžno žrtev.«

IV.

Abbé Pierron še ni odpotoval. V majhni sobi, ki je služila duhovniku za pisarno, je našel Montbrun profesorja dogmatike, katerega so njegovi politični nasprotniki opisovali na zadnjem shodu kot mračnjaka, ki je vodil boj zoper republiko.

Duhovnik je zabijal žreblje v zaboj knjig. Prazni predali knjižnice so bili edino znamenje, ki je kazalo, da se ta borna celica prazni. Miza, par stolov, naslonjač, klečavnik in pod mizo tanka preproga, to je bila vsa oprava te sobe, ki je Sulpicijanu služila dvajset let. Na pisalniku je stal križ, in drugi križ je visel nad klečavnikom. Štirje bakrorezi s svetimi podobami so krasili stene, poleg njih je visela slika starega duhovnika, sklonjenega nad naslonjačem, z rožnim vencem med prsti; to je bil baje prvi prednik tega reda. Pod to sliko so bile napisane besede: »Srečen duhoven, ki trpi, ker biti žrtev, to je njegov poklic.« Pojasnjevale so ašcetično življenje M. Pierrona. Slednji je bil majhen, čokat mož, kateremu zatajevanje ni zmanjšalo polnokrvnosti, ki je oblivala z rdečico njegova široka lica. Toda poteze na ustih in očeh so dajale temu obrazu tak duhoven izraz, da človek vpričo tega moža ni videl drugega, kakor ustnice, od katerih so izžarivale apostolske besede, in

oči, iz katerih je kipela živa vera. Z ljubeznjivim nasmehljajem sprejme Montbruna, rekoč:

»Oh! predragi gospod, kako ste ljubeznjivi; saj ste mi gotovo prinesli novic o svoji izvolitvi, da me tolažite pri odhodu!... Kajti odločeno je. Ravno sem vam hotel pisati. Škof mi je preskrbel drugo mesto. On je mnenja, da kar najhitreje zapustim semenišče. Gotovo je, da moramo vsi oditi. Pa vendar; dejstvo, da jaz nisem več tu, način, kako so me ovajali na govorniškem odru, morda pripomore, da se za druge pridobi čas... Nocoj odidem... Žrtev je bila težka. Pomislite: Dolgo vrsto let sem poučeval bogoslovce in sedaj se moram v petinšestdesetem letu priučiti poslu voditelja ženske kongregacije.« Imenoval je nek ženski red v drugem mestu škofije. »Toda to je poizkušnja, ki jo je Bog poslal. Bog nas nikoli ne blagoslavlja bolj nego kadar nas izkuša.«

»Dovolite mi,« odgovori Montbrun, »da nimam nikakega ozira na naše jakobince in posebej še na Brillaulta, ker je bil vzrok vaše poizkušnje...«

»Dovoljujem Vam, da se borite zlasti proti Brillaultu in proti njegovemu varovancu Lartailu, in da si osvojite mandat,« dé Pierron smehljaje se. »Sedaj se gre za to, da se vse stori, da vržete te tirane... Do tega bo prišlo, verjemite... Jaz vam ponovim: Vsled krivičnih postav, ki so jih skovali zadnja leta, morali bomo vsi zapustiti veliko semenišče. Ti gospodje bodo storili kakor jaz. Čakali bomo. Človek je

dovolj močan, kadar želi samo to, da se zgodi božja volja. In mi se bomo vsi povrnili v svoje hiše . . . Poglejte . . . » Odgrnil je zastor od okna ter pokazal na širno poslopje, v katerem je on imel zase le majhen kotiček v zadnjem nadstropju. Ta stavba, na kateri se je spoznalo sedemnajsto stoletje, se je veličastno dvigala krog notranjega dvorišča, nasajenega z gigantskimi nasadi: »Da, pogledite in pojdite v mislih za sto let nazaj. Bili so to še isti kamni, ista tla, ista drevesa. Veliko semenišče je bilo zaplenjeno. Učenci M. Olieria so bili odtod pregnani. Nekateri so morali Francijo zapustiti, drugi so se skrivali, nekateri so pa stokali po ječah, pričakujoč smrti. Tako je bilo leta 1793. Leta 1805., ravno sto let je tega, pa smo semenišča zopet dobili. Zopet smo pričeli vzgojevati delavce za dušno pastirstvo.. Topot se naznanja zopet preganjanje. Mogoče bo krajše . . . Kako ne bi upali, ko zadostuje samo da dobimo še petdeset poslancev. Kmalu bomo videli ali jih bomo dobili že sedaj, »Kaj vi mislite, kaki bodo uspehi?«

»Včeraj zvečer je slabo pokazalo,« odgovori Montbrun . . . »Sedaj pa mislim, da imam za naše mesto uspeh v rokah, če hočem . . .«

»Če hočete?« de M. Pierron, »ampak za vsako ceno morate hoteti, razumete, za vsako ceno! . . .«

»Morda ne boste več tako mislili, ko vam pojasnim, pod kakimi pogoji mi je ta uspeh na razpolago.« — In brez uvoda pove kandidat vse podrobnosti o večeru

prejšnjega dne. Pripovedoval mu je o Brillaultovem vedenju na shodu, o divjih izbruhih od Lartaile najete druhali, o vpi-tju, žaljenjih, kako se je zaman trudil, da bi ga poslušali, kako se je vrnil nepričakovano domov brez uspeha! Kako nepričakovano je prišla k njemu pomoč, kako ponudbo mu je prinesla služkinja. Bolj ko je kandidat to pripovedoval, bolj se je izražala na licih redovnika nekaka bolestna tesnoba, ki nikakor ni bila v soglasju z njegovo navadno veselostjo. Ko je Montbrun končal svoje poročilo, redovnik poklekne za par trenutkov, nato se hitro dvigne in reče:

»Kje so ta pisma?«

»Tukaj,« odvrne Montbrun ter mu poda zavoj. Duhovnik raztrga ovitek, na katerem je bil napisan naslov na ime M. Brillaulta, pogleda list belega papirja, zavije pisma zopet nazaj ter zapečati vse skupaj z voskom, v katerega vtisne denar, ki ga je vzel iz svojega žepa. Nato vpraša: »Veste li, kje stanuje M. Lartail?« Ko potem napiše ulico in številko, pozvoni ter izroči zabojček služabniku, rekoč: »Nesite to takoj, kamor je naslovljeno. Idite prav do stanovanja, da ta zavoj ne bo ležal pri vratarju. Pojasnil ne dajte nikakih.« In ko je sel odšel, vzdikne:

»Oh, že to je preveč, da so bila ta pisma dve uri v vaših rokah, moj dragi, veliko preveč. Orožje nam je sicer na razpolago, a mi ga ne smemo rabiti.«

»Samo zato sem prišel, da se vi zame odločite, gospod Pierron . . . Pa vseeno,« pristavi, »moja izvolitev je bila za-

gotovljena, in moj poraz je sedaj tudi. Menite li, da bi naši nasprotniki v takem slučaju kaj pomišljali, ali bi uporabili tako orožje ali še slabejše? Brillaultov govor proti vaši družbi in proti vam, sinočnja seja proti meni in potem to, kar ste sedaj vi storili, sedaj lahko rečem proti nam, kar sva sedaj storila midva — tako dela naša stranka s svojimi nasprotniki že sto let . . . Na ta način bomo vedno premagani.«

»Na ta način bomo zmagali,« odvrne živahno redovnik, »ne sicer danes, tudi ne jutri ali pojutrišnjem, toda zmagali bomo, samo da ne bomo ubirali njihove poti . . .« Te besede je povdarjal skoro slovesno. »Spominjajte se vedno tega, kar sem varn sedaj rekel. To je skrivnost naše moči. V oficiju tega tedna se nahajajo besede: Et sanguinem innocentem condemnabunt (in nedolžno kri bodo obsodili.) . . . Toda ura poteka. Dovolj imam še dela. Moram biti pripravljen za svoj vlak, in treba da pohitim . . . Dovolite . . .«

In pričel je zopet zbijati zaboj knjig, smehljaje se Montbrunu s svojo dobrovoljnostjo, ki se mu je zopet povrnila. Očividno se ni hotel več razgovarjati o tem predmetu. Mladi mož pa je molčal ter ga gledal pri tem težaškem opravilu. Kot kandidat, kakor si je dejal, je vedel že naprej, da bo premagan, in bil je srečen, da gre v bitko, četudi s prepričanjem da jo izgubi, samo, da se bo boril za stvar, ki so ji služili možje, kakor je bil ta duhovnik, ki se je ravnokar enostavno odrekel in tudi njega na to pripravil, da se je od-

povedal gotovemu, a nizkotnemu maščevanju. Oči so se mu znova obrnile proti oknu. Preko poslopja velikega semenišča je opazoval strehe starih mestnih poslopij, cerkvene zvonike, priče preteklosti, v kateri je zgodovinar živel in upal. Neka vznemirjenost se mu je vzbudila, ki pa je bila ravno nasprotna, kakor prejšnji večer. Razumel je, da sta se redovnik in on zibala v onih mislih in čutilih, katerih so si želeli nekdanji boritelji tega starega mesta in stare Francije pri svojih naslednikih; in v duhu je ponavljal zatrdilo Pieronovo: »Da, mi zmagamo! Prej ali pozneje mi zmagamo s tem, da nasprotnikom ne bomo podobni v njih nakanah in s tem, da bomo v zvezi z našimi pokojniki.«

Katoliška Bukvarna

□□□ v Ljubljani □□□

Vojska na Daljnem Vzhodu. *Dr. Evgen Lampe.* K 4·80, vezano K 6.—.

Ta obširna zgodovina rusko-japonske vojske je vsled svoje živahnosti, premnogih lepo izvršenih slik in natančnega opisovanja modernih bojnih sredstev izredno poučna in zanimiva.

Povesti. Slovenskemu ljudstvu v pouk in zabavo. *Andrej Kalan.* Nova zbirka. I. zvezek. K —·80.

Zbirka pravih biserov za ljudstvo. Zanimiva in poučna je zlasti pripovedna slika „Iz bolezni alkoholnega norca“, dalje obsega sledeče povesti: Oče in sin — Berač s stopnjic pri sv. Roku — Kovač iz Antwerpna — Vojakov rejenc — Pokora — V snegu.

Malo življenje. *Dr. Fran Detela.* Povest. K 1.—, vezano K 1·90.

Kmečka povest, ki obsega do dna v življenje slovenskega ljudstva ter se zlasti odlikuje po živo in resnično slikanih domačih značajih.

Zadnja kmečka vojska. *Avgust Šenoa.* Zgodovinska povest iz leta 1573. K 1·60, vezano K 2·60.

To je res zlata knjiga kmečkega ljudstva. Slavni pisatelj nam popisuje, kako je nastal kmečki punt in kako so se naši očaki, na čelu jim kmečki kralj Matija Gubec, nadalje Elija Gregorič in drugi kmečki junaki borili zoper prevzetne in okrutne graščake in junaško umirali mučeniške smrti.

Katoliška Bukvarna

□□□ v Ljubljani □□□

Zgodovina novejšega slovenskega slovstva. *Ivan Grafenauer. I. del. Od Pohlina do Prešerna.* K 2.—, vez. K 2.50.

To delo je v vsej slovenski javnosti brez razlike vzbudilo veliko pozornost in našlo splošno priznanje. Nudi globok vpogled v naše slovstvo, njega razvoj in duhá.

Bisernice. Iz belokranjskega narodnega zaklada. *Ivan Šašelj. I. del.* K 2.—, vez. K 3.—.

Bisernice. II. del. K 2.50, vezano K 3.50.

Ti knjigi sta pravi zaklad našega narodnega pesništva ter dobrodošli tako slovstveniku kakor jezikoslovcu in sploh vsakomur, ki ga zanima mišljenje in čuvstvovanje našega ljudstva.

Slovanske besede v slovenščini. *Anton Breznik.* K —.80.

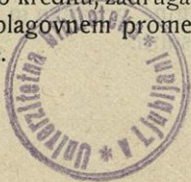
Dragocen in izviren dodatek k slovenskemu besedoslovju.

Knjigovodstvo. *Ivan Podlesnik. I. del.* Vezano K 3.20.

Prvi del „Knjigovodstva“, ki je pač najvažnejši pripomoček za gospodarski napredek, obsega načela za knjigovodstva, za društva, za „Čebelice“, za mladeniče in za gospodarje.

Knjigovodstvo. *Ivan Podlesnik. II. del.* Vezano K 6.20.

Drugi del je posebno za posojilnice in sploh za zadružništvo prirejen ter obsega veliko tabel. Obravnava o kreditu, zadrugah, raiffeizenovkah, konverziji, blagovnem prometu in navaja praktične zglede.

Narodna in univerzitetna
knjižnica

© NUK

00000445386

